

Friesland Bank N.V.

Beursplein 1
8911 BE Leeuwarden

Postbus 1
8900 AA Leeuwarden

Telefoon 058 299 44 99
Telefax 058 299 45 91

Internet: www.frieslandbank.nl

Financieel

Jaarverslag 2008

Friesland Bank

Inhoud

5	Profiel van de bank
6	Bericht van de Raad van Commissarissen
10	Kerncijfers
12	Verslag van de Raad van Bestuur
19	1 Jaarrekening
20	1.1 Geconsolideerde balans per 31 december 2008
22	1.2 Geconsolideerde winst- en verliesrekening over 2008
23	1.3 Geconsolideerd mutatieoverzicht eigen vermogen over 2008
24	1.4 Geconsolideerd kasstroomoverzicht over 2008
26	1.5 Grondslagen
36	1.6 Toelichting op de geconsolideerde balans
54	1.7 Toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening
62	1.8 Additionele toelichtingsinformatie
87	1.9 Belangrijke deelnemingen
89	2 Vennootschappelijke jaarrekening
90	2.1 Vennootschappelijke balans per 31 december 2008
92	2.2 Vennootschappelijke winst- en verliesrekening over 2008
93	2.3 Grondslagen
94	2.4 Toelichting op de vennootschappelijke jaarrekening
103	3 Overige gegevens
104	Accountantsverklaring
106	Personalia
108	Vestigingen

Profiel van de bank

Friesland Bank, relatiebank **Mission Statement**

Wij zijn een ondernemende bank. Wij doen het uiterste om onze klanten verantwoord keuzes te laten maken. Onze helderheid in zeggen en doen geeft zekerheid.

Friesland Bank N.V. is een zelfstandige bank die persoonlijke dienstverlening combineert met professionele expertise. De bank richt zich op particulieren, bedrijven en instellingen en ondernemers die hechten aan een bank, waar advies en maatwerk op de eerste plaats komen.

De strategie van de bank is er op gericht vanuit een blijvende zelfstandigheid haar marktpositie verder uit te bouwen. Friesland Bank heeft een A2 rating van Moody's Investors Service en een A- rating van Fitch Ratings. Met een balanstotaal van € 10,9 miljard is Friesland Bank in grootte de zevende algemene bank van Nederland.

We hebben 31 kantoorvestigingen, waaronder regiokantoren in Alkmaar, Amsterdam, Assen, Drachten, Enschede, Groningen, Heerenveen, Leeuwarden, Oldeberkoop, Sneek, Utrecht en Zwolle.

De aandelen van Friesland Bank N.V. worden via Friesland Bank Holding N.V. gehouden door Vereniging Friesland Bank te Leeuwarden. De vereniging heeft tot doel het in stand houden van Friesland Bank als bankinstelling met een eigen identiteit en cultuur.

Credit ratings

	Moody's Investors Service	Fitch Ratings
Long-term	A2	A-
Short-term	P1	F2

Bericht van de Raad van Commissarissen

Bericht van de Raad van Commissarissen aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders

De agenda van de Raad van Commissarissen stond in de tweede jaarhelft voor een belangrijk deel in het teken van de wereldwijde financiële crisis en de positie van Friesland Bank daarin. Voorts werd intensief aandacht besteed aan de implementatie van het beleid van de bank, gegeven de financiële crisis.

Jaarrekening en dividendvoorstel

Wij bieden u hierbij de jaarrekening 2008 van Friesland Bank N.V. aan zoals deze door de Raad van Bestuur is opgemaakt. Ernst & Young Accountants LLP heeft de door de Raad van Bestuur opgemaakte jaarrekening onderzocht en daarover verslag uitgebracht aan de Raad van Commissarissen en de Raad van Bestuur. De jaarrekening is door de accountant van een goedkeurende verklaring voorzien. De jaarrekening 2008 is besproken in de vergadering van de Raad van Commissarissen van 8 april 2009. De voorbereiding van deze bespreking heeft plaatsgevonden in de Audit- en Compliancecommissie. Alle leden van de Raad van Bestuur en van de Raad van Commissarissen hebben de jaarrekening ondertekend.

Wij stellen u voor om de jaarrekening 2008 vast te stellen zoals deze is vermeld in het jaarverslag 2008 van de vennootschap en de leden van de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen kwijting te verlenen voor het door de Raad van Bestuur gevoerde bestuur, respectievelijk voor het door onze Raad uitgeoefende toezicht.

Het netto resultaat beschikbaar voor aandeelhouders van Friesland Bank N.V. over het boekjaar 2008 bedraagt € 75.098.000 negatief. Op voorstel van de Raad van Bestuur onder goedkeuring van de Raad van Commissarissen wordt het netto resultaat ten laste van de reserves gebracht. Voorts wordt op voorstel van de Raad van Bestuur, onder goedkeuring van de Raad van Commissarissen eveneens ten laste van de reserves een bedrag ad € 5.589.000 als dividend uitgekeerd in verband met de jaarlijkse uitkering aan houders van Perpetual Capital Securities.

Samenstelling van de Raad van Commissarissen

Per 19 april 2008 trad de heer J. Keijzer na een zittingsperiode van vier jaar volgens rooster af. De heer Keijzer was terstond herbenoembaar en is in de vergadering van aandeelhouders van 21 april 2008 op onze voordracht herbenoemd voor een nieuwe termijn van vier jaar.

Per 1 september 2008 traden de heren dr. G. Benedictus en A. Oosterhof volgens rooster af. Ook de heren Benedictus en Oosterhof waren terstond herbenoembaar. Zij zijn in de vergadering van aandeelhouders van 29 augustus herbenoemd voor een nieuwe periode van vier jaar.

Na een zittingsperiode van negen jaar gaf de heer drs. H. Visser te kennen vanwege agendatechnische redenen per 1 juli 2008 terug te willen treden als commissaris. De Raad van Commissarissen is de heer Visser zeer erkentelijk voor de waardevolle inbreng die hij gedurende die negen jaren heeft gehad in onze Raad.

In de vacature van de heer Visser en de reeds eerder ontstane vacature door het aftreden per 1 januari 2008 van de heer drs. L.M.L.H.A. Hermans is voorzien door de benoeming van de heren mr. B.R.I.M. Gerner en drs. R.J. Meuter ingaande 1 augustus 2008. De heer Gerner is Chief Financial Officer/Lid Raad van Bestuur van Imtech N.V. te Gouda. De heer Meuter was Directeur Generaal bij ABN AMRO Bank N.V. en is momenteel voorzitter van het pensioenfonds van ABN AMRO Bank N.V.. De beide benoemingen zijn in overeenstemming met de profielschets zoals die is opgesteld voor de Raad van Commissarissen.

Naar het oordeel van de Raad van Commissarissen werden gedurende het verslagjaar alle commissarissen als onafhankelijk beschouwd.

Een overzicht van de personalia van alle leden van de Raad van Commissarissen is opgenomen op de pagina's 106 en 107.

Samenstelling en taakverdeling van de Raad van Bestuur

Gedurende het verslagjaar bleef de samenstelling van de Raad van Bestuur ongewijzigd.

Per 1 januari 2009 is de heer drs. R. Klaasman toegetreden tot de Raad van Bestuur. Met handhaving van de collegiale verantwoordelijkheid, heeft de heer Klaasman binnen de Raad van Bestuur de verantwoordelijkheid voor het cluster Markt. Per 1 april 2009 is de heer Klaasman benoemd tot voorzitter van de Raad van Bestuur.

Op 17 maart 2009 is bekend gemaakt dat de Raad van Commissarissen van Friesland Bank N.V. en drs. W.F.C. Cramer na goed onderling overleg hebben besloten dat de heer Cramer per de genoemde datum terugtreedt als voorzitter van de Raad van Bestuur. De heer Cramer heeft de bank geleid sinds april 2005. In de afgelopen periode heeft hij een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van de bank en het versterken van haar identiteit. De Raad van Commissarissen is de heer Cramer bijzonder erkentelijk voor zijn leiderschap en de betrokkenheid die hij de afgelopen jaren getoond heeft bij Friesland Bank.

Het bestuur van de bank berust vanaf 1 april 2009 bij de huidige leden van de Raad van Bestuur. Het aantal leden van de Raad van Bestuur is op vier vastgesteld. De verdeling van de aandachtsgebieden onder de zittende leden van de Raad van Bestuur is:

drs. R. Klaasman, voorzitter Raad van Bestuur

Strategie & Beleid, Commercieel Bedrijf, Internal Audit, Secretariaat Raad van Bestuur

drs. E.H.M.M. Krijnsen RA, lid Raad van Bestuur

Corporate Development, Compliance, Operational Services, ICT Services, Juridische Zaken, Human Resource Management

A. Vlaskamp, lid Raad van Bestuur

Planning & Control, Risk Management, Treasury, Facilitair Bedrijf, Krediet Risico Management

drs. G.T. van Wakeren, lid Raad van Bestuur

Productgroepen Kredieten, Effecten, Private Banking, Betalen & Sparen, Friesland Bank Investments, Friesland Bank Assurantiën en Marketing & Communicatie

Vergaderingen

In het verslagjaar kwam de Raad van Commissarissen zes maal plenair in vergadering bijeen.

Voorts vond regelmatig informeel overleg plaats tussen de leden van de Raad van Commissarissen en de leden van de Raad van Bestuur.

In de februarivergadering en de vergadering van 13 november 2008 kwam onder meer aan de orde de stand van zaken en de voortgang omtrent de binnen Friesland Bank lopende projecten betreffende de vervanging van de backoffice systemen van de bank.

In de aprilvergadering werden de jaarrekening, het accountantsrapport en de managementletter behandeld, in aanwezigheid van de externe accountant. Naar aanleiding van de turbulente ontwikkelingen op de financiële markten in de tweede helft van 2008 is op

27 november 2008 een extra vergadering ingelast, en werd voorts een aantal telefonische vergaderingen belegd. In deze vergaderingen is stilgestaan bij de ontwikkelingen op de financiële markten in het algemeen, en in het bijzonder de gevolgen daarvan voor Friesland Bank. De Raad van Commissarissen en de Raad van Bestuur hebben bij deze gelegenheid uitgebreid van gedachten gewisseld omtrent het beleid van de bank voor de komende periode.

Met enige regelmaat is de Raad van Commissarissen op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen betreffende de risicobeheerorganisatie. In het verslagjaar hebben de leden van de Raad van Commissarissen in verschillende samenstellingen bezoeken gebracht aan de kantoren van de bank.

Tijdens de jaarlijkse vergadering van de Raad van Commissarissen buiten aanwezigheid van de Raad van Bestuur, werd het functioneren van de Raad van Commissarissen en de Raad van Bestuur en van de individuele leden besproken. Tijdens deze bijeenkomst kwamen onder meer aan de orde de samenstelling van de Raad van Commissarissen, de bijdrage in de vergaderingen van de individuele leden, de relatie met de Raad van Bestuur, de beloning van de Raad van Bestuur, de vergaderfrequentie en samenstelling van de agenda, en de kwaliteit van de rapportages.

Audit- en Compliancecommissie

De Audit- en Compliancecommissie bestaat per heden uit de heren Keijzer, Gerner en Wezeman. In het verslagjaar kwam de commissie zeven maal in vergadering bijeen. De vergaderingen werden bijgewoond door een delegatie van de Raad van Bestuur, de Directeur Internal Audit en de Directeur Compliance, en gedeeltelijk door de externe accountant.

Belangrijke door de commissie behandelde onderwerpen waren de beoordeling van de jaar- en de halfjaarcijfers, alsmede de bespreking van de accountantsrapporten en de managementletter, alvorens deze werden behandeld in de voltallige Raad. Tevens kwamen aan de orde het Auditjaarplan 2008-2010, de kwartaalrapportages van Internal Audit en Compliance, het auditplan van de externe accountant en het fiscaal beleid.

Daarnaast is gesproken over de rapporteringen inzake onderzoeken uitgevoerd door externe toezichthouders. De commissie heeft eenmaal buiten aanwezigheid van de ondernemingsfunctionarissen gesproken met de Directeur Internal Audit en de externe accountant.

Credit Commissie

Deze commissie bestaat per heden uit de heren Meuter, Benedictus en Oosterhof. De Credit Commissie kwam in 2008 vier maal bijeen. De vergaderingen werden bijgewoond door een afvaardiging van de Raad van Bestuur en de Directeur Krediet Risico Management. In de vergaderingen kwamen onder meer aan de orde het kredietbeheer, de rapportage debiteurenvoorzieningen, de rapportages van Internal Audit en De Nederlandsche Bank omtrent zakelijke kredietverlening, en de ontwikkelingen bij Investment Banking. De Commissie ontving eenmaal per kwartaal een rapportage kredietbeheer waarin onder andere opgenomen zijn gegevens omtrent revisieachterstanden, overschrijdingen, brancheverdeling van de kredietportefeuille en een overzicht van de grote kredieten. In 2009 is de huidige Credit Commissie omgevormd naar een Risk Commissie, welke commissie zich onder meer zal richten op het kredietrisico, het marktrisico en het liquiditeitsrisico.

Benoemingen- en bezoldigingscommissie

De Benoemingen- en bezoldigingscommissie bestaat per heden uit mevrouw Lindner, en de heren Keijzer en Wezeman. De commissie kwam in 2008 regelmatig bijeen in verband met de invulling van de bestaande vacature binnen de Raad van Bestuur. Voorts is in de commissie de bezoldiging van de leden van de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen besproken.

Met ieder van de leden van de Raad van Bestuur zijn gesprekken gevoerd over zowel het individuele als het collectieve functioneren.

Voorts is beraadslaagd over de mate waarin de leden van de Raad van Bestuur in 2007 de collectieve en hun persoonlijke doelstellingen hebben behaald, alsmede de daarmee samenhangende variabele beloning. Voor het jaar 2008 werden nieuwe doelstellingen geformuleerd. De Raad van Bestuur heeft eind 2008 aan de Raad van Commissarissen te kennen gegeven in verband met de bijzondere omstandigheden in de financiële sector, en de gevolgen daarvan voor Friesland Bank, af te willen zien van de toekenning van variabele beloning over het verslagjaar 2008.

Contacten met de Ondernemingsraad

In oktober heeft het jaarlijkse gesprek tussen de Ondernemingsraad en twee leden van de Raad van Commissarissen plaatsgevonden. Aan de orde kwamen de voortgang omtrent de implementatie van de strategie, de turbulentie op de financiële markten en de gevolgen daarvan voor Friesland Bank, alsmede diverse overige personele aangelegenheden.

Tot slot

De Raad van Commissarissen spreekt zijn waardering uit jegens de Raad van Bestuur en de medewerkers van de bank voor de door hen getoonde inzet in het jaar 2008.

Leeuwarden, 8 april 2009

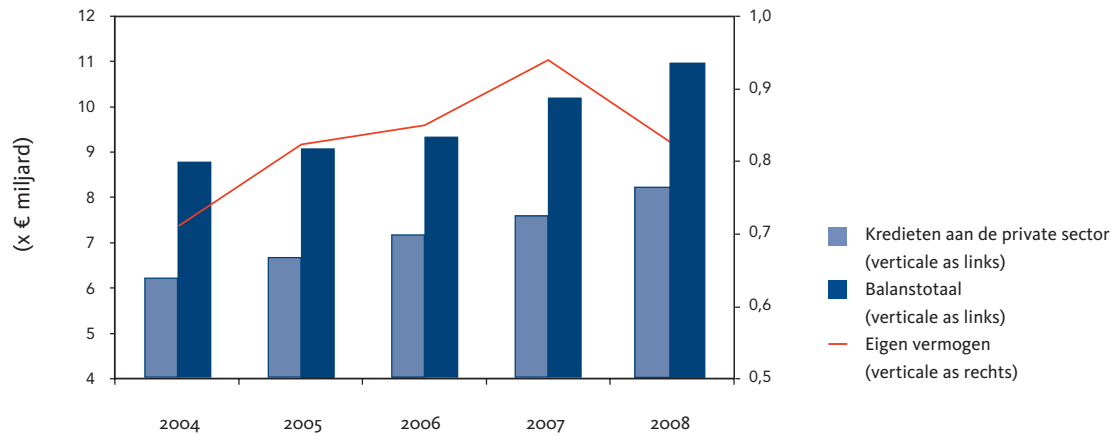
Raad van Commissarissen:
prof. drs. K. Wezeman, voorzitter
J. Keijzer, vice voorzitter
dr. G. Benedictus
mr. B.R.I.M. Gerner
mr. L. Lindner, secretaris
drs. R.J. Meuter
A. Oosterhof

Kerncijfers

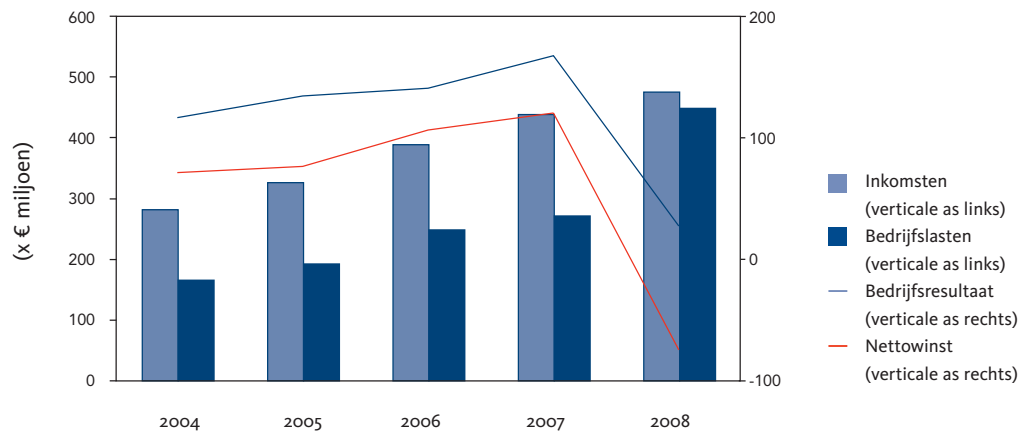
(x € mln)	Kerncijfers *	2008	2007	2006	2005	2004
	Balansgegevens					
	Balanstotaal	10.934,1	10.188,8	9.346,8	9.093,7	8.813,3
	Kredieten	8.227,3	7.622,0	7.271,2	7.028,4	6.454,2
	Spaargelden	2.705,6	2.283,7	2.088,1	1.979,3	1.997,1
	Overige toevertrouwde middelen	2.990,9	3.128,5	2.916,9	3.100,3	2.934,2
	Schuldbewijzen	2.734,1	2.929,0	2.513,2	2.209,6	2.245,6
	Eigen vermogen (exclusief belang derden)	796,8	922,2	833,0	800,0	697,3
	Eigen vermogen (inclusief belang derden)	824,7	938,1	856,7	819,8	715,7
	Aansprakelijk vermogen	1.234,2	1.341,4	1.230,2	1.154,0	996,6
	BIS-ratio (kernvermogen, in %) *)	10,1	12,6	13,2	13,4	12,9
	BIS-ratio (totaal vermogen, in %) *)	12,6	12,6	13,2	13,4	12,9
(x € mln)	Resultaatgegevens, inclusief consolidatie van participaties					
	Operationele inkomsten	476,2	438,9	389,1	326,2	281,9
	Operationele bedrijfslasten	448,7	271,2	247,6	191,3	164,8
	Bedrijfsresultaat	27,5	167,7	141,5	134,9	117,1
	Waardeveranderingen	115,0	49,7	17,6	38,5	28,1
	Operationeel resultaat	-87,5	118,0	123,9	96,4	89,0
	Nettoresultaat	-66,6	127,1	110,7	88,4	74,4
	Efficiency-ratio (in %)	94,2	61,8	63,6	58,6	58,5
	Rendement eigen vermogen (in %)	-7,6	14,2	12,7	11,5	12,8
(x € mln)	Resultaatgegevens, exclusief consolidatie van participaties					
	Operationele inkomsten	177,7	322,5	291,6	241,8	215,3
	Operationele bedrijfslasten	165,4	163,7	156,0	133,6	113,0
	Bedrijfsresultaat	12,3	158,7	135,5	108,2	102,3
	Waardeveranderingen	115,0	49,7	17,6	38,5	28,1
	Operationeel resultaat	-102,7	109,0	118,0	69,7	74,2
	Nettoresultaat	-75,1	120,6	106,9	76,8	71,3
	Efficiency-ratio (in %)	93,1	50,8	53,5	55,3	52,5
	Rendement eigen vermogen (in %)	-8,7	13,7	12,6	10,2	11,7
(x €)	Gegevens per aandeel (in €)					
	Gemiddeld aantal uitstaande aandelen	37.463	37.463	37.463	37.463	37.463
	Winst per aandeel	-2.005	3.220	2.853	2.047	1.903
	Intrinsieke waarde per aandeel (exclusief perpetual)	18.677	21.705	19.531	18.546	15.768

*) t/m 2007 Basel I, vanaf 2008 Basel II

Ontwikkeling balans

Ontwikkeling resultaat

Ontwikkeling ratio's

Verslag van de Raad van Bestuur

Algemeen

Het jaar 2008 is in de lange historie van Friesland Bank te karakteriseren als één van de meest uitdagende jaren ooit. De onrust op de financiële markten liep in het vierde kwartaal uit op een vertrouwenscrisis tussen financiële instellingen en beleggers en extreme bewegingen in aandelenkoersen en rentes. Friesland Bank werd ondanks een van oudsher conservatief beleid getroffen door de negatieve marktontwikkelingen en sluit het jaar af met een verlies van € 75 miljoen, na twee voorafgaande jaren met hoge winsten.

Ondanks de extreme omstandigheden van het afgelopen jaar heeft de bank haar robuuste solvabiliteit kunnen handhaven. Met een BIS-ratio op totaalvermogen van 12,6% en een BIS-ratio op kernvermogen van 10,1% liggen de vermogensbuffers ruim boven de eisen van De Nederlandsche Bank. Hoewel de financiële sector sterk onder druk staat profiteerde Friesland Bank van een grote instroom van spaargelden. Dit is een bewijs dat onze klanten vertrouwen hebben in de sterke reputatie en stabiele achtergrond van de bank. Verheugend effect daarvan is, dat wij veel nieuwe klanten mochten verwelkomen. Mede hierdoor bleef onze liquiditeitspositie gedurende het afgelopen jaar op een comfortabel niveau. Met als basis de toename van de toevertrouwde middelen toonde ook de kredietverlening een gezonde groei, zowel in woninghypotheken als zakelijke kredieten. Daarbij was sprake van een verbetering van de rentemarge.

Friesland Bank Investments, met belangen in middelgrote Nederlandse ondernemingen, liet een uitstekend resultaat zien over 2008. Deze positieve ontwikkelingen werden echter teniet gedaan door de voor Friesland Bank minder goede gang van zaken bij onze belangen in Van Lanschot en BinckBank. De winst - en dus ook de bijdrage aan het resultaat van Friesland Bank - van Van Lanschot is zeer sterk teruggevallen en ook de forse daling van de aandelenkoers van BinckBank droeg sterk bij aan het negatieve resultaat over het afgelopen jaar.

Onzekere tijden voor de economie

In een ongekend snel tempo verslechterden eind vorig jaar wereldwijd de economische vooruitzichten. De eerste helft van het jaar waren hoge energieprijzen en oplopende grondstofkosten een bron van zorg. De heersende opvatting was dat de Verenigde Staten een tijdelijke neergang zouden kennen door de problemen op de huizenmarkt, maar dat de rest van de wereld hier redelijk ongeschonden doorheen zou komen. In de zomermaanden verhoogde de Europese Centrale Bank de rente zelfs nog tot 4,25%. De eerste haarscheurtjes waren toen al zichtbaar, vooral in de overspannen huizenmarkten in het Verenigd Koninkrijk en Ierland en later ook in Spanje. Na de val van de Amerikaanse zakenbank Lehman Brothers medio september verloren de financiële markten het vertrouwen van beleggers. De daaropvolgende verkoopgolf van aandelen, bedrijfsobligaties en derivaten zette de markten op grote verliezen. Overheden in vele landen werden gedwongen om noodlijdende banken de helpende hand toe te steken om erger te voorkomen. Het negatieve sentiment sloeg vervolgens over op consumenten en het bedrijfsleven en mondde uit in een kopersstaking. Hoewel er wereldwijd samengewerkt wordt en diverse stimuleringsprogramma's ingezet zijn is het verdere verloop van de kredietcrisis onvoorspelbaar. Wel is duidelijk dat we rekening moeten houden met een economische neergang die groter wordt dan we ooit hebben meegemaakt in de naoorlogse periode.

Doorzetten

Met onze lange historie zijn we gewend aan jaren van voor- en tegenspoed. Belangrijk daarbij is dat we ons gesteund weten door een stabiele aandeelhouder, de Vereniging Friesland Bank. Gedurende de afgelopen 95 jaar kon Friesland Bank haar winst nagenoeg geheel toevoegen aan de reserves. Daarmee hebben we forse buffers opgebouwd, die ons in deze turbulente omstandigheden goed van pas komen. Het geeft voldoening dat we het jaar konden afsluiten met behoud van een solide eigen vermogen. Deze solide basis is een belangrijke factor in de toestroom van nieuwe klanten en de groei in de aan ons toevertrouwde spaargelden. Daarmee konden we ook onze belangrijkste activiteiten, financiering van woningen en kredietverschaffing aan het kleine tot middelgrote bedrijfsleven, onverminderd voortzetten.

Friesland Bank hoeft niet te streven naar de hoogst mogelijke winst. Onze horizon ligt verder dan het resultaat van een enkel jaar. Dat betekent dat wij prudent omgaan met kredietrisico's en liever inzetten op een langjarige relatie in plaats van eenmalige successen. Dat klanten dat waarderen is mede zichtbaar in de sterke groei van nieuwe klanten bij onze kantoren buiten Friesland.

Was 2008 een uitzonderlijk moeilijk jaar, het heeft ons gesterkt in de overtuiging dat de strategie van Friesland Bank een juiste is. Wij zijn een ondernemende bank voor ondernemende mensen, gericht op duurzame relaties. We zullen deze strategie dan ook met kracht voortzetten en in de relatie met de klant blijven investeren. In de huidige moeilijke economische omstandigheden zullen we waar mogelijk onze klanten blijven steunen.

Strategisch belang in Optimix

Medio 2008 zijn Friesland Bank en Optimix Vermogensbeheer een strategische samenwerking aangegaan. Friesland Bank heeft hierbij een groot minderheidsbelang (45%) in Optimix genomen. Het is een belangrijke stap in de ambities die we hebben om de term "relatiebank", die de klant in alle fasen van zijn financiële levensloop kan bedienen, optimaal en krachtig in te vullen. Vooral voor onze relaties met een vrij beschikbaar vermogen heeft onze dienstverlening in de samenwerking een nieuwe dimensie gekregen.

Samenwerking VVAA

Onze samenwerking met VVAA (Vereniging voor Arts en Auto) is een nieuwe fase ingegaan met de opening van een gezamenlijk bankkantoor in Utrecht. Alle 90.000 leden van de VVAA kunnen via deze samenwerking beschikken over een volledig bancaire dienstenpakket, gecombineerd met het vertrouwde en deskundige advies van hun eigen VVAA-adviseur. De groei van de dienstverlening aan de VVAA-leden, bij uitstek een categorie klanten waar de kwaliteit van het advies zwaar telt, stemt ons zeer tevreden.

Agrarisch

Op agrarisch gebied, van oudsher een kernactiviteit van de bank, hebben we onze portefeuille aanzienlijk kunnen vergroten. Vooral buiten Friesland weten nieuwe klanten onze bank goed te vinden. Onze agrarische dienstverlening staat op een hoog niveau, hetgeen ondermeer blijkt uit de hoogste score in een klanttevredenheidsonderzoek in de categorie banken, uitgevoerd onder 2000 veehouders.

Watersport nummer één

Succes ook op watersportgebied. Nauwelijks een jaar na de introductie van een Kenniscentrum Water hebben we de nummer één positie bereikt als het gaat om aantallen verstrekte scheepshypotheken. We zijn verheugd dat onze klant ons ook op dit gespecialiseerde terrein als logische partner ziet.

Nieuw effecten- en betaalsysteem

Op diverse gebieden hebben we vooruitgang geboekt in ons streven om onze klanten hoogwaardiger diensten te kunnen aanbieden. Dit geldt bijvoorbeeld voor onze samenwerking met BinckBank. Het nieuwe effectensysteem is begin 2008 van start gegaan en is in de loop van 2008 steeds verder uitgebreid. Hiermee bereiken we een betere informatievoorziening voor onze beleggende klanten en een efficiëntere klantbediening.

Friesland Bank blijft daarnaast fors investeren in de verbetering van haar betaalsysteem, waardoor alle moderne functionaliteiten beschikbaar komen voor de klanten. Zo zijn in 2008 de voorbereidingen getroffen voor de overstap naar realtime internetbankieren en zijn de voorwaarden geschapen voor samenwerking binnen de Single European Payments Area.

Ontwikkeling bankbedrijf

Particulier bedrijf

Het afgelopen jaar kenmerkte zich door de instroom van een groot aantal nieuwe particuliere klanten. Er konden bijna 17.000 nieuwe klanten worden verwelkomd, waardoor het totaal aantal particuliere klanten steeg tot 211.000. De groei deed zich voor zowel binnen als buiten Friesland. Veel nieuwe klanten vertrouwden hun spaargeld toe aan Friesland Bank. Deze ontwikkeling speelde vooral in het tweede halfjaar. Mede hierdoor stegen de particuliere spaargelden met € 422 miljoen (+18%) tot € 2,7 miljard. De kredietverlening aan particulieren groeide met € 170 miljoen (+4%) gematigd tot € 4,7 miljard. Hierin is de teruglopende activiteit op de woningmarkt zichtbaar. De assurantieprovisie is ten opzichte van het voorgaande jaar gedaald. Naast de aanhoudende premie- en provisiedruk is deze daling vooral het gevolg van de verkoop van Aecum, begin 2008. De provisies uit het betalingsverkeer namen toe, dankzij enerzijds een groter transactievolume en anderzijds door de aanpassing van de tarieven naar een meer marktconform niveau. Als gevolg van de slechte gang van zaken op de financiële markten stonden de effectenprovisies onder druk; deze daalden tot € 4,9 miljoen.

Zakelijk bedrijf

Evenals in het particulier bedrijf kon ook in het zakelijk bedrijf een groei van het aantal klanten gerealiseerd worden. In totaal kwamen er 2.600 nieuwe zakelijke klanten bij. Eind 2008 kwam het aantal zakelijke klanten daarmee uit op 16.600. Vooral in het zakelijk actiefbedrijf kon een bevredigende groei gerealiseerd worden. Het volume nam toe met € 467 miljoen (+15%) tot bijna € 3,5 miljard. Het accent van de groei lag bij de grotere ondernemingen, maar ook de kredietverlening aan kleine en middelgrote ondernemingen nam toe. Vooral in de tweede helft van het jaar is het rendement op de portefeuille, mede onder invloed van de opgelopen credit spreads in de markt, toegenomen. De zakelijke portefeuille is van goede kwaliteit, hetgeen resulteerde in een relatief beperkte omvang van de kredietverliezen. Ook in het zakelijke passiefbedrijf is er sprake van een sterke groei: de zakelijke tegoeden namen toe met € 275 miljoen (circa 25%) tot € 1,4 miljard.

Bedrijfsresultaat

Het bedrijfsresultaat (de operationele inkomsten minus de operationele bedrijfslasten) in het bankbedrijf kwam uit op minus € 18,9 miljoen, dit is € 69,1 miljoen lager dan in 2007. Dit bedrijfsresultaat is overigens in sterke mate beïnvloed door (ongerealiseerde) resultaten op derivaten ter afdekking van lange termijn renterisico's, die onder IFRS echter op marktwaarde gewaardeerd moeten worden. Wordt dit resultaat buiten beschouwing gelaten dan bedraagt het bedrijfsresultaat in het bankbedrijf € 24,3 miljoen.

Ontwikkeling participatiebedrijf

Het participatiebedrijf kan terugzien op een zeer succesvol jaar, waarbij de goede uitkomsten van het uitstekende jaar 2007 werden overtroffen. De resultaten zijn enerzijds een afspiegeling van de goede resultaatontwikkeling bij de participaties zelf, anderzijds konden er door het afstoten van enkele belangen additionele verkoopresultaten worden gerealiseerd.

2008 was een jaar vol activiteiten, zij het dat de (des)investeringsactiviteit na het derde kwartaal sterk afgenomen is. Dit heeft vooral te maken met de fase van de economische cyclus én de terughoudendheid van banken om acquisitiefinanciering te verstrekken. In 2008 zijn vijf investeringen gedaan (Arboned, Torenvalk, Excent, Hartman en Troost Mechanical Services). Er zijn dertien exits gerealiseerd (BR Holding, Haatland Kampen, Avenus, De Haan Zonwering, Mennens, Steinfort, Century Autolease, Wits, World Wide Worker, RSP, Support Plus, B. de Graaf Beheer en Orange Investment Partnership). De verkopen betreffen met name kleinere participaties en deelnemingen die niet meer passen in de huidige strategie van groei naar een portefeuille met een kleiner aantal participaties, maar van een grotere gemiddelde omvang. Momenteel is het door de onzekere marktomstandigheden aanmerkelijk rustiger in de fusie- en overnamemarkt. Veel potentiële verkopers maken een pas op de plaats en wachten iets betere omstandigheden af.

Het bedrijfsresultaat in het participatiebedrijf kwam uit op € 72,4 miljoen, dit is € 25,5 miljoen hoger dan in 2007.

Ontwikkeling bancaire deelnemingen

De bancaire deelnemingen (Van Lanschot, BinckBank, Optimix en Triodos) ondervonden alle in meerdere of mindere mate hinder van de turbulentie op de financiële markten. Bij Van Lanschot lagen de financiële uitkomsten aanmerkelijk lager dan in 2007, hetgeen sterk doorklinkt in de resultaatbijdrage van de bancaire deelnemingen. De beurswaarde van het belang in BinckBank is in 2008 bijna gehalveerd, waardoor onder IFRS een afboeking via het resultaat plaats moest vinden. Een deel hiervan is door middel van verkoop eind 2008 gerealiseerd, een ander deel is ongerealiseerd. Optimix, waarin medio 2008 een belang van 45% is verworven, droeg conform verwachting bij aan de resultaten, hoewel ook hier het negatieve beurs sentiment invloed heeft op de resultaten.

Het bedrijfsresultaat bij de bancaire deelnemingen kwam hierdoor uit op minus € 41,2 miljoen, tegenover + € 61,6 miljoen in 2007.

Riskmanagement

In 2008 is gebleken hoe belangrijk risicomanagement is. Bij de afweging tussen rendement en risico moet steeds vaker rekening worden gehouden met uitzonderlijke scenario's. De impact van de economische crisis is moeilijk in te schatten, we verwachten voor 2009 oplopende verliezen in de verschillende deelmarkten, waaronder vastgoed.

Samenhangend met het Basel II accoord en de Wet op het financieel toezicht is in 2008 veel aandacht besteed aan het opzetten van Risicoraamwerk voor Enterprise Risk Management. Alle relevante risico's zijn in beeld gebracht en waar mogelijk worden ze gekwantificeerd. Risicomodellen zijn ontwikkeld voor de corporate en retail markt, voor iedere klant is een rating gemaakt die periodiek wordt herzien. Momenteel wordt nog gebruik gemaakt van de Basel I methodiek ter vergelijking met Basel II Standardized Approach en Basic Indicator; daarnaast wordt het vereist kapitaal berekend in het kader van Internal Capital Adequacy Proces (pilaar 2). In 2008 heeft het Supervisory Reporting Proces (SREP) vorm en inhoud gekregen; in een dialoog met de toezichthouder is het risicoprofiel van de bank nader beoordeeld en dit heeft niet geleid tot opslagen voor het jaar 2008.

Personeel

De personeelskosten bij Friesland Bank zijn ten opzichte van 2007 gedaald met € 1,9 miljoen tot € 89,3 miljoen. Dit is het gevolg van lagere variabele beloningen, lagere pensioenlasten en de verkoop van Aecum. De reguliere salarispost steeg, met name door toename van het aantal fte's van 967 naar 1.024. Evenals in voorgaande jaren werd er op meerdere plaatsen in de organisatie gebruik gemaakt van ingeleend personeel. De overige personeelskosten, waaronder opleidingskosten, namen toe. Hierbij is nadrukkelijk geïnvesteerd in de verdere ontwikkeling van leiderschap en management; belangrijke pijlers in het transitieproces van de bank. Daarnaast is in 2008 veel aandacht besteed aan thema's als (implementatie van de) strategie, veranderprocessen, performance management, medewerkertevredenheid en gezondheidsmanagement, dit alles gericht op de verdere professionele groei van onze medewerkers.

Ontwikkeling balans, solvabiliteit en liquiditeit

Balans

De balanstelling komt uit op € 10,9 miljard, een stijging ten opzichte van eind '07 van € 745 miljoen, ofwel 7,3%. De post kredieten stijgt op jaarbasis met 8%, van € 7,6 miljard naar € 8,2 miljard. De groei komt daarmee hoger uit dan in 2007 (toen bijna 5%). Hierbij ligt het accent van de groei in het zakelijk bedrijf. De (particuliere) spaargelden komen uit op € 2,7 miljard, een stijging van € 0,4 miljard (18%) ten opzichte van eind 2007. Hierin is de grote instroom van particuliere deposito's zichtbaar. De overige toevertrouwde middelen laten een daling zien. Dit is het saldo van een sterke groei van de commerciële zakelijke tegoeden en de teruggelopen omvang van de funding via de geldmarkt. Verder neemt de post bankiers o/g toe met € 0,6 miljard, nagenoeg geheel (€ 575 miljoen) verstrekte funding door de centrale bank, die daarmee in toenemende mate een (tijdelijk) verlengstuk is geworden van de geldmarkt.

Het eigen vermogen inclusief belang van derden komt uit op € 825 miljoen, tegen eind 2007 € 938 miljoen. Dit komt neer op een vermogensdaling van € 113 miljoen. De mutatie betreft voor minus € 81 miljoen de overige reserves (het resultaat en de dividend-uitkering op de perpetual), voor € 44 miljoen negatieve herwaarderingen en voor € 12 miljoen de toename van belang van derden. Negatieve herwaarderingen zijn er zowel bij de rentedragende waardepapieren als bij aandelen en participaties.

Solvabiliteit

De solvabiliteit van Friesland Bank is onverminderd sterk. Eind 2008 komt de BIS-ratio uit op 12,6%, ruim boven de minimumvereisten van De Nederlandsche Bank. De BIS-ratio is daarmee gelijk aan die van eind 2007. De Tier1-ratio komt uit op 10,1%, eveneens ruim boven de norm. Het toetsingsvermogen steeg van € 702 miljoen naar € 762 miljoen. De stijging van het toetsingsvermogen is het saldo van enerzijds een negatieve vermogensmutatie en anderzijds een lager bedrag aan aftrekposten uit hoofde van de door de bank gehouden belangen in financiële instellingen. Het totale risicogewogen exposure nam toe tot € 6,0 miljard, een stijging van € 446 miljoen.

Liquiditeit

De liquiditeitspositie is eind 2008 ruim: € 488 miljoen. Hierin is mede de sterke instroom van particuliere spaargelden zichtbaar, gecombineerd met de securitisatietransactie Eleven Cities No. 4. Wel heeft de bank in 2008 de gevolgen van de situatie op de geld- en kapitaalmarkt ondervonden. De liquiditeitsratio komt eind 2008 op 1,7 uit, bij een norm van 1,0. Vergeleken met de 1,5 van eind 2007 is de liquiditeitsratio zoals die gehanteerd wordt door de toezichthouder verbeterd. Dit maakt duidelijk dat Friesland Bank 70%, respectievelijk 50% surplus liquiditeit aanhoudt ten opzichte van de op korte termijn benodigde liquiditeit.

Ontwikkeling resultaat

Resultaat

Werd in 2007 nog een record nettowinst behaald van € 121 miljoen, het jaar 2008 verliep met een verlies van € 75 miljoen teleurstellend. De situatie op de financiële markten is hiervan de belangrijkste oorzaak. Een aantal aandelenbelangen (waaronder BinckBank) is in 2008 zeer sterk in waarde gedaald, hetgeen leidde tot waardeveranderingen (impairments) van overige financiële activa van ruim € 100 miljoen. Daarnaast werd het resultaat beïnvloed door een negatief resultaat op derivaten, de lagere bijdrage van Van Lanschot en een negatief verkoopresultaat op een deel van het belang in BinckBank. Het renteresultaat kwam hoger uit dan in 2007, de provisies stonden per saldo onder druk. De kostenstijging was met 1% gematigd.

Operationele inkomsten

De operationele inkomsten dalen met 31% tot € 178 miljoen. Deze daling is vooral afkomstig van de lagere opbrengsten uit effecten en deelnemingen en het resultaat financiële transacties. De lagere opbrengsten uit effecten en deelnemingen zijn het gevolg van lagere inkomsten inzake de bancaire deelnemingen in 2008 en het feit dat in 2007 een aantal verkoopresultaten is gerealiseerd, waaronder de aanzienlijke boekwinst door de verkoop van het belang in Kempen & Co. Het resultaat uit financiële transacties is fors lager door de waardeontwikkeling van derivaten. Deze derivaten zijn afgesloten ter dekking van lange termijn renterisico's en zijn derhalve geen open posities. De post rente vertoonde een stijging van 14% tot € 107,8 miljoen. Deze stijging is het gevolg van een hoger volume, in combinatie met een hogere rentemarge. Vooral in het spaarbedrijf was sprake van hogere marges. Daarnaast zijn de afsluitprovisies toegenomen. De provisies blijven wel achter bij vorig jaar. Dit betreft de effectenprovisies, waar de negatieve ontwikkeling op de financiële markten in doorklinkt, en daarnaast ook de assurantieprovisies. Hier is met name het effect zichtbaar van de verkoop en in 2008 dus de deconsolidatie van de Aecum-activiteiten. De opbrengst hiervan is begrepen in de post overige baten. Daarnaast zijn hierin enkele verkoopresultaten inzake panden begrepen.

Operationele lasten

Per saldo is er in 2008 sprake van een beheerste kostenontwikkeling, de totale kostenstijging bleef beperkt tot 1%. Bij de personeelskosten is er een daling van 2% tot € 89,3 miljoen. Deze daling is voor een belangrijk deel het gevolg van onder IFRS berekende lagere pensioenlasten. Daarnaast is de post salarissen gedaald door lagere variabele beloningen. Evenals in 2007 maakte de bank in ruime mate gebruik van ingeleende krachten. De andere beheerskosten zijn gestegen met 3% tot € 63,6 miljoen. Ondanks dat de bank blijft de bank investeren in verbetering van haar dienstverlening aan klanten en de interne processen, waren de projectkosten lager dan in 2007, onder andere door een verminderde inzet van externen. De marketinguitgaven lagen hoger dan vorig jaar, onder andere om de naamsbekendheid van de bank te vergroten. Daarnaast waren er hogere lasten inzake externe advisering en additionele lasten, onder meer als gevolg van het treffen van een € 1,8 miljoen grote voorziening onder het depositogarantiestelsel. De afschrijvingen lagen hoger dan in 2007, onder andere door toegenomen afschrijvingen op geïnvesteerde projecten.

Waardeveranderingen

Evenals vrijwel alle financiële instellingen werd Friesland Bank getroffen door de ontwikkelingen op de financiële markten. Gezien de omvang en het karakter van de waardedalingen van een aantal beleggingen was onder IFRS een afboeking ten laste van het resultaat noodzakelijk. Dit deed zich voor bij het belang dat gehouden wordt in BinckBank en daarnaast bij enkele aandelenposities in Nederlandse financiële instellingen. Verder vonden aanvullende afboekingen plaats op de portefeuille Special Investment Vehicles (SIV's), waarop in 2007 al afwaarderingen hadden plaatsgevonden. De waardeveranderingen van kredieten kwamen uit op een hoger niveau dan in 2007, toen deze post historisch gezien erg laag was. In totaal kwamen de waardeveranderingen uit op € 115 miljoen, waarvan € 100 miljoen op aandelen en SIV's en € 15 miljoen op kredieten.

Ratio's

De efficiency-ratio komt uit op 93,1%, vorig jaar was dit 50,8%. Deze ratio wordt beïnvloed door de volatiele opbrengsten, waaronder het resultaat uit financiële transacties. Wordt het resultaat uit financiële transacties buiten de berekening gehouden dan komt de ratio van het concern uit op 74,9% (vorig jaar 56,3%). Verbetering van de efficiency-ratio blijft een belangrijke doelstelling van de bank.

Verwachting voor 2009

Gezien de huidige onzekere omstandigheden is het niet goed mogelijk een uitspraak te doen omtrent de resultaatontwikkeling voor 2009. Friesland Bank voorziet een verdere groei van de activiteiten binnen het bankbedrijf, waarbij het accent ligt op de traditionele activiteiten, zoals het aantrekken van spaargelden en deposito's, het uitzetten van hypotheeklen en het verstrekken van bedrijfsfinancieringen. Dit laatste is mogelijk als we kritisch, maar met oog voor de arbeidsmarkt en de visie van de ondernemer, toetsen. De marktomstandigheden blijven voorsnog moeilijk met een extreem scherpe concurrentie op de spaarmarkt. Het is de verwachting dat de kredietverliezen, ondanks de goede kwaliteit van de portefeuille, hoger zullen komen te liggen dan de afgelopen jaren.

Investeren en centraliseren

In 2009 worden wederom programma's uitgevoerd en investeringen gedaan om enerzijds de focus op de klant te verscherpen en de positionering te versterken en anderzijds de organisatie verder te stroomlijnen. Deze investeringen betreffen onder meer een vernieuwing van de back office systemen voor betalen en sparen, de ruggengraat van het bankbedrijf. Ook in processen en producten zullen we additionele investeringen doen. Een verdere stroomlijning van onze dienstverlening is mogelijk door een sterkere inzet van onze adviseurs in de advisering van de klant, terwijl voor de standaard servicehandelingen de toegang tot de directe kanalen verbeterd zal worden. Standaardisering van producten en processen draagt bij aan een verbetering van de efficiency. Het programma, dat voorts de centralisatie van de mid-office activiteiten en sluiting van een aantal kantoren omvat, zal tot personeelsreductie leiden. De maatregelen zijn echter, gegeven de scherpe concurrentie, onvermijdelijk voor een verbetering van de rentabiliteit van het bankbedrijf, maar bovenal een absolute voorwaarde om onze relaties optimaal en efficiënt te kunnen blijven bedienen.

De recente turbulente ontwikkelingen in de markt hebben ons gesterkt in de overtuiging dat er meer dan ooit plaats is voor een bank met het profiel en de klantbenadering van Friesland Bank. Een bank die dat overigens al meer dan 95 jaar doet op basis van een nuchtere doch zeer betrouwbare traditie.

Leeuwarden, 8 april 2009

Raad van Bestuur:

drs. R. Klaasman, voorzitter

drs. E.H.M.M. Krijnsen RA

A. Vlaskamp

drs. G.T. van Wakeren RBA

Jaarrekening

1.1 Geconsolideerde balans per 31 december 2008

(x € 1.000)	ACTIVA	Toelichting	2008	2007
	Kasmiddelen	1	98.357	90.340
	Bankiers	2	590.773	689.418
	Kredieten	3	8.227.278	7.621.968
	Overige financiële activa	4	1.018.434	983.582
	Deelnemingen	5	514.876	480.075
	Immateriële activa	6	94.947	31.329
	Materiële vaste activa	7	106.126	87.218
	Vaste activa aangehouden voor verkoop	8	-	4.203
	Acute belastingen	9	468	2.257
	Latente belastingen	9	121.741	84.726
	Voorraden	10	25.364	15.211
	Handelsdebiteuren	11	43.926	21.701
	Overige activa	12	41.483	37.469
	Overlopende activa	13	50.333	39.295
	Totaal activa		10.934.106	10.188.792

(x € 1.000)	PASSIVA	Toelichting	2008	2007
	Bankiers	14	796.979	189.735
	Toevertrouwde middelen	15	5.696.504	5.412.202
	Schuldbewijzen	16	2.734.126	2.928.965
	Financiële verplichtingen	17	96.112	26.781
	Overige schulden	18	197.720	117.223
	Overlopende passiva	19	138.035	128.015
	Voorzieningen	20	40.394	44.437
	Achtergestelde schulden	21	409.544	403.286
			10.109.414	9.250.644
	Kapitaal en reserves toekomend aan aandeelhouders			
	Friesland Bank N.V.		796.823	922.218
	Belang van derden		27.869	15.930
	Eigen vermogen	22	824.692	938.148
	Totaal passiva		10.934.106	10.188.792

1.2 Geconsolideerde winst- en verliesrekening over 2008

(x € 1.000)	Toelichting	2008	2007
Rentebaten		496.047	429.332
Rentelasten		392.321	334.464
Rente	23	103.726	94.868
Opbrengsten uit effecten		6.263	34.112
Opbrengsten uit deelnemingen		60.591	125.055
Opbrengsten uit effecten en deelnemingen	24	66.854	159.167
Provisie	25	28.059	33.427
Resultaat uit financiële transacties	26	-43.197	31.794
Overige baten	27	7.781	1.064
Omzet participaties	28	313.001	118.578
Operationele inkomsten		476.224	438.898
Personeelskosten	29	180.852	110.029
Andere beheerskosten	30	247.638	149.568
Afschrijvingen	31	20.203	11.582
Operationele bedrijfslasten		448.693	271.179
Bijzondere waardeverminderingen van kredieten	32	14.546	6.548
Bijzondere waardeverminderingen van overige financiële activa	33	100.461	42.049
Bijzondere waardeverminderingen van (im)materiële vaste activa	34	-	1.100
Bijzondere waardeverminderingen		115.007	49.697
Totale lasten		563.700	320.876
Operationeel resultaat		-87.476	118.022
Belastingbaten (last)	35	-20.879	-9.080
Nettoresultaat boekjaar		-66.597	127.102
Nettoresultaat beschikbaar voor belang derden	36	8.501	6.479
Nettoresultaat beschikbaar voor aandeelhouders van Friesland Bank N.V.	37	-75.098	120.623
		-66.597	127.102

1.3 Geconsolideerd mutatieoverzicht eigen vermogen over 2008

(x € 1.000)

	Aandelen- kapitaal	Agio- reserve	Perpetual capital securities	Herwaar- derings- reserve	Overige ver- mogenscom- ponenten	Overige wettelijke reserves	Overige reserves	Resultaat boekjaar	Kapitaal en reserves*	Belang van derden	Eigen vermogen
Stand per 1 januari 2007	16.858	76.319	125.000	59.095	2.270	129.804	316.800	106.871	833.017	23.674	856.691
Mutaties 2007:											
Winstverdeling vorig boekjaar	-	-	-	-	-	36.628	70.243	-106.871	-	-	-
Resultaat boekjaar	-	-	-	-	-	-	-	120.623	120.623	6.479	127.102
Dividend	-	-	-	-	-	-	-5.327	-	-5.327	-	-5.327
Inkoop perpetual	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Verkoop perpetual	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Transactieresultaat perpetual	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Herwaardering deelnemingen	-	-	-	9.124	-	-	-	-	9.124	-	9.124
<i>Herwaardering beleggingen voor verkoop beschikbaar:</i>											
- Participaties	-	-	-	2.663	-	-	-	-	2.663	-	2.663
- Aandelen	-	-	-	-9.944	-	-	-	-	-9.944	-	-9.944
- Obligaties	-	-	-	-13.857	-	-	-	-	-13.857	-	-13.857
<i>Gerealiseerd herwaarderingsresultaat en bijzondere waardeverminderingen naar resultatenrekening:</i>											
- Participaties	-	-	-	-11.276	-	-	-	-	-11.276	-	-11.276
- Aandelen	-	-	-	-9.308	-	-	-	-	-9.308	-	-9.308
- Obligaties	-	-	-	350	-	-	-	-	350	-	350
Waardeverandering derivaten toegevoegd aan eigen vermogen	-	-	-	-	6.153	-	-	-	6.153	-	6.153
Consolidaties	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-14.223	-14.223
Stand per 31 december 2007	16.858	76.319	125.000	26.847	8.423	166.432	381.716	120.623	922.218	15.930	938.148
Mutaties 2008:											
Winstverdeling vorig boekjaar	-	-	-	-	-	-1.876	122.499	-120.623	-	-	-
Resultaat boekjaar	-	-	-	-	-	-	-	-75.098	-75.098	8.501	-66.597
Dividend	-	-	-	-	-	-	-5.589	-	-5.589	-	-5.589
Inkoop perpetual	-	-	-2.468	-	-	-	-	-	-2.468	-	-2.468
Verkoop perpetual	-	-	2.211	-	-	-	-	-	2.211	-	2.211
Transactieresultaat perpetual	-	-	257	-	-	-	-257	-	-	-	-
Herwaardering deelnemingen	-	-	-	5.145	-	-	-	-	5.145	-	5.145
<i>Herwaardering beleggingen voor verkoop beschikbaar:</i>											
- Participaties	-	-	-	-6.085	-	-	-	-	-6.085	-	-6.085
- Aandelen	-	-	-	-101.843	-	-	-	-	-101.843	-	-101.843
- Obligaties	-	-	-	-18.090	-	-	-	-	-18.090	-	-18.090
<i>Gerealiseerd herwaarderingsresultaat en bijzondere waardeverminderingen naar resultatenrekening:</i>											
- Participaties	-	-	-	-13.856	-	-	-	-	-13.856	-	-13.856
- Aandelen	-	-	-	97.998	-	-	-	-	97.998	-	97.998
- Obligaties	-	-	-	7.742	-	-	-	-	7.742	-	7.742
Waardeverandering derivaten toegevoegd aan eigen vermogen	-	-	-	-	-15.462	-	-	-	-15.462	-	-15.462
Consolidaties	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.438	3.438
Stand per 31 december 2008	16.858	76.319	125.000	-2.142	-7.039	164.556	498.369	-75.098	796.823	27.869	824.692

* Kapitaal en reserves toekomend aan aandeelhouders van Friesland Bank N.V.

1.4 Geconsolideerd kasstroomoverzicht over 2008

(x € 1.000)	Toelichting	2008	2007
KASSTROOM UIT OPERATIONELE ACTIVITEITEN			
Nettoresultaat	37	-66.597	127.102
Aanpassingen voor:			
- Afschrijvingen	31	20.203	11.582
- Bijzondere waardeverminderingen van kredieten	32	14.546	6.548
- Bijzondere waardeverminderingen van financiële activa	34	100.460	42.049
- Bijzondere waardeverminderingen van (im)materiële vaste activa	35	-	1.100
- Winstbelastingen	9, 35	-20.879	-9.080
- Opbrengsten uit effecten en deelnemingen	24	-44.965	-90.336
- Reële waardeverandering derivaten en gehedgde items	26	49.497	-11.287
Kasstroom uit bedrijfsoperaties		52.265	77.678
Mutatie bankiers	2, 14	492.940	-161.366
Mutatie kredieten	3	-605.310	-350.418
Mutatie toevertrouwde middelen	15	284.302	407.170
Betaalde winstbelastingen	9	-7.028	-
Ontvangen winstbelastingen	9	1.392	6.815
Overige operationele kasstromen		59.695	-3.380
Totaal kasstroom uit operationele activiteiten		278.256	-23.501
KASSTROOM UIT INVESTERINGSACTIVITEITEN			
Investerings en aankopen van:			
- Overige financiële activa, niet behorende tot handelsportefeuilles	4	-963.779	-1.120.217
- Overige deelnemingen	5	-68.988	-49.731
- Materiële en immateriële vaste activa	6, 7	-109.943	-22.672
Desinvesteringen en verkopen van:			
- Overige financiële activa, niet behorende tot handelsportefeuilles	4	820.760	1.305.173
- Overige deelnemingen	5	24.294	32.635
- Materiële en immateriële vaste activa	6, 7, 8	8.638	6.764
Totaal kasstroom uit investeringsactiviteiten		-289.018	151.952
KASSTROOM UIT FINANCIERINGSACTIVITEITEN			
Uitgifte achtergestelde schulden	21	59.738	62.900
Terugbetaling achtergestelde schulden	21	-45.480	-33.098
Uitgifte schuldbewijzen	16	155.002	825.000
Terugbetaling schuldbewijzen	16	-357.841	-409.276
Betaald dividend	22	-5.589	-5.327
Totaal kasstroom uit financieringsactiviteiten		-194.170	440.199
Netto kasstroom		-204.932	568.650

(x € 1.000)

Toelichting

2008

2007

MUTATIE LIQUIDE MIDDELEN

Stand liquide middelen per 1 januari	1, 2, 14	693.103	124.453
Stand liquide middelen per 31 december	1, 2, 14	488.171	693.103

Netto kasstroom		-204.932	568.650
------------------------	--	-----------------	----------------

De samenstelling van de liquide middelen is als volgt:

- Kasmiddelen	1	98.357	90.340
- Bankiers debet onmiddellijk opeisbaar	2, 42	590.773	633.765
- Bankiers credit onmiddellijk opeisbaar	14, 42	-200.959	-31.002
		488.171	693.103

Overige toelichtingsinformatie inzake kasstromen uit bedrijfsactiviteiten

Ontvangen rente	13, 23	477.246	424.243
Betaalde rente	19, 23	369.474	326.769
Ontvangen dividenden	5, 24	56.878	45.425

1.5 Grondslagen

Algemeen

Friesland Bank N.V. is gevestigd te Leeuwarden. De geconsolideerde jaarrekening van Friesland Bank N.V. over het boekjaar 2008 omvat de vennootschap en haar dochterondernemingen (tezamen de 'Groep') en het belang van de Groep in geassocieerde deelnemingen en entiteiten waarover gezamenlijk de zeggenschap wordt uitgeoefend. De Raad van Bestuur heeft op 6 april 2009 de jaarrekening opgemaakt. De datum van de vaststelling van de jaarrekening in de algemene vergadering van aandeelhouders is 22 april 2009.

Het samenstellen van de jaarrekening vereist dat de leiding van de vennootschap oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen doet die invloed hebben op de posten van de balans, de winst- en verliesrekening en de toelichting. Ondanks het feit dat deze schattingen gebaseerd zijn op de meest actuele kennis van lopende zaken en acties, kan de werkelijkheid uiteindelijk afwijken van de gemaakte schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

De leiding van de vennootschap heeft met het Audit & Compliance Committee gesproken over de ontwikkeling en keuze van, en informatievervalsing over essentiële grondslagen voor financiële verslaggeving en schattingen, alsook over de toepassing van deze grondslagen en schattingen. De belangrijkste schattingen en taxaties hebben betrekking op bijzondere waardeverminderingen van kredieten, overige financiële activa en goodwill, de uitgangspunten voor de bepaling van de pensioenverplichtingen en de uitkomsten van lopende juridische procedures.

De euro is voor Friesland Bank N.V. de functionele en de presentatievaluta. Alle bedragen in deze jaarrekening zijn afgerond op duizenden euro's, tenzij anders is vermeld.

Overeenstemmingsverklaring grondslagen bij de opstelling van de jaarrekening

Deze jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de International Financial Reporting Standards (IFRS) gepubliceerd door de International Accounting Standards Board (IASB) en voor zover aanvaard door de Europese Unie en de interpretaties van deze standaarden door het International Financial Reporting Interpretations Committee (IFRIC) van de IASB. De jaarrekening 2008 is conform de grondslagen van vorig jaar opgesteld.

De Groep heeft de volgende nieuwe en amendementen op IFRS en IFRIC-interpretaties vanaf 1 januari 2008 toegepast. Toepassing van deze aangepaste standaarden en interpretaties heeft geen effect gehad op de financiële uitkomsten van de Groep en tevens niet op andere onderdelen van de jaarrekening:

- IFRIC 11 Interpretatie van IFRS 2;
- IFRIC 13 Klantenloyaliteitsprogramma's;
- IFRIC 14 Interpretatie van IAS 19 pensioenen
- IFRIC 16 Hedges van een netto investering in een buitenlandse entiteit

IFRIC 11 interpretatie van IFRS 2: Transacties in groepsaandelen en ingekochte eigen aandelen

Deze interpretatie, welke per 1 juli 2008 van kracht is geworden, heeft geen invloed gehad op de jaarrekening van de Groep, aangezien de Groep geen aandelen heeft uitstaan bij werknemers en het optieplan voor werknemers is opgeheven in 2006.

IFRIC 13 klantenloyaliteitsprogramma's

Deze interpretatie geeft uitleg over hoe de verplichting inzake klantenloyaliteitsprogramma's moet worden gewaardeerd. Deze interpretatie heeft geen invloed op de jaarrekening van de Groep, aangezien de Groep geen dergelijke spaarprogramma's kent.

IFRIC 14 Interpretatie van IAS 19 Pensioenen

Deze interpretatie geeft aanwijzingen over de berekening van het plafond op het netto-pensioen actief en de interactie met een minimale dekingsgraad zoals bijvoorbeeld DNB die eist bij de Nederlandse pensioenfondsen. Deze interpretatie heeft geen invloed op de jaarrekening van de Groep aangezien er geen sprake is van een overschot.

IFRIC 16 Hedges van een netto investering in een buitenlandse entiteit

Deze interpretatie is van toepassing op ondernemingen die het vreemde valuta risico, dat ontstaat door activiteiten in het buitenland, willen hedgen in lijn met IAS 39. Deze interpretatie heeft geen invloed op de jaarrekening van de Groep, aangezien de Groep dergelijke activiteiten niet heeft.

Amendement op IAS 39 en IFRS 7 Herclassificatie van financiële instrumenten

Dit amendement geeft voor financiële instrumenten (niet zijnde aandelen) de mogelijkheid om vanaf 1 juli 2008 te herclassificeren. Herclassificatie mag plaatsvinden vanuit de categorieën fair-value through profit and loss, held-for-trade en voor verkoop beschikbaar naar de categorieën held-to-maturity en loans and receivables. Aan de mogelijkheden tot herclassificatie zijn randvoorwaarden gesteld en daarnaast additionele toelichtingsvereisten. De Groep heeft ervoor gekozen om tot herclassificatie over te gaan van de RMBS portefeuille vanuit obligaties voor verkoop beschikbaar naar leningen. Deze herclassificatie heeft geen impact gehad op de solvabiliteitsratio, noch op de resultatenrekening. De herclassificatie is nader toegelicht in de toelichtingen op de balans.

Grondslagen voor de consolidatie

Consolidatie vindt plaats voor belangen die kwalificeren als groepsmaatschappijen alsmede rechtspersonen waarbij nagenoeg het gehele economisch risico door Friesland Bank N.V. wordt gedragen (waaronder stichtingen in het kader van securitisatie). Groepsmaatschappijen zijn die entiteiten waarover de vennootschap overwegende zeggenschap ('control') heeft. Er is sprake van overwegende zeggenschap indien de vennootschap de mogelijkheid heeft om, direct of indirect, het financiële en operationele beleid van een entiteit te bepalen teneinde voordelen te verkrijgen uit de activiteiten van de entiteit. Bij de beoordeling of er sprake is van zeggenschap wordt rekening gehouden met potentiële stemrechten die op dat moment uitoefenbaar of converteerbaar zijn. De jaarrekeningen van groepsmaatschappijen zijn in de geconsolideerde jaarrekening opgenomen vanaf de datum waarop voor het eerst sprake is van zeggenschap, tot aan het moment waarop deze eindigt. Intragroepsaldi en eventuele niet-gerealiseerde winsten en verliezen op transacties binnen de groep of baten en lasten uit dergelijke transacties worden bij de opstelling van de geconsolideerde jaarrekening geëlimineerd. Belangen van precies 50% (joint ventures) worden niet geconsolideerd, de equity-methode wordt toegepast om deze belangen te waarderen. Zodra overwegende zeggenschap vervalt, worden belangen uit de consolidatiekring verwijderd. Afhankelijk van het resterende belang worden deze belangen verwerkt als deelneming of financieel instrument.

Een financieel instrument wordt in de balans opgenomen zodra de onderneming contractpartij is en derhalve recht heeft op de voordelen respectievelijk gebonden is aan de verplichtingen voortkomende uit de contractuele bepalingen van het desbetreffende financiële instrument (trade date accounting).

Securitisatie

Friesland Bank heeft een deel van haar particuliere woninghypotheken gesecuritiseerd in 'special purpose vehicles' (SPV's). Met deze transacties is het economisch eigendom van deze vorderingen overgedragen aan de SPV's. Deze SPV's worden door Friesland Bank in haar geconsolideerde jaarrekening opgenomen, aangezien Friesland Bank op basis van de economische realiteit een deel van de risico's en voordelen behoudt. Aangezien het kredietrisico volledig is overgedragen aan de SPV's worden de gesecuritiseerde vorderingen niet meegenomen in de berekening van de risico gewogen activa. Securitisatie transacties worden als financierings-transacties (fundingtransacties) behandeld. Dit betekent dat de vorderingen worden overgedragen tegen nominale waarde en aldus geen verkoopresultaten worden gerealiseerd. Het is mogelijk dat Friesland Bank directe of indirecte belangen houdt in door de SPV's uitgegeven schuldpapieren.

Bij de initiatie van een securitisatietransactie is Friesland Bank direct betrokken op de volgende punten: selecteren van te securitiseren vorderingen, beoordelen/controleren van het opgestelde prospectus, roadshows, persberichten en contacten met Rating Agencies. Na de plaatsing van de transactie blijft Friesland Bank de administratie van de gesecuritiseerde vorderingen voeren. Friesland Bank verstrekt maandelijkse opgaven aan de Trustmaatschappij die de administratie voert voor de SPV's. In de maandelijkse opgaven wordt informatie opgenomen over het verloop van de uitstaande vorderingen en rente en de ontvangen rente, afgeloste leningen en posten met een achterstand. Daarnaast wordt één maal per jaar een opgave gedaan inzake de reële waarde van de uitstaande vorderingen per 31 december.

Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld op basis van historische kosten, inclusief bijkomende kosten die -voor financiële instrumenten- worden geamortiseerd op basis van de effectieve interest methode. De volgende activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde: afgeleide financiële instrumenten (derivaten), financiële instrumenten aangehouden voor handelsdoeleinden, financiële instrumenten geclassificeerd als voor verkoop beschikbaar, financiële instrumenten die onderdeel uitmaken van een reële waarde hedge en vastgoedbeleggingen. Voor verkoop aangehouden vaste activa en groepen activa die worden afgestoten, worden gewaardeerd op de laagste van de boekwaarde en de reële waarde minus verkoopkosten. De lopende interest op vorderingen en schulden is, voor zover bij de toelichting op de desbetreffende post niet anders is medegedeeld, opgenomen onder overlopende activa dan wel overlopende passiva.

Vreemde valuta

Transacties luidend in vreemde valuta worden in euro's omgerekend tegen de geldende wisselkoers per de transactiedatum. In vreemde valuta luidende monetaire activa en verplichtingen worden per balansdatum in euro's omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoers. De bij omrekening optredende valutakoersverschillen worden in de winst- en verliesrekening opgenomen.

Reële waarde

Voor financiële instrumenten in actieve markten wordt de reële waarde gebaseerd op de beurskoers (fair value level I). Voor activa worden biedkoersen gehanteerd en voor passiva laatkoersen. Voor financiële instrumenten waarvoor geen beurskoers beschikbaar is, wordt de reële waarde bepaald met behulp van waarderingstechnieken op basis van in de markt waarneembare gegevens (fair value level II) of interne waarderingstechnieken op basis van niet in de markt waarneembare gegevens (fair value level III). Waarderings-technieken op basis van in de markt waarneembare gegevens zijn bijvoorbeeld door commissionairs afgegeven biedprijzen, genoteerde prijzen van soortgelijke instrumenten of waarderingsmodellen die gebruik maken van bijvoorbeeld markttrentes en credit spreads. Waarderingsstechnieken op basis van niet in de markt waarneembare gegevens zijn met name waarderingsmodellen waarin schattingen en aannames van de leiding zijn betrokken.

Alleen wanneer er duidelijke aanwijzingen zijn dat bijvoorbeeld de transactieprijs afwijkt van andere waarneembare soortgelijke actuele transacties in de markt of gebaseerd op een waarderingsmodel met objectief waarneembare data, dan worden op de eerste dag resultaten genomen over het desbetreffende financiële instrument.

Bijzondere waardeverminderingen

Per balansdatum wordt beoordeeld of er externe of interne objectieve aanwijzingen zijn voor een bijzondere waardevermindering van een bepaald financieel actief. Objectieve aanwijzingen zijn een significante en structurele daling van de marktwaarde ten opzichte van de boekwaarde, een verlaging van de credit rating, drastische verslechtering van marktomstandigheden of significante financiële moeilijkheden bij de betreffende debiteur.

Bij financiële activa die gewaardeerd zijn tegen geamortiseerde kostprijs, waaronder kredieten, wordt bij dergelijke aanwijzingen op basis van de contante waarde van de verwachte toekomstige kasstromen, met inbegrip van verwachte uitkeringen uit hoofde van garanties en zekerheden, een eventueel verlies wegens waardevermindering contant gemaakt tegen de oorspronkelijke effectieve rente en verwerkt in de winst- en verliesrekening onder de post waardeverandering van kredieten. Bijzondere waardeverminderingen worden in eerste instantie individueel beoordeeld. Naast deze specifieke voorziening wordt voorts een portefeuillevoorziening gevormd voor waardeverminderingen die niet specifiek zijn bepaald, maar waarvan op basis van ervaring en algemene- of bedrijfs-economische ontwikkelingen wordt aangenomen dat ze per balansdatum in de portefeuille aanwezig zijn. Bij de beoordeling op portefeuilleniveau worden de activa gegroepeerd op basis van gelijksoortige kredietkenmerken. Deze kenmerken zijn relevant voor de inschatting van verwachte toekomstige kasstromen voor portefeuilles van activa omdat deze indicatief zijn voor de mogelijkheid van de debiteur om alle contractueel overeengekomen bedragen te voldoen. Portefeuilles van financiële activa worden op portefeuilleniveau beoordeeld op bijzondere waardevermindering op basis van contractueel overeengekomen kasstromen en de historische ervaring ten aanzien van kredietverliezen op activa met gelijkwaardige kredietkenmerken. De historische ervaring wordt aangepast voor recent waargenomen ontwikkelingen om de effecten van de huidige marktomstandigheden weer te geven die nog niet in de historische ervaring tot uitdrukking zijn gekomen en om effecten en omstandigheden die niet actueel zijn te elimineren.

Wanneer mogelijk wordt geprobeerd leningen te herstructureren in plaats van over te gaan tot de executie/uitponing van zekerheden. Dit kan tot gevolg hebben dat de looptijd van een lening wordt verlengd of de condities in de leningsovereenkomst worden aangepast. Indien een herstructurering succesvol heeft plaatsgevonden, wordt de lening niet langer beschouwd als een lening met een betalingsachterstand. De heronderhandelde voorwaarden worden regelmatig beoordeeld om toekomstige ontvangsten zeker te stellen c.q. betalingsachterstanden te voorkomen. Deze geherstructureerde leningen blijven wel een integraal onderdeel uitmaken van het proces dat leidt tot het nemen van bijzondere waardeverminderingen en indien een specifieke voorziening noodzakelijk blijkt wordt deze contant gemaakt tegen het originele effectieve rentepercentage.

Bij andere activa vindt er jaarlijks een toetsing plaats of er aanwijzingen bestaan voor een bijzondere waardevermindering. Indien sprake is van een dergelijke aanwijzing worden de activa getoetst op bijzondere waardevermindering. Ongeacht of er eventueel aanwijzingen zijn voor een mogelijke waardevermindering, wordt de boekwaarde van goodwill en immateriële activa nog niet in gebruik minstens één keer per jaar onderworpen aan een gedetailleerde waardeverminderingstoets. Er wordt een waardeverminderingverlies opgenomen indien de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde. De realiseerbare waarde is gelijk aan de opbrengstwaarde (reële waarde minus verkoopkosten) of, indien hoger, de bedrijfswaarde.

Liquide middelen

Als liquide middelen worden aangemerkt kasmiddelen, onmiddellijk opeisbare tegoeden bij De Nederlandsche Bank N.V. en het saldo van zeer kortlopende bancaire vorderingen en schulden, waarop geen beperking rust. Samengestelde transacties worden gesaldeerd opgenomen.

Bankiers en kredieten

Bankiers en kredieten worden geclassificeerd als loans and receivables. Waardering vindt plaats tegen geamortiseerde kostprijs met gebruikmaking van de effectieve rentemethode, waar nodig rekening houdende met bijzondere waardeverminderingen.

Rentedragende waardepapieren en aandelen

De beleggingsportefeuilles rentedragende waardepapieren en aandelen zijn aangemerkt als voor verkoop beschikbaar. Deze effecten worden bij eerste opname op de balans gewaardeerd tegen kostprijs, inclusief transactiekosten. Vervolgens vindt waardering plaats tegen reële waarde, waarbij de waarderingsverschillen (tot verkoop of bijzondere waardevermindering) via het vermogen worden geleid. Gerealiseerde resultaten bij verkoop worden opgenomen in de winst- en verliesrekening. Preferente aandelen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

De handelsportefeuilles rentedragende waardepapieren en aandelen zijn ingedeeld in de categorie held for trade. Deze worden aanvankelijk opgenomen tegen verkrijgingsprijs en vervolgens gewaardeerd op reële waarde. Alle gerealiseerde en ongerealiseerde winsten en verliezen worden opgenomen in de winst- en verliesrekening.

Voor wat betreft de rentedragende waardepapieren voor verkoop beschikbaar wordt de rente op basis van de effectieve interest in de winst- en verliesrekening opgenomen in de post rente. Dividenden inzake de beleggingsportefeuille aandelen worden in de winst- en verliesrekening gerubriceerd onder opbrengsten uit effecten en deelnemingen, dividenden inzake de handelsportefeuille aandelen onder resultaat uit financiële transacties. Dividenden worden op basis van betaalbaarstelling verantwoord. Zowel de handels- als beleggingsportefeuilles rentedragende waardepapieren en aandelen zijn in de balans gerubriceerd onder de post overige financiële activa.

Derivaten en hedge accounting

Friesland Bank maakt voor haar risicomanagement gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), onder andere op het gebied van rente-, valuta- en kredietrisico. Derivaten worden bij eerste opname op de balans gewaardeerd tegen kostprijs. Na de eerste opname worden derivaten gewaardeerd tegen reële waarde, waarbij de verandering hierin in de winst- en verliesrekening wordt opgenomen in de post waardeveranderingen van derivaten. Derivaten worden in de balans gerubriceerd als actief (onder de post overige financiële activa) als de reële waarde positief is en als passief (onder de post financiële passiva) als de reële waarde negatief is.

Voor een deel van de derivaten wordt hedge-accounting toegepast. Bij fair value hedge-accounting wordt de reële waardeverandering als gevolg van het afgedekte risico van specifieke activa of passiva, evenals de reële waardeverandering van het derivaat, in de winst- en verliesrekening verwerkt. Bij cash flow hedge-accounting wordt de verandering in de reële waarde van het derivaat, voor zover effectief, niet in de winst- en verliesrekening maar in het vermogen verwerkt tot het moment dat het afgedekte item de winst- en verliesrekening beïnvloedt. Hedge-accounting wordt toegepast als wordt voldaan aan de eisen voor wat betreft documentatie (zoals het beleid van risicobeheer, de startdatum van de hedge, een beschrijving van het hedge-instrument en de onderliggende positie, de soort hedge, het afgedekte risico en de wijze van bepaling van de effectiviteit van de hedge) en de daadwerkelijke effectiviteit van de hedge. De effectiviteit wordt maandelijks beoordeeld, waarbij wordt vastgesteld of de afdekking gedurende de verslagperioden waarvoor de afdekking was bedoeld, feitelijk effectief is geweest. Hedge-accounting wordt beëindigd als het hedge-instrument verloopt, wordt uitgeoefend of is verkocht, de hedge niet langer voldoet aan de voorwaarden, de toekomstige transactie niet langer wordt verwacht of als de toewijzing van de hedge-relatie wordt gestaakt. Overigens kwalificeren niet alle in bedrijfseconomische zin effectieve hedges zich voor hedge-accounting. De resultaten op deze derivaten worden direct in de winst- en verliesrekening verwerkt.

Deelnemingen en participaties

De waardering van deelnemingen (dit zijn strategische aandelenbelangen gehouden door de bank zelf) en participaties (dit zijn aandelenbelangen gehouden door het participatiebedrijf van de bank) is afhankelijk van de mate waarin de bank invloed kan uitoefenen op het beleid. Belangen waarin invloed van doorslaggevende betekenis kan worden uitgeoefend (doorgaans belangen groter dan 50%) worden geconsolideerd. Belangen waar invloed van betekenis kan worden uitgeoefend (doorgaans belangen van 20% tot en met 50%) worden gewaardeerd tegen de equitymethode, zijnde de kostprijs plus het aandeel in het resultaat en vermogensmutaties na verwerving minus het aandeel in gedane uitkeringen na verwerving. Belangen waar invloed van betekenis kan worden uitgeoefend worden in de balans opgenomen in de post deelnemingen. Belangen waarin geen invloed van doorslaggevende betekenis of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, worden geclassificeerd als financieel instrument voor verkoop beschikbaar met waardering op reële waarde via het vermogen. Een belangrijke indicator hiervoor is een aandelenbelang kleiner dan 20%. Deze belangen worden in de balans opgenomen in de post overige financiële activa.

Immateriële activa

Goodwill die ontstaat bij overnames is het verschil tussen de overnameprijs en de waarde van de aanwijsbare materiële en immateriële activa van de overgenomen partij. Alle overnames worden verwerkt via toepassing van de overnamemethode. Goodwill wordt gewaardeerd tegen kostprijs. Op goodwill wordt niet stelselmatig afgeschreven, wel wordt periodiek en tenminste jaarlijks, indien gebeurtenissen of wijzigingen in omstandigheden daartoe aanleiding geven, beoordeeld of er een bijzondere waardevermindering opgetreden is als gevolg van structurele wijziging in de verwachte toekomstige kasstromen. Wanneer de waarde van de aanwijsbare materiële en immateriële activa bij een overname hoger is dan de overnameprijs, is er sprake van negatieve goodwill. Deze wordt direct als bate in de winst- en verliesrekening verantwoord. Goodwill is in de balans opgenomen in de post immateriële activa.

De overige immateriële activa (bestaande uit gekochte of ontwikkelde software alsmede gekochte assuranceportefeuilles) worden gewaardeerd tegen kostprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen. De afschrijving ten laste van de winst- en verliesrekening geschiedt op basis van de geschatte gebruiksduur van de betreffende immateriële activa, tenzij de gebruiksduur onbepaald is. De afschrijving van de overige immateriële activa start op het moment dat de activa bruikbaar zijn. De geschatte gebruiksduur van de geactiveerde immateriële activa ligt tussen drie en tien jaar.

Materiële vaste activa

De onroerende zaken en bedrijfsmiddelen worden opgenomen tegen kostprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen. Lineaire afschrijving vindt plaats over de geschatte economische levensduur van alle onroerende zaken en bedrijfsmiddelen, met uitzondering van grond in eigendom, waarvan de economische levensduur als onbeperkt wordt aangemerkt. De restwaarde wordt periodiek beoordeeld.

De geschatte gebruiksduur is als volgt:

- Gebouwen 10 – 33 jaar
- Technische installaties 10 – 15 jaar
- Inventarissen 8-12 jaar
- Computerapparatuur 3-5 jaar

Vaste activa aangehouden voor verkoop

Een vast actief wordt gekwalificeerd als aangehouden voor verkoop indien de boekwaarde daarvan hoofdzakelijk gerealiseerd zal worden door middel van een verkooptransactie die volgens planning binnen twaalf maanden zal plaatsvinden, en niet door voortgezet gebruik. Onmiddellijk voorafgaand aan de classificatie als aangehouden voor verkoop wordt de waardering van de activa (en alle activa en verplichtingen van een groep af te stoten activa) geactualiseerd in overeenstemming met de toepasselijke IFRS-standaard. Vervolgens worden vaste activa en groepen activa die worden afgestoten, bij eerste opname als aangehouden voor verkoop, gewaardeerd op de laagste van de boekwaarde en de reële waarde minus verkoopkosten. Bijzondere waardeverminderingen bij de eerste classificatie als aangehouden voor verkoop worden in de winst- en verliesrekening opgenomen.

Voorraden

De voorraden worden aangehouden door de geconsolideerde industriële participaties. De voorraden grondstoffen zijn gewaardeerd op inkooprijzen, waar nodig onder aftrek van voorzieningen voor incourantheid. Het onderhanden werk en de goederen in bewerking worden gewaardeerd tegen directe productiekosten, vermeerderd met toegerekende indirecte kosten danwel een opslag voor indirecte kosten. De voorraden goederen gereed worden gewaardeerd tegen historische kostprijs of lagere opbrengstwaarde.

Voorzieningen

Voorzieningen worden opgenomen wanneer de bank op balansdatum een verplichting heeft (in rechte afdwingbaar of feitelijk) die zijn oorsprong vindt in een gebeurtenis in het verleden en wanneer het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen noodzakelijk is en een betrouwbare schatting van de omvang van de verplichting kan worden gemaakt. Indien het effect daarvan materieel is, worden de voorzieningen bepaald door de verwachte toekomstige kasstromen contant te maken op basis van een disconteringsvoet vóór belasting die een afspiegeling is van de actuele markttaxaties van de tijdswaarde van geld en, waar nodig, van de specifieke risico's met betrekking tot de verplichting.

Pensioenvoorzieningen

Friesland Bank kent een zogenaamde defined benefit pensioenregeling. De nettoverplichting uit hoofde van toegezegde pensioenregelingen wordt voor iedere regeling afzonderlijk berekend door een schatting te maken van de pensioenaanspraken die werknemers hebben opgebouwd in ruil voor hun diensten in de verslagperiode en voorgaande perioden. Deze pensioenaanspraken worden gedisconteerd om de contante waarde te bepalen, en de reële waarde van de fondsbeleggingen wordt hierop in mindering gebracht. De disconteringsvoet is het rendement per balansdatum van obligaties met een waardering van de kredietwaardigheid van AAA waarvan de looptijd de termijn van de verplichtingen benadert. De berekening wordt uitgevoerd door een erkende actuaire volgens de 'projected unit credit methode'.

Wanneer de pensioenaanspraken uit hoofde van een regeling worden verhoogd, wordt het gedeelte van de verhoogde pensioenaanspraken dat betrekking heeft op de verstreken diensttijd van werknemers lineair als last in de winst- en verliesrekening opgenomen over de gemiddelde periode totdat de pensioenaanspraken onvoorwaardelijk worden. Voor zover de aanspraken onmiddellijk onvoorwaardelijk worden, wordt de last onmiddellijk in de winst- en verliesrekening opgenomen. Wanneer de pensioenaanspraken uit hoofde van een regeling worden verlaagd, wordt dit onmiddellijk als bate in de winst- en verliesrekening opgenomen.

Actuariële winsten en verliezen die ontstaan bij het berekenen van de verplichting uit hoofde van een pensioenregeling, voor zover eventuele niet opgenomen cumulatieve actuariële winsten of verliezen meer bedragen dan 10% van de contante waarde van de brutoverplichting uit hoofde van de toegezegd-pensioenregeling, dan wel van de reële waarde van de fondsbeleggingen indien deze hoger is, wordt dat gedeelte in de winst- en verliesrekening opgenomen over de verwachte gemiddelde resterende diensttijd van de werknemers die aan de regeling deelnemen. Voor het overige wordt de actuariële winst of het actuariële verlies opgenomen op de balans.

Naast pensioenen worden ook andere langetermijnpersoneelsbeloningen opgenomen in de balans zoals bijvoorbeeld regelingen voor jubilea. Voor deze componenten zijn geen beleggingen aanwezig, de toekomstige uitkeringen en kosten worden op dezelfde wijze gedisconteerd als de pensioenen.

Overige voorzieningen

De in de balans opgenomen overige voorzieningen betreffen mogelijke toekomstige verplichtingen voor het terugbetalen van nog niet verdiende assurantieprovisies. De omvang van deze voorzieningen wordt bepaald op basis van zowel historische gegevens als een toekomstige inschatting.

Baten

Baten worden verantwoord voor zover het waarschijnlijk is dat de economische voordelen van transacties ten goede komen aan de groep en ze betrouwbaar kunnen worden bepaald. Rentebaten en -lasten inzake financiële instrumenten worden in de winst- en verliesrekening verantwoord op basis van de effectieve rentemethode. Verkoopresultaten inzake rentedragende financiële instrumenten worden verantwoord als resultaat financiële transacties. Provisiebaten en -lasten worden verantwoord in de periode waar zij betrekking op hebben. Dividendopbrengsten worden opgenomen op het moment van betaalbaarstelling.

Lasten

De personeels- en andere beheerskosten worden toegerekend aan het boekjaar waar zij betrekking op hebben.

Belastingen

De belasting naar de winst of het verlies over het boekjaar omvat de over de verslagperiode verschuldigde en verrekenbare winstbelastingen en uitgestelde winstbelastingen. De winstbelasting wordt in de winst- en verliesrekening opgenomen, behoudens voor zover deze betrekking heeft op posten die rechtstreeks in het eigen vermogen worden opgenomen, in welk geval de belasting in het eigen vermogen wordt verwerkt. De belasting is berekend aan de hand van belastingtarieven die zijn vastgesteld op balansdatum, dan wel waartoe materieel reeds op balansdatum is besloten, en correcties op de over voorgaande jaren verschuldigde belasting.

De voorziening voor uitgestelde belastingverplichtingen (belastinglatenties) wordt gevormd op basis van de balansmethode, waarbij een voorziening wordt getroffen voor tijdelijke verschillen tussen de boekwaarde van activa en verplichtingen ten behoeve van de financiële verslaggeving en de fiscale boekwaarde van die posten. Voor de volgende tijdelijke verschillen wordt geen voorziening

getroffen: fiscaal niet aftrekbare goodwill, de eerste opname van activa of verplichtingen die noch de commerciële noch de fiscale winst beïnvloeden, en verschillen die verband houden met investeringen in dochterondernemingen voor zover zij in de voorzienbare toekomst waarschijnlijk niet zullen worden afgewikkeld. Het bedrag van de voorziening voor uitgestelde belastingverplichtingen is gebaseerd op de wijze waarop de boekwaarde van de activa en verplichtingen naar verwachting zal worden gerealiseerd of afgewikkeld, waarbij gebruik wordt gemaakt van de belastingtarieven die zijn vastgesteld op balansdatum, dan wel waartoe materieel reeds op balansdatum besloten is.

De boekwaarde van actieve belastinglatenties wordt jaarlijks per de balansdatum beoordeeld en verlaagd voor zover het niet langer waarschijnlijk is dat voldoende belastbare winst in de toekomst zal worden gerealiseerd om geheel of gedeeltelijk gebruik te maken van de actieve belastinglatentie. Het bedrag van de uitgestelde belastingvorderingen wordt verlaagd voor zover het niet langer waarschijnlijk is dat het daarmee samenhangende belastingvoordeel zal worden gerealiseerd.

Gesegmenteerde informatie

Primair onderscheidt Friesland Bank voor haar interne performancemeting de volgende bedrijfsonderdelen: het bankbedrijf, het participatiebedrijf en de bancaire deelnemingen (een aantal strategische belangen, waaronder Van Lanschot N.V.). Vanwege het feit dat er sprake is van centrale financiering door het bankbedrijf worden er financieringslasten toegerekend aan het participatiebedrijf en de bancaire deelnemingen. Als basis hiervoor geldt de boekwaarde van activa van deze bedrijfsonderdelen. Voor wat betreft de financieringsmix wordt aangesloten bij de eisen die vanuit het toezicht worden gesteld. Als tarief gelden markttarieven, gemiddeld over drie jaren. Met ingang van 2008 is er een stelselwijziging doorgevoerd. Voorheen werd de rente berekend over de oorspronkelijk geïnvesteerde bedragen in plaats van de boekwaarde en was de tariefstelling meer intern bepaald. De vergelijkende cijfers zijn daarop aangepast.

Toekomstige wijzigingen in verslaggevingsregels

Met ingang van 1 januari 2009 worden de volgende verslaggevingsregels van toepassing. Friesland Bank heeft ervoor gekozen deze niet vervroegd toe te passen:

- IFRS 8 Operationele segmenten:
deze richtlijn dient ter vervanging van IAS 14 Gesegmenteerde informatie. In IFRS 8 wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen primaire en secundaire segmentatie en wordt deze informatie gebaseerd op interne rapportages welke niet IFRS compliant behoeven te zijn. Nieuwe toelichtingsvereisten hebben onder andere betrekking op producten en diensten per segment en bijzondere posten.
- IFRIC 15 Overeenkomsten voor de constructie van onroerend goed:
deze interpretatie geeft een verduidelijking over wanneer een dergelijke overeenkomst onder IAS 11 of IAS 18 valt. Dit is relevant voor het bepalen van het moment dat er resultaten genomen mogen worden. Aangezien de Groep geen dergelijke contracten heeft, heeft deze interpretatie geen effect.
- 2008 Annual improvements to IFRS:
een kleine verzameling van aanpassingen in diverse IFRS/IAS standaarden. Deze aanpassingen hebben geen materiële invloed op de jaarrekening van de Groep.
- Amendement op IFRS 1 en IAS 27:
first-time adoption van IFRS, gerelateerd aan de kosten van een investering in een deelneming in de enkelvoudige jaarrekening van een moedermaatschappij. Dit heeft geen invloed op de jaarrekening van de Groep.

- **Amendement op IFRS 2 Op aandelen gebaseerde betalingen:**
de wijzigingen in IFRS 2 richten zich uitsluitend op de definitie van de voorwaarden om in aanmerking te komen voor de share-based payment (vesting conditions) en de wijze van verslaggeving bij annulering (cancellation) door andere partijen dan de onderneming zelf. Deze interpretatie heeft geen invloed op de jaarrekening van de Groep, aangezien zij dergelijke transacties niet kent.
- **Aangepaste versie IAS 23 Financieringskosten:**
de belangrijkste wijziging is het verwijderen van de optie om financieringskosten, die betrekking hebben op een actief waarbij een substantiële periode nodig is om deze in gebruik te nemen of te verkopen, ineens ten laste van het resultaat te brengen. Deze aanpassing heeft geen gevolgen voor de Groep aangezien zij geen gebruik maakt van deze optie.
- **Amendement op IAS 32 en IAS 1 inzake puttable financiële instrumenten:**
de wijziging heeft betrekking op de classificatie van puttable financiële instrumenten als eigen vermogen in plaats van vreemd vermogen en de aanvullende toelichtingsvereisten die hiermee gepaard gaan. Deze wijziging heeft geen gevolgen voor de jaarrekening van de Groep.

Met ingang van 1 juli 2009 worden de volgende verslaggevingsregels van toepassing. Friesland Bank heeft ervoor gekozen deze niet vervroegd toe te passen:

- **IFRIC 17 Uitkeringen anders dan in geld aan eigenaren:**
deze interpretatie geeft een verduidelijking dat een te betalen dividenduitkering alleen verantwoord moet worden op het moment dat deze 'appropriately' geautoriseerd is en niet langer ter discretie staat van de onderneming en dat deze dividenduitkering tegen fair value moet worden gewaardeerd. De onderneming dient het verschil tussen de boekwaarde en de fair value van de uitkering via de resultatenrekening te leiden. Deze interpretatie heeft geen gevolgen voor de Groep, aangezien geen uitkeringen anders dan in geld plaatsvinden.

Met ingang van 1 januari 2010 worden de volgende verslaggevingsregels van toepassing. Friesland Bank heeft ervoor gekozen deze niet vervroegd toe te passen:

- **Aangepaste versie van IFRS 3:**
bedrijfscombinaties en daaraan gerelateerde aanpassingen in IAS 27 voor de geconsolideerde en enkelvoudige jaarrekening. In de nieuwe versie van IFRS 3 maken transactiekosten direct toe te rekenen aan de acquisitie geen onderdeel meer uit van de kostprijs van een bedrijfscombinatie. Daarnaast kan de verkrijger ervoor kiezen om een non-controlling interest op fair value te waarderen op acquisitie datum op een transaction-on-transaction basis. De Groep brengt momenteel de consequenties van deze richtlijn in kaart.

1.6 Toelichting op de geconsolideerde balans

(x € 1.000)

1. Kasmiddelen

Onder deze post vallen wettige betaalmiddelen met inbegrip van in vreemde valuta luidende bankbiljetten en munten, alsmede direct opeisbare tegoeden bij de Centrale Bank.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Kasmiddelen	11.741	11.757
- Tegoeden bij de Centrale Bank	86.616	78.583
	98.357	90.340

De direct opeisbare tegoeden bij de Centrale Bank hebben betrekking op de verplichte kasgeldreserve en zijn daarom niet beschikbaar voor de normale bancaire activiteiten.

2. Bankiers

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende vorderingen op bankiers, onder welke titel dan ook, mits niet belichaamd in effecten.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Direct opeisbare tegoeden	590.773	633.765
- Niet-direct opeisbare tegoeden	-	55.653
	590.773	689.418

Voor de vorderingen opgenomen onder dit hoofd is geen voorziening voor oninbaarheid getroffen.

3. Kredieten

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende vorderingen, voor zover het geen vorderingen op bankiers en effecten zijn.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Kredieten aan de overheid	113.815	154.542
- Kredieten aan grote ondernemingen	2.093.581	1.813.192
- Kredieten aan kleine en middelgrote ondernemingen	1.391.077	1.204.878
- Woninghypotheken aan particulieren	4.047.690	3.784.249
- Overige particuliere kredieten	666.930	759.985
- Voorziening voor oninbaarheid	-85.815	-94.878
Totaal kredieten	8.227.278	7.621.968

In de post kredieten zijn door de bank gesecuritiseerde vorderingen ten bedrage van € 2,0 miljard (2007: € 1,3 miljard) opgenomen. Dit betreft particuliere woninghypotheken waarvan het economische eigendom is overgedragen aan z.g. Special Purpose Vehicles (SPV's): Stichting Eleven Cities No. 1, Stichting Eleven Cities No. 2, Stichting Eleven Cities No. 3 en Stichting Eleven Cities No.4. Het kredietrisico op deze leningen wordt gedragen door de desbetreffende stichtingen, het renterisico berust bij Friesland Bank. In 2008 is er geen voorziening voor oninbaarheid aanwezig bij de gezamenlijke SPV's; in 2007 was deze eveneens nihil. De hoofdsommen van gesecuritiseerde vorderingen met een achterstand groter dan 90 dagen en/of in behandeling bij bijzonder beheer bedragen € 12,4 miljoen (2007: € 13,0 miljoen). De in het kader van deze securitisaties uitgegeven schuldbewijzen bedragen € 2,0 miljard (2007: € 1,3 miljard) zijn aan de passiefzijde van de balans in de posten schuldbewijzen (zie onderdeel 16) en achtergestelde schulden (zie onderdeel 21) opgenomen.

De zekerheden voor de bank bestaan hoofdzakelijk uit onroerend goed, verpandingen van vorderingen en voorraden en garantstellingen. De kredieten uitgesplitst naar zekerheden:

	2008	2007
- overheidsgarantie	6%	5%
- hypothecaire dekking	47%	49%
- overige zekerheden (inclusief blanco)	47%	46%
	100%	100%

Onder overige zekerheden en blanco kredieten zijn kredieten opgenomen waarvoor de Groep zakelijk onroerend goed, bedrijfsmiddelen, voorraden, debiteuren, hoofdelijke garanties en dergelijke als onderpand heeft verkregen van de kredietnemer. De verstrekking van blanco financieringen vindt onder strikte voorwaarden/condities plaats.

Het verloop van de voorziening voor oninbaarheid is als volgt:

2008	Grote ondernemingen	Kleine/middel- grote onder- nemingen	Woning- hypotheken	Overige particuliere kredieten	Totaal 2008
Stand per 1 januari	47.235	28.676	14.758	4.209	94.878
Afboekingen	-14.858	-6.252	-382	-817	-22.309
Verminderings	-1.940	-6.991	-5.526	-1.363	-15.820
Toevoegingen	7.722	10.018	10.043	1.068	28.851
Ontvangsten	-	65	8	142	215
Stand per 31 december	38.159	25.516	18.901	3.239	85.815
Specifieke voorziening	38.159	25.349	17.531	2.992	84.031
Portefeuille voorziening	-	167	1.370	247	1.784

Kredieten met waardevermindering, die specifiek zijn voorzien:

Bruto kredietwaarde	122.911	140.243	62.565	10.042	335.761
Zekerheden	69.248	112.702	46.226	7.401	235.577
Netto kredietwaarde	53.663	27.541	16.339	2.641	100.184

2007	Grote ondernemingen	Kleine/middel- grote onder- nemingen	Woning- hypotheken	Overige particuliere kredieten	Totaal 2007
Stand per 1 januari	41.982	36.067	14.155	3.051	95.255
Afboekingen	-150	-4.593	-1.789	-445	-6.977
Verminderings	-11.045	-15.321	-7.740	-609	-34.715
Toevoegingen	16.448	12.476	10.132	1.976	41.032
Ontvangsten	-	47	-	236	283
Stand per 31 december	47.235	28.676	14.758	4.209	94.878
Specifieke voorziening	47.235	28.489	14.263	3.211	93.198
Portefeuille voorziening	-	187	495	998	1.680
Kredieten met waardevermindering, die specifiek zijn voorzien:					
Bruto kredietwaarde	119.484	121.767	58.189	7.889	307.329
Zekerheden	57.276	99.268	47.216	5.835	209.595
Netto kredietwaarde	62.208	22.499	10.973	2.054	97.734

	Specifieke voorziening	Portefeuille voorziening	Totaal 2008	Specifieke voorziening	Portefeuille voorziening	Totaal 2007
Stand per 1 januari	93.198	1.680	94.878	93.998	1.257	95.255
Afboekingen	-21.615	-694	-22.309	-5.985	-992	-6.977
Verminderings	-15.820	-	-15.820	-34.715	-	-34.715
Toevoegingen	28.268	583	28.851	39.900	1.132	41.032
Ontvangsten	-	215	215	-	283	283
Stand per 31 december	84.031	1.784	85.815	93.198	1.680	94.878

Het bedrag aan opgebouwde rentebaten ten aanzien van kredieten waarvoor een voorziening is getroffen wordt op de verrekeningsdatum in rekening courant van de cliënt gemuteerd en maakt een integraal onderdeel uit van het uitstaande obligo.

Het bedrag aan de non-performing loans (dit zijn kredieten waarvoor geen rente meer wordt verantwoord) is € 22,3 miljoen (2007: € 47,9 miljoen). Het deel van de voorziening voor oninbaarheid dat betrekking heeft op de non-performing loans is € 19,5 miljoen (2007: € 43,1 miljoen).

4. Overige financiële activa

Hieronder zijn opgenomen alle financiële instrumenten, vastrentend en niet-vastrentend, in de handelsportefeuilles en beleggingsportefeuilles, alsmede derivaten met een positieve reële waarde. Deze post bestaat uit:

	2008	2007
Handelsportefeuille		
- aandelen	590	-
Voor verkoop beschikbaar		
- aandelen	87.573	169.220
- participaties	16.678	57.651
- obligaties	509.056	726.278
Derivaten		
- held for trading	27.094	20.074
- held for hedging	2.269	10.359
Leningen *		
- RMBS portefeuille	375.174	-
	1.018.434	983.582

De uitsplitsing van de overige financiële activa naar emittent is als volgt:

	2008	2007
- Overheden	373.524	356.653
- Private sector	644.910	626.929
	1.018.434	983.582

Het verloop van de obligaties voor verkoop beschikbaar is als volgt:

	2008	2007
Stand per 1 januari	726.278	1.059.018
- Aankopen	914.430	922.017
- Verkopen	-674.983	-143.318
- Lossingen	-92.695	-1.048.928
- Herwaarderingen	-15.542	-24.650
- Herclassificatie RMBS portefeuille*	-334.614	-
- Bijzondere waardeverminderingen	-13.818	-37.861
Stand per 31 december	509.056	726.278

* Herclassificatie RMBS

Op basis van het amendement op IAS 39 en IFRS 7 "Herclassificatie van financiële instrumenten" heeft Friesland Bank ervoor gekozen om per 30 juni 2008 tot herclassificatie over te gaan van de RMBS portefeuille inzake Nederlandse hypotheekleningen vanuit obligaties voor verkoop beschikbaar naar leningen. De reden hiervoor is dat de markt voor deze instrumenten in 2008 grotendeels is weggefallen. De waardering wijzigt als gevolg van deze herclassificatie van reële waarde via de herwaarderingsreserve naar geamortiseerde kostprijs. Indien niet tot herclassificatie was overgegaan, zou de reële waarde van deze portefeuille per ultimo boekjaar op basis van een intern waarderingsmodel € 341,6 miljoen bedragen. Deze herclassificatie heeft geen impact gehad op de solvabiliteitsratio, noch op de resultatenrekening. De verwachting is dat alle objecten in deze portefeuille tegen nominale waarde (€ 384,7 miljoen) zullen worden afgelost.

Het verloop van de aandelen voor verkoop beschikbaar is als volgt:

	2008	2007
Stand per 1 januari	169.220	83.138
- Aankopen	46.498	195.450
- Verkopen	-27.214	-91.927
- Herwaarderingen	-25.146	-17.441
- Bijzondere waardeverminderingen	-75.785	-
Stand per 31 december	87.573	169.220

Het verloop van de participaties voor verkoop beschikbaar is als volgt:

	2008	2007
Stand per 1 januari	57.651	76.258
- Aankopen	1.250	2.750
- Verkopen	-24.600	-21.000
- Herwaarderingen	-13.843	-2.957
- Herrubricering van deelnemingen	-	3.750
- Bijzondere waardeverminderingen	-3.780	-1.150
Stand per 31 december	16.678	57.651

De derivaten kunnen als volgt nader worden gespecificeerd:

	Gecon- tracteerd bedrag 2008	Reële waarde 2008		Gecon- tracteerd bedrag 2007	Reële waarde 2007	
		Activa	Passiva		Activa	Passiva
Derivaten aangehouden voor:						
- handelsdoeleinden						
Rentecontracten, swaps	1.506.900	13.215	66.454	1.152.267	10.458	17.029
Rentecontracten, opties	153.836	2.444	2.444	140.758	906	990
Valutacontracten, forwards	104.466	4.301	2.898	28.473	1.598	1.390
Valutacontracten, opties	-	-	-	5.182	56	56
Credit default swaps	20.000	1	-	25.000	11	-
Subtotaal	1.785.202	19.961	71.796	1.351.680	13.029	19.465
- Fair value hedge accounting						
Rentecontracten, swaps	22.500	2.269	153	223.256	6.962	271
Rentecontracten, futures	-	-	-	75.000	-	-
Subtotaal	22.500	2.269	153	298.256	6.962	271
- Cash flow hedge accounting						
Rentecontracten, swaps	425.000	-	17.119	425.000	3.397	-
- Aandelenopties	-	7.133	7.044	-	7.045	7.045
Totaal	2.232.702	29.363	96.112	2.074.936	30.433	26.781

Van de cash-flow hedges zal naar verwachting € 400 miljoen nominaal in 2013 tot kasstromen leiden en € 25 miljoen nominaal in 2016.

De gecontracteerde waarde geeft de onderliggende waarde van de activa, referentieprijzen of indices aan, die als basis dient voor de bepaling van waarde van de derivaten. De gecontracteerde waarde geeft het volume van uitstaande transacties aan op balansdatum, echter is geen indicatie voor het uitstaande marktrisico of kredietrisico.

De volgende tabel geeft de ongerealiseerde winsten en verliezen weer die nog niet in de winst- en verliesrekening zijn opgenomen:

2008	Reële waarde	Winsten	Verliezen	Bruto	Belasting	Netto
Obligaties	509.056	3.411	24.949	-21.538	-5.492	-16.046
Aandelen	88.163	1.206	8.165	-6.959	-267	-6.692
Participaties	16.678	1.423	-	1.423	-	1.423
Derivaten	29.363	-	9.448	-9.448	-2.409	-7.039
	643.260	6.040	42.562	-36.522	-8.168	-28.354
2007	Reële waarde	Winsten	Verliezen	Bruto	Belasting	Netto
Obligaties	726.278	2.514	11.848	-9.334	-2.380	-6.954
Aandelen	169.220	2.161	7.657	-5.496	-394	-5.102
Participaties	57.651	21.364	-	21.364	157	21.207
Derivaten	30.433	11.306	-	11.306	2.883	8.423
	983.582	37.345	19.505	17.840	266	17.574

Eventuele ongerealiseerde verliezen die nog niet in de winst- en verliesrekening zijn opgenomen worden beschouwd als tijdelijke waardedalingen. Voor de posten opgenomen onder dit hoofd zijn voor € 93,4 miljoen (2007: € 39,0 miljoen) aan waardeverminderingen doorgevoerd ten laste van de winst- en verliesrekening.

5. Deelnemingen

Hieronder zijn opgenomen aandelenbelangen waar invloed van betekenis wordt uitgeoefend.

	2008	2007
Dit betreft deelnemingen in:		
- Kredietinstellingen	386.798	401.449
- Participaties	79.260	60.354
- Geconsolideerde industriële participaties	7.399	5.878
- Overige deelnemingen	41.419	12.394
	514.876	480.075

	2008	2007
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	480.075	417.534
- Aankopen	68.988	49.731
- Verkopen	-24.295	-32.635
- Resultaat	28.244	75.532
- Herwaarderingen	9.033	9.688
- Dividenden	-43.364	-36.126
- Herrubricering naar overige financiële activa	-	-3.750
- Bijzondere waardeverminderingen	-3.805	101
Stand per 31 december	514.876	480.075
De uitsplitsing naar verhandelbaarheid is als volgt:		
- Beursgenoteerd	113.762	118.767
- Niet-beursgenoteerd	401.114	361.308
	514.876	480.075

De beurswaarde van de beursgenoteerde deelnemingen bedraagt € 134,2 miljoen (2007: € 207,2 miljoen).

6. Immateriële activa

Deze post bestaat uit geactiveerde goodwill inzake geconsolideerde deelnemingen en overige immateriële activa zoals software en gekochte assurantieportefeuilles.

	2008	2007
Dit betreft:		
- Goodwill private equity-belangen	82.624	24.452
- Software	12.052	6.270
- Assurantieportefeuilles	271	607
	94.947	31.329

Het verloop van deze post is als volgt:

	Good-will	Overige activa	Totaal 2008	Good-will	Overige activa	Totaal 2007
Stand per 1 januari	24.452	6.877	31.329	24.188	4.282	28.470
- Aankopen	62.560	8.545	71.105	5.226	4.223	9.449
- Desinvesteringen	-4.388	-	-4.388	-3.113	-	-3.113
- Afschrijvingen	-	-3.099	-3.099	-	-1.628	-1.628
- Bijzondere waardeverminderingen	-	-	-	-1.849	-	-1.849
Stand per 31 december	82.624	12.323	94.947	24.452	6.877	31.329
Cumulatieve aanschafwaarde	85.745	19.561	105.306	24.452	11.031	35.483
Cumulatieve afschrijving en waardevermindering	3.121	7.238	10.359	-	4.154	4.154

Voor de posten opgenomen onder dit hoofd hebben in 2008 geen bijzondere waardeverminderingen plaatsgevonden (2007: € 1,8 miljoen).

7. Materiële vaste activa

Hieronder worden opgenomen bedrijfsgebouwen en –terreinen, machines en installaties en andere bedrijfsmiddelen, zoals technische en administratieve uitrusting.

Het verloop van deze post is als volgt:

	Onro- rende zaken	Overige bedrijfs- middelen	Totaal 2008	Onro- rende zaken	Overige bedrijfs- middelen	Totaal 2007
Stand per 1 januari	70.920	16.298	87.218	71.664	13.998	85.662
- Investerings	3.634	35.204	38.838	5.042	8.181	13.223
- Desinvesteringen	-3.106	-1.144	-4.250	-1.845	-46	-1.891
- Afschrijvingen	-3.259	-13.031	-16.290	-3.941	-6.013	-9.954
- Overige mutaties (waaronder (de)consolidatie)	703	-93	610	-	178	178
Stand per 31 december	68.892	37.234	106.126	70.920	16.298	87.218
Cumulatieve aanschafwaarde	116.063	101.462	217.525	112.813	70.200	183.013
Cumulatieve afschrijvingen	47.171	64.228	111.399	41.893	53.902	95.795

8. Vaste activa aangehouden voor verkoop

Dit betreft vaste activa waarvan het stellige voornemen bestaat deze op korte termijn te verkopen. Het saldo per ultimo boekjaar is nihil. In 2007 was dit € 4,2 miljoen, betrekking hebbende op onroerende zaken.

9. Belastingen

Onder dit hoofd worden de acute en latente belastingvorderingen en -verplichtingen verantwoord. Het saldo van de belastingvorderingen en -verplichtingen na aftrek van waardecorrecties bestaat uit:

	2008	2007
- Saldo acute belastingvorderingen en -verplichtingen	468	2.257
- Saldo uitgestelde belastingvorderingen en -verplichtingen	121.741	84.726
	122.209	86.983
<i>Acute belastingvorderingen en –verplichtingen</i>		
	2008	2007
- Acute belastingvorderingen	468	2.257
- Acute belastingverplichtingen	-	-
	468	2.257
Balanswaarde per 1 januari	2.257	6.160
Verrekend met de belastingdienst	5.636	-1.154
Aanpassingen inzake definitieve aangiften voorgaande jaren	-677	-212
Mutatie boekjaar	-6.748	-2.537
Balanswaarde per 31 december	468	2.257

Uitgestelde belastingvorderingen en -verplichtingen

De uitgestelde belastingvorderingen en -verplichtingen zijn berekend naar een tarief vennootschapsbelasting van 25,5% (2007: 25,5%), zijnde het meest recente wettelijk vastgestelde tarief vennootschapsbelasting. De uitgestelde belastingvorderingen worden opgenomen in de balans voor zover het waarschijnlijk is dat de vorderingen verrekenbaar zijn met toekomstige resultaten. In het boekjaar heeft een waardecorrectie plaatsgevonden van - € 7,7 miljoen (2007: nihil).

De latente belastingvorderingen en -verplichtingen kunnen als volgt worden toegerekend:

	Vorderingen		Verplichtingen		Totaal	
	2008	2007	2008	2007	2008	2007
Kredieten	17.677	20.277	-	-	17.677	20.277
Overige financiële activa	14.125	5.500	-	-	14.125	5.500
Immateriële activa	5.313	6.855	-	-	5.313	6.855
Materiële vaste activa (incl. verkoop)	1.722	2.330	-	-	1.722	2.330
Overige schulden	128	630	-	-	128	630
Voorzieningen	18.749	20.414	-	-	18.749	20.414
Achtergestelde schulden	461	-	-	-	461	-
Te verrekenen verliezen	61.121	26.562	-	-	61.121	26.562
Latente liquidatieverliezen	2.445	2.158	-	-	2.445	2.158
	121.741	84.726	-	-	121.741	84.726

Het totale bedrag aan belastingen dat gedurende het boekjaar rechtstreeks ten gunste van het eigen vermogen werd gebracht bedroeg € 8,7 miljoen (2007: € 4,9 miljoen) en heeft alleen betrekking op rechtstreekse mutaties in het eigen vermogen inzake herwaardering van aandelen en obligaties en opname van de waardeverandering in de cashflow hedges in de post overige vermogenscomponenten.

Het verloop van de uitgestelde belastingvorderingen kan als volgt worden weergegeven:

	2008	2007
Balanswaarde per 1 januari	84.726	67.182
Latente waarderingsverschillen, aanpassing in verband met definitieve aangifte	-134	-9.693
Latente waarderingsverschillen, huidig boekjaar	2.303	5.273
Verliesverrekening, aanpassing in verband met definitieve aangifte	651	10.565
Verliesverrekening, aanpassing voorgaande boekjaren	-7.738	-
Verliesverrekening, huidig boekjaar	41.646	11.104
Herrubricering	-	302
Verkoop deelneming	-	-7
Latente liquidatieverliezen, aanpassing in verband met definitieve aangifte	-203	-
Latente liquidatieverliezen, huidig boekjaar	490	-
Balanswaarde per 31 december	121.741	84.726

10. Voorraden

Dit betreft de voorraden van de geconsolideerde industriële participaties.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Voorraad grond- en hulpstoffen	1.554	932
- Voorraad goederen in bewerking	5.182	3.107
- Voorraad goederen gereed	18.628	11.172
Totaal	25.364	15.211

Er zijn in het boekjaar geen afschrijvingen op voorraden verantwoord in de resultatenrekening en er zijn geen voorraden in onderpand gegeven.

11. Handelsdebiteuren

Dit betreft de handelsdebiteuren van de geconsolideerde industriële participaties.

12. Overige activa

Dit betreft alle activa die niet onder de andere actiefposten kunnen worden gerubriceerd, zoals tussenrekeningen en te vorderden bedragen.

13. Overlopende activa

Dit betreft vooruitbetaalde kosten, te ontvangen rente en overige te ontvangen nog niet gefactureerde bedragen.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Te vorderen rente	48.251	39.031
- Overige bedragen	2.082	264
	50.333	39.295

14. Bankiers

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende schulden aan bankiers voor zover niet belichaamd in een schuldbewijs dan wel een achtergestelde schuld.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Direct opeisbare schulden	200.959	31.002
- Niet-direct opeisbare schulden	596.020	158.733
	796.979	189.735

15. Toevertrouwde middelen

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende schulden voor zover geen schulden aan bankiers en voor zover niet belichaamd in een schuldbewijs dan wel een achtergestelde schuld.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Spaargelden	2.705.572	2.283.679
- Overige toevertrouwde middelen	2.990.932	3.128.523
	5.696.504	5.412.202

16. Schuldbewijzen

Hieronder worden opgenomen obligaties, medium term notes en overige schuldbewijzen. Daarnaast worden hier de onder het securitisatieprogramma uitgegeven notes opgenomen, voorzover deze niet achtergesteld zijn. Deze beursgenoteerde notes zijn uitgegeven door Stichting Eleven Cities No. 1, Stichting Eleven Cities No. 2 en Stichting Eleven Cities No. 3. Voor deze notes zijn zekerheden gesteld in de vorm van woninghypotheken en hebben deze notes een rating gekregen van Moody's Investors Service Limited en Fitch Ratings Ltd.

Friesland Bank heeft in 2008 een portefeuille woninghypotheken met een waarde van € 805 miljoen (2007: € 934 miljoen) gesecuritiseerd, waardoor het economische eigendom volledig is overgedragen aan Stichting Eleven Cities No. 4.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- 5,25% obligatielening 1998 per 2008	-	136.222
- Medium term notes	1.625.002	1.470.000
- Notes in het kader van securitisatietransacties	1.107.972	1.319.780
- Overige schuldbewijzen	1.152	2.963
	2.734.126	2.928.965

Friesland Bank heeft € 130,6 miljoen notes van Stichting Eleven Cities No. 3 (2007: € 100,0 miljoen) en € 800,0 miljoen notes van Stichting Eleven Cities No. 4 in eigen bezit. Deze posities tellen voor 50% mee in de risico gewogen activa van de bank. Aangezien Stichting Eleven Cities No. 3 en No. 4 volledig worden geconsolideerd, heeft eliminatie van deze posten plaatsgevonden inclusief de daarbij behorende rente.

Een overzicht van de notes in het kader van securitisatietransacties:

	Rating Moody's/Fitch	Oorspronke- lijke hoofsom	Datum se- curitisatie	Hoofdsom ultimo 2008	Hoofdsom ultimo 2007	Eerste call optie datum	Contractuele datum afloop
<i>Stichting Eleven Cities No. 1</i>							
Senior Class A notes	Aaa/AAA	358.000	26/07/02	119.030	138.875	n.v.t.	juli 2062
Mezzanine Class B notes	A2/A	13.500	26/07/02	13.500	13.500	juli 2012	juli 2062
Junior Class C notes	Baa2/BBB	3.500	26/07/02	3.500	3.500	juli 2012	juli 2062
<i>Stichting Eleven Cities No. 2</i>							
Senior Class A notes	Aaa/AAA	421.500	28/10/03	304.255	360.885	n.v.t.	okt. 2071
Mezzanine Class B notes	A1/A	21.500	28/10/03	21.500	21.500	okt. 2013	okt. 2071
Junior Class C notes	Baa2/BBB	7.000	28/10/03	7.000	7.000	okt. 2013	okt. 2071
<i>Stichting Eleven Cities No. 3</i>							
Senior Class A1 notes	Aaa/AAA	230.000	05/06/07	74.787	179.520	n.v.t.	mei 2078
Senior Class A2 notes	Aaa/AAA	644.000	05/06/07	644.000	644.000	n.v.t.	mei 2078
Mezzanine Class B notes	Aa2/AA	18.600	05/06/07	18.600	18.600	mei 2014	mei 2078
Mezzanine Class C notes	A1/A	18.500	05/06/07	18.500	18.500	mei 2014	mei 2078
Mezzanine Class D notes	Baa1/A-	8.400	05/06/07	8.400	8.400	mei 2014	mei 2078
Junior Class E notes	Baa3/BBB+	5.500	05/06/07	5.500	5.500	mei 2014	mei 2078
Notes in eigen bezit				-130.600	-100.000		
<i>Stichting Eleven Cities No. 4</i>							
Senior Class A-NHG notes	/AAA	195.000	5/12/08	195.000	0	n.v.t.	mei 2080
Senior Class A notes	Aaa/AAA	560.000	5/12/08	560.000	0	n.v.t.	mei 2080
Mezzanine Class B notes	Aa1/AA	15.200	5/12/08	15.200	0	nov 2015	mei 2080
Mezzanine Class C notes	Aa2/A-	12.800	5/12/08	12.800	0	nov 2015	mei 2080
Mezzanine Class D notes	A1/BBB+	7.280	5/12/08	7.280	0	nov 2015	mei 2080
Junior Class E notes	Baa2/BBB+	9.720	5/12/08	9.720	0	nov 2015	mei 2080
Notes in eigen bezit				-800.000	0		
Totaal Notes				1.107.972	1.319.780		
<i>Stichting Eleven Cities No. 3</i>							
Achtergestelde Class F note	-/ BBB-	9.250	5/06/07	4.052	9.250	n.v.t.	mei 2078
<i>Stichting Eleven Cities No. 4</i>							
Achtergestelde Class F note		8.000	5/12/08	8.000	0	n.v.t.	mei 2080
Achtergestelde Class F note eigen bezit		-8.000					

De eerste call optiedatum betreft de vooraf vastgestelde datum waarop de SPV het recht zal hebben om de notes vervroegd af te lossen.

17. Financiële verplichtingen

Hieronder worden opgenomen de derivaten met een negatieve reële waarde. Voor een nadere specificatie naar derivatensoort en gecontracteerde waardes wordt verwezen naar de toelichting bij post 4 overige financiële activa.

18. Overige schulden

Deze post bevat die passiva die niet onder een van de overige passiefposten kunnen worden gerubriceerd, waaronder nog te verrekenen posten in het betalingsverkeer en overige schulden van geconsolideerde participaties.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Overige schulden bancaire kernbedrijf	65.427	76.137
- Overige schulden industriële participaties	132.293	41.086
	197.720	117.223

19. Overlopende passiva

Dit betreft vooruitontvangen bedragen, te betalen rente alsmede overige te betalen bedragen.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Te betalen rente	131.274	118.948
- Overige bedragen	6.761	9.067
	138.035	128.015

20. Voorzieningen

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Voorziening voor pensioenen	36.347	40.398
- Overige voorzieningen	4.047	4.039
	40.394	44.437

Friesland Bank heeft vanuit het verleden meerdere pensioenregelingen met haar werknemers, waarbij de werknemers een pensioen is toegezegd dat 70% zal bedragen van het eindloon danwel het middelloon. Het toegezegde pensioen ging tot 1 januari 2006 in, variërend vanaf het 60e, 62e, of 65e levensjaar, echter sindsdien vanaf het 65e levensjaar in verband met gewijzigde wetgeving Wet VPL (Vut Pensioen en Levensloop). Voor de werknemers zijn collectieve pensioencontracten gesloten bij verzekeringsmaatschappijen. In de onderstaande tabellen worden de pensioenverplichtingen en de reële waarde van de pensioenbeleggingen weergegeven. De pensioenbeleggingen bestaan voor 82,0% (2007: 72,1%) uit vastrentende waardepapieren, 18,0% (2007: 28,0%) uit aandelen en 0,0% (2007: -0,1%) uit liquide middelen, waarbij niet in eigen aandelen en/of activa in eigendom van Friesland Bank wordt belegd. Voor VUT en gratificaties zijn geen specifieke fondsbeleggingen, welke ultimo 2008 € 11,9 miljoen bedragen (2007: € 11,3 miljoen).

Bij de bepaling van de pensioenvoorziening zijn de volgende belangrijke veronderstellingen gehanteerd:

	2008	2007
- Disconteringsvoet	5,25%	5,00%
- Verwachte salarisonwikkeling (inclusief inflatiecorrectie)	2,50%	2,50%
- Verwacht rendement op beleggingen/verzekeringstechnische voorzieningen	4,50%	4,50%
- Verwachte indexatie	2,00%	2,00%

Deze percentages zijn gebaseerd op langetermijnverwachtingen. Het verwachte rendement op beleggingen en verzekeringstechnische voorzieningen is het gewogen gemiddelde van de verwachte rendementen gebaseerd op de beleggingsstrategie. Voor aandelen is dit 6% en rentedragende waardepapieren 4%.

Het verloop van de pensioenvoorziening is als volgt (in miljoenen euro's):

2008	Verplich- tingen	Beleg- gingen	Corridor	Totaal 2008	
Stand per 1 januari	214,4	202,0	-28,0	40,4	
- Pensioenkosten boekjaar	7,1	-	-	7,1	
- Actuariële rente c.q. rendement beleggingen	10,5	9,1	-	1,4	
- Bijdrage werkgever inzake lopend dienstjaar	-	13,3	-	-13,3	
- Bijdrage werknemer	-	0,6	-	-0,6	
- Uitkeringen	-5,2	-5,2	-	0,0	
- Administratiekosten	-	-1,1	-	1,1	
- Actuarieel resultaat	4,1	-34,6	38,4	0,3	
Stand per 31 december	230,9	184,1	10,4	36,4	
	Verplich- tingen	Beleg- gingen	Corridor	Totaal 2007	
2007					
Stand per 1 januari	228,2	196,1	-7,6	39,7	
- Pensioenkosten boekjaar	8,9	-	-	8,9	
- Actuariële rente c.q. rendement beleggingen	9,9	9,1	-	0,8	
- Bijdrage werkgever inzake lopend dienstjaar	-	9,1	-	-9,1	
- Bijdrage werknemer	-	0,6	-	-0,6	
- Uitkeringen	-5,7	-5,7	-	0,0	
- Administratiekosten	-	-1,1	-	1,1	
- Actuarieel resultaat	-26,9	-6,1	-20,4	-0,4	
Stand per 31 december	214,4	202,0	-28,0	40,4	
Meerjarenoverzicht	2008	2007	2006	2005	2004
Pensioenverplichtingen	230,9	214,4	228,2	276,8	223,9
Pensioenbeleggingen	184,1	202,0	196,1	184,0	161,6
Tekort	46,8	12,4	32,1	92,8	62,3

In de resultatenrekening is tot en met 2008 cumulatief € 3,6 miljoen (tot en met 2007 € 5,0 miljoen) verantwoord inzake actuariële verliezen. De premieafdracht voor 2009 bedraagt naar verwachting € 9,1 miljoen.

De overige voorzieningen betreffen voornamelijk verzekeringstechnische voorzieningen, met name voor nog niet verdiende premies. Als gevolg van afspraken met verzekeraars is er een risico aanwezig dat bij voortijdige beëindiging van een verzekeringscontract een deel van de ontvangen premie moet worden gerestitueerd. De omvang van de voorziening wordt bepaald op basis van historische gegevens.

	2008	2007
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	4.039	2.697
- Toevoegingen	1.758	2.383
- Onttrekkingen	-1.750	-1.041
Stand per 31 december	4.047	4.039

21. Achtergestelde schulden

De onder deze post opgenomen schulden zijn achtergesteld bij alle tegenwoordige en toekomstige verplichtingen van Friesland Bank N.V., vervroegde of gedeeltelijke aflossing is niet toegestaan. Het gemiddeld rentepercentage op de achtergestelde schulden bedraagt 5,2% (2007: 5,2%), de gemiddeld resterende looptijd is 8,5 jaar (2007: 8,6 jaar).

22. Eigen vermogen en solvabiliteit

Het maatschappelijk kapitaal van Friesland Bank N.V. bestaat uit 150.000 gewone aandelen van € 450. Het geplaatste kapitaal bestaat uit 37.463 gewone aandelen van € 450. Alle geplaatste aandelen worden gehouden door Friesland Bank Holding N.V., wiens gewone aandelen op haar beurt geheel gehouden worden door Vereniging Friesland Bank. Het geplaatste en gestorte kapitaal zijn gedurende het boekjaar niet gewijzigd.

In november 2004 heeft Friesland Bank N.V. perpetual capital securities uitgegeven. Dit is een 'eeuwigdurende' obligatielening die genoteerd is aan Euronext. Na voorafgaande toestemming van de toezichthouder mag de lening naar keuze van de bank, in zijn geheel worden afgelost vanaf 3 december 2014. De obligaties zijn achtergesteld bij alle andere huidige en toekomstige schulden van de bank. In het kader van het toezicht is de obligatielening als kernvermogen aangemerkt. De coupon van deze obligatielening is gekoppeld aan het rendement van Nederlandse staatsleningen met een looptijd van 10 jaar, verhoogd met een marge van 0,125%, maar maximaal 8%. De rentevergoeding wordt elk kwartaal opnieuw vastgesteld. Rentebetaling moet worden opgeschort indien door de rentebetaling de solvabiliteitsratio lager wordt dan de minimumvermogenseis zoals door de toezichthouder bepaald. Daarnaast kan de bank besluiten de rentebetalingen op te schorten.

	2008	2007
De samenstelling van het eigen vermogen is als volgt:		
- Geplaatst en gestort kapitaal	16.858	16.858
- Agioreserve	76.319	76.319
- Perpetual Capital Securities	125.000	125.000
- Herwaarderingsreserve	-2.142	26.847
- Cash Flow hedge reserve	-7.039	8.423
- Overige wettelijke en statutaire reserves	164.556	166.432
- Overige reserves	498.369	381.716
- Resultaat boekjaar	-75.098	120.623
- Belang van derden	27.869	15.930
	824.692	938.148

Het verloop van het eigen vermogen van Friesland Bank N.V. is:

	2008	2007
Stand per 1 januari	938.148	856.691
- Resultaat boekjaar	-75.098	120.623
- Dividend	-5.589	-5.327
- Herwaarderingen	-44.708	-26.095
- Belang van derden	11.939	-7.744
Stand per 31 december	824.692	938.148

Voor het gedetailleerde verloop van het eigen vermogen wordt verwezen naar het mutatieoverzicht eigen vermogen op pagina 23. Het mutatieoverzicht eigen vermogen geeft gedetailleerd inzicht in alle mutaties in het eigen vermogen.

Aard en doel van reserves:

Agio Reserve: hieronder worden opgenomen de bedragen die bij het plaatsen van aandelen uitgaan boven de nominale waarde.

Herwaarderingsreserve: in deze reserve worden veranderingen in de reële waarde van voor verkoop beschikbare beleggingen en deelnemingen opgenomen, verminderd met de daarmee samenhangende latente belastingverplichting.

CashFlow hedge reserve: hieronder is opgenomen het aandeel in de winst of het verlies op afdekkingsinstrumenten in een kasstroomafdekking waarvan is vastgesteld dat het een effectieve afdekking betreft.

Overige wettelijke en statutaire reserves: hieronder worden opgenomen de wettelijke reserve niet-uitgekeerde winst deelnemingen en de reserve redenominatie.

Overige reserves: hieronder zijn de uit het verleden aan het eigen vermogen toegevoegde winsten opgenomen, verminderd met gedane dividenduitkeringen.

Totaal resultaat in het vermogen

Het overzicht totaal resultaat omvat alle mutaties in het eigen vermogen gedurende het jaar, met uitzondering van transacties met aandeelhouders, zoals de uitbreiding van het aandelenkapitaal en uitkering van dividend.

	2008	2007
De specificatie van het totaal resultaat is:		
- Nettowinst beschikbaar voor aandeelhouders Friesland Bank N.V.	-75.098	120.623
- Herwaarderingen	-44.708	-26.095
Totaal resultaat	-119.806	94.528

Solvabiliteit

Met ingang van 1 januari 2008 is het Basel II raamwerk van toepassing op Friesland Bank. Dit raamwerk vervangt Basel I en berust op drie pilaren. De eerste pilaar geeft richtlijnen voor de bepaling van het minimumkapitaal voor de drie belangrijkste risico's zijn de kredietrisico, operationeel risico en marktrisico. Het kredietrisico kan volgens drie methoden worden bepaald zijnde standardized, foundation IRB en Advanced IRB. Friesland Bank heeft ervoor gekozen om de standardized methode toe te passen. Deze methode is geënt op de methode van Basel I, doch is meer verfijnd. Er wordt hier ook gekeken naar de van toepassing zijnde rating en wordt hierbij tevens gedifferentieerd naar looptijd. Het operationele risico kan ook volgens drie methodes

worden bepaald, namelijk de basic indicator approach (BIA), standardized approach (TSA) of de advanced measurement approach (AMA). Friesland Bank heeft gekozen voor BIA. Friesland Bank heeft een vrijstelling voor de bepaling van marktrisico van de toezichthouder, aangezien zij vrijwel geen handelsportefeuille heeft. De tweede pilaar geeft richtlijnen voor de interne berekening van de kapitaalseisen voor alle risicocategorieën, inclusief de wijze waarop de toezichthouder dit controleert. De derde pilaar geeft additionele toelichtingsvereisten met het doel om de transparantie naar de markt te vergroten. De Nederlandsche Bank N.V. vereist een minimum solvabiliteitsratio voor het kernvermogen van 4% en een minimum solvabiliteitsratio voor het totale toetsingsvermogen van 8%. De onderstaande tabel geeft een overzicht van het aanwezige en minimaal vereiste vermogen.

	Minimaal vereist 2008 Basel II	Aanwezig 2008 Basel II	Minimaal vereist 2007 Basel I	Aanwezig 2007 Basel I
Kernvermogen	241.582	611.658	223.727	702.278
Ratio kernvermogen	4,0%	10,1%	4,0%	12,6%
Totaal vermogen	483.164	762.140	447.454	702.278
Ratio totaal vermogen	8,0%	12,6%	8,0%	12,6%

De naar risico gewogen activa zijn als volgt opgebouwd:

	Onge- wogen 2008 Basel II	Ge- wogen 2008 Basel II	Onge- wogen 2007 Basel I	Ge- wogen 2007 Basel I
Kredietrisico				
- 0%-risicoweging	1.416.371	-	1.753.572	-
- 20%-risicoweging	367.088	73.418	862.643	172.529
- 35%-risicoweging	2.371.337	829.968	-	-
- 50%-risicoweging	12.267	6.134	2.381.987	1.190.994
- 75%-risicoweging	949.404	712.053	-	-
- 100%-risicoweging	3.865.660	3.865.660	4.178.053	4.178.053
- 150%-risicoweging	29.336	44.004	-	-
Gewogen posten kredietrisico	5.531.237	5.541.576		
Gewogen posten overige risico's	117.312	51.592		
Totaal naar risico gewogen activa	5.648.549	5.593.168		
Vermogenseis kredietrisico (8% van risicogewogen activa)	451.884	447.454		
Vermogenseis marktrisico	-	-		
Vermogenseis operationeel risico	31.280	-		
Totale pilaar 1 vermogenseis	483.164	447.454		

	2008	2007
De opbouw van het toetsingsvermogen is als volgt:		
- Geplaatst en gestort kapitaal	16.858	16.858
- Agioreserve	76.319	76.319
- Perpetual Capital Securities	125.000	125.000
- Wettelijke en statutaire reserves	164.556	166.431
- Overige reserves	498.369	381.716
- Resultaat boekjaar	-75.098	120.623
- Aftrekposten, waaronder deelnemingen in kredietinstellingen	-194.346	-184.669
Kernvermogen	611.658	702.278
- Achtergestelde schulden, voor zover die in aanmerking komen	329.395	302.616
- Herwaarderingsreserves, voor zover die in aanmerking komen	15.161	33.801
- Aftrekposten, waaronder deelnemingen in kredietinstellingen	-194.074	-336.417
Totaal toetsingsvermogen	762.140	702.278

Belang derden

Onder het belang van derden wordt opgenomen het belang van derden in het eigen vermogen van geconsolideerde deelnemingen en participaties.

1.7 Toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening

23. Rente

Hieronder worden opgenomen alle baten en lasten die voortvloeien uit het uitlenen c.q. lenen van gelden die het karakter van rente hebben. Hieronder zijn ook begrepen provisies die het karakter van rente hebben, zoals afsluit- en boeteprovisie.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Rentebaten kasmiddelen, bankiers en kredieten	439.708	391.268
- Rentebaten overige financiële activa	56.339	38.064
Totaal rentebaten	496.047	429.332
- Rentelasten bankiers en toevertrouwde middelen	225.952	187.208
- Rentelasten schuldbewijzen	145.682	127.311
- Rentelasten achtergestelde schulden	20.687	19.945
Totaal rentelasten	392.321	334.464
Rente	103.726	94.868

24. Opbrengsten uit effecten en deelnemingen

Hieronder worden opgenomen de opbrengsten inzake aandelenbelangen die zijn aangemerkt als voor verkoop beschikbaar alsmede aandelenbelangen die op basis van de equitymethode worden gewaardeerd. In de balans zijn deze belangen opgenomen in de posten overige financiële activa respectievelijk deelnemingen. De specificatie van deze post is als volgt:

2008	Bancaire deelnemingen	Partici- paties	Bank- bedrijf	Totaal 2008
Belangen aangemerkt als voor verkoop beschikbaar				
- Dividenden	4.415	16.547	5.116	26.078
- Verkoopresultaten	-24.276	2.346	2.115	-19.815
	-19.861	18.893	7.231	6.263
Belangen gewaardeerd op equitymethode:				
- Aandeel resultaat	7.266	36.649	1.050	44.965
- Verkoopresultaten	4.345	21.997	-388	25.954
	11.611	58.646	662	70.919
Eliminatie geconsolideerde participaties	-	-10.328	-	-10.328
Totaal	-8.250	67.211	7.893	66.854
2007	Bancaire deelnemingen	Partici- paties	Bank- bedrijf	Totaal 2007
Belangen aangemerkt als voor verkoop beschikbaar				
- Dividenden	2.645	11.972	1.848	16.465
- Verkoopresultaten	-450	3.232	14.865	17.647
	2.195	15.204	16.713	34.112
Belangen gewaardeerd op equitymethode:				
- Aandeel resultaat	56.341	32.576	1.419	90.336
- Verkoopresultaten	27.046	10.189	-	37.235
	83.387	42.765	1.419	127.571
Eliminatie geconsolideerde participaties	-	-2.516	-	-2.516
Totaal	85.582	55.453	18.132	159.167

25. Provisie

Onder deze post worden opgenomen de opbrengsten behaald met diensten op het gebied van kredietverlening voor derden, assurantiën, effecten en binnen- en buitenlands betalingsverkeer. De provisielasten zijn beperkt van omvang.

	2008	2007
De specificatie van de provisie luidt als volgt:		
- Assurantiën	15.467	19.127
- Effecten	4.873	7.987
- Betalingsverkeer	7.258	5.418
- Overige	461	895
	28.059	33.427

Er worden geen activiteiten in het kader van trust en andere zaakwaarnemende activiteiten uitgevoerd.

26. Resultaat uit financiële transacties

Onder deze post worden opgenomen de verkoopresultaten op rentedragende waardepapieren, de resultaten op de financiële activa die aangemerkt worden als held for trade, valutaresultaten, overige handelsopbrengsten en de reële waardeveranderingen van derivaten (voor zover geen onderdeel van een cashflow hedge) alsmede die van de gehedgde items voor zover die onderdeel uitmaken van een effectieve fair value hedge.

	2008	2007
Het resultaat uit financiële transacties is als volgt opgebouwd:		
- Resultaat verkoop rentedragende waardepapieren	7.261	485
- Gerealiseerde reële waardeverandering van derivaten	-1.872	20.756
- Ongerealiseerde reële waardeverandering van derivaten	-50.796	10.649
- Reële waardeverandering van gehedgde items	1.299	638
- Resultaat handelsportefeuille effecten	-285	-1.097
- Resultaat handelsportefeuille valuta	1.196	363
	-43.197	31.794

De Groep past voor een deel van de derivaten hedge accounting toe en kent zowel fair value hedges als cashflow hedges. Fair value hedge accounting wordt gebruikt om waardeveranderingen in de reële waarde als gevolg van rentewijzigingen van activa (over het algemeen obligaties) of passiva (over het algemeen langlopende schulden) te verminderen. De Groep heeft daarnaast op een aantal schuldbewijzen cashflow hedges afgesloten. Deze schuldbewijzen zijn uitgegeven tegen een variabele rentevergoeding, echter zijn middels een renteswap gefixeerd. In 2008 is evenals in 2007 op de cash-flow hedge geen resultaat behaald aangezien deze volledig effectief is. De totale waarde van de cashflow hedges bedraagt € -17,1 miljoen (2007: € 3,4 miljoen), waarbij kasstromen jaarlijks plaatsvinden in april tot einddatum april 2013. De instrumenten die hiervoor gebruikt worden zijn onder andere renteswaps en futures.

In de winst- en verliesrekening zijn de volgende reële waardeveranderingen opgenomen inzake hedge accounting:

2008	Derivaten	Activa	Passiva	Saldo
Renteswaps (fair value hedge)	-1.604	3.183	-1.894	-315
Rentefutures (fair value hedge)	-694	14	-	-680
	-2.298	3.197	-1.894	-995
2007	Derivaten	Activa	Passiva	Saldo
Renteswaps (fair value hedge)	-886	-1.360	3.561	1.315
Rentefutures (fair value hedge)	1.938	-1.563	-	375
	1.052	-2.923	3.561	1.690

Er zijn in 2008 geen bedragen vanuit de cash flow hedge herwaarderingsreserve in de resultatenrekening geboekt.

27. Overige baten

Hieronder worden die baten opgenomen die niet onder de voorgaande posten gerubriceerd kunnen worden.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Ontvangen huren	396	582
- Diverse overige baten	7.385	482
	7.781	1.064

In de diverse overige baten is de opbrengst inzake de verkoop van de Aecum activiteiten begrepen.

28. Omzet participaties

Dit betreft de omzet van de geconsolideerde industriële participaties.

29. Personeelskosten

	2008	2007
De uitsplitsing van de personeelskosten luidt:		
- Lonen en salarissen eigen personeel (inclusief bonussen)	57.075	57.833
- Ingeleend personeel	8.871	8.704
- Pensioenlasten	7.384	9.810
- Sociale lasten	7.659	6.599
- Overige personeelskosten	8.344	8.255
	89.333	91.201
- Personeelskosten industriële participaties	91.519	18.828
	180.852	110.029

Het gemiddeld aantal vaste werknemers gedurende het boekjaar -herrekend naar volledige dienstverbanden- bedraagt:

	2008	2007
Friesland Bank	901	821
Friesland Bank Assurantiën/Aecum	111	136
Friesland Bank Investments	12	10
	1.024	967
Industriële participaties	1.935	1.125
	2.959	2.092

	2008	2007
De pensioenlasten bestaan uit (in miljoenen euro's):		
- Pensioenkosten	7,1	8,9
- Actuariële rente	10,5	9,9
- Rendement op beleggingen	-9,1	-9,1
- Administratiekosten	1,0	1,1
- Actuarieel resultaat	-1,5	-0,4
- Bijdragen werknemers	-0,7	-0,6
	7,3	9,8

Het werkelijk behaalde rendement op pensioenbeleggingen bedroeg in 2008 -€ 25,6 miljoen (2007: € 2,9 miljoen).

30. Andere beheerskosten

Onder deze post worden opgenomen de andere bedrijfskosten, zoals kantoorkosten, huisvestingskosten, ICT en projectkosten, marketingkosten en overige.

	2008	2007
De uitsplitsing van de andere beheerskosten luidt:		
- Kantoorkosten	7.897	7.764
- ICT en projectkosten	23.159	26.976
- Uitbestede diensten	6.077	6.099
- Huisvestingskosten	6.451	5.858
- Marketingkosten	8.227	7.413
- Diverse kosten	11.830	7.848
	63.641	61.958
- Andere beheerskosten en kostprijs omzet industriële participaties	183.997	87.610
	247.638	149.568

Accountantshonorarium

In de beheerskosten zijn de onderstaande externe accountantskosten ten laste van het boekjaar opgenomen:

	2008	2007
- Onderzoek van de jaarrekening	710	758
- Andere controleopdracht	86	26
- Adviesdiensten op fiscaal terrein	-	10
- Andere niet-controle diensten	447	138
	1.243	932

31. Afschrijvingen

Onder deze post worden opgenomen de afschrijvingen op materiële vaste activa zoals onroerende zaken en bedrijfsmiddelen, alsmede de afschrijvingen op immateriële activa.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Afschrijving onroerende zaken	3.259	3.941
- Afschrijving bedrijfsmiddelen	5.244	5.021
	8.503	8.962
- Afschrijving immateriële activa	3.913	1.628
- Afschrijvingen bij industriële participaties	7.787	992
	20.203	11.582

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de toelichting bij de posten 6 en 7.

32. Bijzondere waardeverminderingen van kredieten

Hieronder worden alle waardeveranderingen opgenomen uit hoofde van kredieten.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
Waardeverminderingen van kredieten aan:		
- Grote ondernemingen	5.782	5.403
- Kleine en middelgrote ondernemingen	3.027	-2.797
- Woningfinancieringen	4.517	2.392
- Overige particuliere verstrekkingen	-295	1.602
Totaal waardeverminderingen kredieten bankbedrijf	13.031	6.600
Waardevermindering kredieten participatiebedrijf	1.515	-52
Totaal waardevermindering kredieten	14.546	6.548

Op afgeboekte vorderingen is in het boekjaar € 0,2 miljoen (2007: € 0,3 miljoen) ontvangen.

33. Bijzondere waardeverminderingen van overige financiële activa

Hieronder worden gerubriceerd de waardeveranderingen van aandelen en deelnemingen.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Waardeverminderingen van SIV's aangemerkt als voor verkoop beschikbaar	13.864	35.106
- Waardeverminderingen van aandelen aangemerkt als voor verkoop beschikbaar	79.565	3.907
- Waardeverminderingen van belangen gewaardeerd op equity-methode	7.032	3.036
	100.461	42.049

De voortdurende crisis op de financiële markten heeft in 2008 de reële waarde van een aantal beleggingen van de bank aangetast, waardoor er is overgegaan tot het boeken van bijzondere waardeverminderingen.

De portefeuille Structured Investment Vehicles (SIV's) met een totale oorspronkelijke waarde van circa € 55 miljoen is in 2008 verder afgewaardeerd. In 2008 is hiervoor additioneel € 13,9 miljoen ten laste van het resultaat gebracht. De resterende boekwaarde van deze portefeuille is daarmee ultimo 2008 teruggebracht tot nihil.

Friesland Bank heeft uit strategisch en/of beleggingsoogpunt belangen in Nederlandse financiële instellingen, waaronder Binck Bank N.V. Met name als gevolg van ontwikkelingen op de financiële markten in de tweede helft van het boekjaar is de waarde van deze belangen aanzienlijk teruggelopen, waardoor een waardevermindering van € 75,8 miljoen via het resultaat noodzakelijk was.

In het participatiebedrijf van de bank kwamen de bijzondere waardeverminderingen uit op € 10,8 miljoen, waarvan € 7,0 miljoen inzake aandelenbelangen gewaardeerd op de equity-methode en € 3,8 miljoen op aandelenbelangen aangemerkt als voor verkoop beschikbaar.

34. Bijzondere waardeverminderingen van (im)materiële vaste activa

Hieronder worden gerubriceerd de waardeveranderingen van immateriële activa en materiële vaste activa. Per ultimo boekjaar waren er geen waardeverminderingen. Per 2007 was dit een saldo van € 1,1 miljoen met betrekking tot materiële vaste activa.

35. Belastingen

Deze post betreft de op het boekjaar drukkende belastingen over het in de winst- en verliesrekening verantwoorde bedrijfsresultaat. Bij de bepaling van het belastingbedrag is rekening gehouden met vrijgestelde winstbestanddelen en niet voor aftrek in aanmerking komende posten.

	2008	2007
Belastinglast boekjaar	-21.242	-9.197
Aanpassingen inzake definitieve aangiften voorgaande jaren	363	117
	-20.879	-9.080

Het gemiddeld effectieve belastingtarief bedraagt -23,9% (2007: -7,7%). Het van toepassing zijnde belastingtarief bedraagt 25,5% (2007: 25,5%) en kan als volgt met de effectieve belastingdruk worden aangesloten:

	2008 €	2008 %	2007 €	2007 %
Operationeel resultaat	-87.476		118.022	
Belasting op basis van het van toepassing zijnde tarief	-22.306	-25,5	30.096	25,5
Vrijgestelde winst uit deelnemingsvrijstelling	-5.316	-6,1	-38.123	-32,3
Fiscaal aftrekbaar i.v.m. perpetual capital securities	-1.491	-1,7	-1.358	-1,1
Saldo niet aftrekbare posten	133	0,2	188	0,1
Verschuldigde belasting lopend boekjaar	-28.980	-33,1	-9.197	-7,8
Aanpassingen inzake definitieve aangiften voorgaande jaren	363	0,4	117	0,1
Aanpassing verliesverrekening voorgaande boekjaren	7.738	8,8	-	-
	-20.879	-23,9	-9.080	-7,7

36. Nettowinst beschikbaar voor belang derden

Hieronder wordt opgenomen het aandeel van derden in de periodewinst.

37. Nettowinst beschikbaar voor aandeelhouders Friesland Bank N.V.

Hieronder wordt opgenomen het aandeel van aandeelhouders in de periodewinst.

Deze post bestaat uit:

- Beschikbaar voor houders Perpetual Capital Securities
- Beschikbaar voor houders gewone aandelen

	2008	2007
	5.589	5.327
	-80.687	115.296
	-75.098	120.623

1.8 Additionele toelichtingsinformatie

(x € 1.000)

38. Gesegmenteerde informatie

De splitsing van het resultaat naar de verschillende bedrijfsonderdelen is als volgt:

2008	Bank- bedrijf	Partici- patie- bedrijf	Bancaire deelne- mingen	Totaal 2008
Rentebaten	531.133	6.599	-	537.732
Rentelasten	-388.504	-13.328	-32.174	-434.006
Rente	142.629	-6.729	-32.174	103.726
Opbrengsten uit effecten en deelnemingen	7.894	67.211	-8.251	66.854
Overige inkomsten	-7.438	313.082	-	305.644
Operationele inkomsten	143.085	373.564	-40.425	476.224
Operationele bedrijfslasten	161.939	285.943	811	448.694
Bedrijfsresultaat	-18.854	87.621	-41.236	27.531
Waardeverminderingen	41.510	12.326	61.171	115.007
Operationeel resultaat	-60.364	75.295	-102.407	-87.476
Waarvan toegerekende financieringsrente *	41.684	-9.510	-32.174	-
Totale omvang activa (€ miljoen)	10.125	344	465	10.934
Procentueel aandeel activa	93%	3%	4%	100%
Investerings materiële vaste activa	9.483	29.355	-	38.838
Investerings in immateriële activa	8.545	62.560	-	71.105
Afschrijvingen materiële vaste activa	8.503	7.787	-	16.290
Afschrijvingen immateriële activa	3.102	-	811	3.913

* Vanwege het feit dat er sprake is van centrale financiering door het bankbedrijf worden er financieringslasten in rekening gebracht bij het participatiebedrijf en de bancaire deelnemingen. Als basis hiervoor geldt de boekwaarde van de activa van deze bedrijfsonderdelen. Voor wat betreft de financieringsmix wordt aangesloten bij de eisen die vanuit het toezicht worden gesteld. Als tarief gelden de Friesland Bank-specifieke markttarieven, gemiddeld over drie jaren. Met ingang van 2008 is de systematiek iets gewijzigd, voorheen werd de rente berekend over de oorspronkelijk geïnvesteerde bedragen in plaats van de boekwaarde en was de tariefstelling meer intern bepaald. De vergelijkende cijfers zijn daarop aangepast. Dit leidt tot een stijging van toegerekende rente van € 13,3 miljoen in het bankbedrijf, ten laste van het participatiebedrijf en de bancaire deelnemingen.

2007	Bank- bedrijf	Partici- patie- bedrijf	Bancaire deelne- mingen	Totaal 2007
Rentebaten	455.618	5.226	-	460.844
Rentelasten	-332.987	-8.985	-24.004	-365.976
Rente	122.631	-3.759	-24.004	94.868
Opbrengsten uit effecten en deelnemingen	18.132	55.453	85.582	159.167
Overige inkomsten	66.196	118.667	-	184.863
Operationele inkomsten	206.959	170.361	61.578	438.898
Operationele bedrijfslasten	156.721	114.458	-	271.179
Bedrijfsresultaat	50.238	55.903	61.578	167.719
Waardeveranderingen	42.806	6.891	-	49.697
Operationeel resultaat	7.432	49.012	61.578	118.022
Waarvan toegerekende financieringsrente *	31.512	-7.508	-24.004	-
Totale omvang activa (€ miljoen)	9.417	240	532	10.189
Procentueel aandeel activa	93%	2%	5%	100%
Investerings materiële vaste activa	11.641	1.582	-	13.223
Investerings in immateriële activa	4.223	5.226	-	9.449
Afschrijvingen materiële vaste activa	8.962	992	-	9.954
Afschrijvingen immateriële activa	1.628	-	-	1.628

Omzet tussen de diverse bedrijfssegmenten wordt niet toegelicht omdat deze er niet is. Aangezien er geen specifieke financiering per bedrijfsonderdeel bestaat is de post schulden eveneens niet afzonderlijk opgenomen.

De activa in het bankbedrijf bestaan voor € 8,2 miljard (2007: € 7,6 miljard) uit commerciële kredietverlening, hiervan betreft 58% (2007: 60%) het particulier bedrijf en 42% (2007: 40%) het zakelijk bedrijf. De activa van het participatiebedrijf bestaan uit de boekwaarde van participaties en de activa van geconsolideerde industriële participaties. De activa van de bancaire deelnemingen bestaan uit de boekwaarde van de betreffende belangen.

Friesland Bank doet voornamelijk zaken met banken, overheden en private sector in Nederland. Hierdoor bestaat 98% (2007: 95%) van de activa uit Nederlandse posten. Alle buitenlandse posten ontstaan binnen het bankbedrijf. Gezien de beperkte omvang van de buitenlandse posten vindt geen verdere segmentatie plaats.

* Vanwege het feit dat er sprake is van centrale financiering door het bankbedrijf worden er financieringslasten in rekening gebracht bij het participatiebedrijf en de bancaire deelnemingen. Als basis hiervoor geldt de boekwaarde van de activa van deze bedrijfsonderdelen. Voor wat betreft de financieringsmix wordt aangesloten bij de eisen die vanuit het toezicht worden gesteld. Als tarief gelden de Friesland Bank-specifieke markttarieven, gemiddeld over drie jaren. Met ingang van 2008 is de systematiek iets gewijzigd, voorheen werd de rente berekend over de oorspronkelijk geïnvesteerde bedragen in plaats van de boekwaarde en was de tariefstelling meer intern bepaald. De vergelijkende cijfers zijn daarop aangepast. Dit leidt tot een stijging van toegerekende rente van € 13,3 miljoen in het bankbedrijf, ten laste van het participatiebedrijf en de bancaire deelnemingen.

39. Overnames en verkopen van dochterondernemingen

Onderstaand een overzicht met de balans bij verkrijging, de kasstromen en de opbrengsten van de in het boekjaar aangekochte deelnemingen waar invloed van doorslaggevende betekenis kan worden uitgeoefend.

	2008	2007
Activa		
Liquide middelen	18.325	74
Financiële activa en deelnemingen	159	-
Immateriële activa	44.697	1.132
Materiële vaste activa	16.733	143
Voorraden	5.384	236
Debiteuren en overige kortlopende activa	21.797	1.266
Totaal activa	107.095	2.851
Passiva		
Bank	1.698	534
Crediteuren en overige kortlopende schulden	50.736	1.522
Langlopende schulden	27.852	544
Voorzieningen	1.128	-
Totaal passiva	81.414	2.600
Netto activa	25.681	251
Goodwill	-	1.849
Aankoopprijs	25.681	2.100
De kostprijs bestaat uit:		
- aandelen (tegen reële waarde)	3.888	-
- contanten	27.785	2.100
- acquisitiekosten	68	-
Totaal	31.741	2.100
Kasstromen bij de acquisities:		
Liquide middelen in verkregen entiteit	18.325	74
Aankoopprijs	-25.681	-2.100
Netto kasstroom	-7.356	-2.026
Opbrengsten boekjaar	199.211	12.955
Winst/verlies boekjaar	12.779	-499
Bijdrage aan het resultaat van de Groep na verkrijging	7.455	-3.139

Indien de in 2008 aangekochte deelnemingen vanaf 1 januari 2008 meegeconsolideerd zouden zijn, dan zou de bijdrage in het resultaat boekjaar 2008 van de Groep € 12,7 miljoen zijn geweest (2007: € -0,5 miljoen).

2008

Naam deelneming	Transactiedatum	Belang	Goodwill	Activiteit
Arboned Holding B.V.	24-1-2008	80%	-	Arbodienstverlening, gezondheidsmanagement
Succes Holding B.V.	19-6-2008	60%	-	Uitgeverij agenda's en stationary
Torenvalk Holding B.V.	31-3-2008	71%	-	Reiniging en onderhoud rioleringen en kolken
Troost Mechanical Services B.V.	20-11-2008	68%	-	Dienstverlener mechanisch onderhoud industrie

2007

Naam deelneming	Transactiedatum	Belang	Goodwill	Activiteit
Avensus Nederland B.V.	12-3-2007	34%	1.849	Computers en telecommunicatie

40. Risicobeheer

40.1 Algemeen

40.1.1 Inleiding

Friesland Bank N.V. is een zelfstandige bank die persoonlijke dienstverlening combineert met professionele expertise. De bank richt zich op particulieren, bedrijven en instellingen en ondernemers die hechten aan een bank, waar advies en maatwerk op de eerste plaats komen. Friesland Bank streeft naar een gematigd risicoprofiel. Dit wordt gerealiseerd door te focussen op de Nederlandse markt, in het bijzonder op de zakelijke en particuliere klanten. De producten zijn in lijn met die van een algemene bank en sluiten aan bij de financiële levenscyclus van cliënten.

Door de aard van haar activiteiten kunnen de resultaten van Friesland Bank niet met zekerheid voorspeld worden. Dat Friesland Bank aan risico's blootgesteld is, is reden voor aandacht, maar hoeft geen reden tot zorg zijn. Onvermijdbare risico's komen voor. Wie bereid en in staat is om ze te accepteren, kan daarvoor een vergoeding vragen en daarmee winst maken. Zonder het lopen van risico kan geen duurzame winst gemaakt worden.

Het risicomanagement bij Friesland Bank heeft als doel het ondersteunen van de groei door:

- het garanderen dat Friesland Bank een adequate beloning ontvangt voor alle risico's die zij loopt;
- het verlagen van de kosten van kapitaal en financiering door het optimaliseren van de kapitaalsstructuur;
- besluitvorming vereenvoudigen door het inzichtelijk maken van de relatie tussen risico en rendement.

In het risicomanagement proces worden risico's in hun context geplaatst, geïdentificeerd, geanalyseerd, gewaardeerd en afgedekt. Het effect van risicomanagement wordt continue bekeken en besproken met alle stakeholders in de organisatie. Dit maakt het voor Friesland Bank mogelijk op een gecontroleerde wijze risico's tegen kosten en verwacht rendement af te wegen.

40.1.2 Ontwikkelingen risicoprofiel

In 2008 is de kredietverlening in geringe mate gegroeid, het accent heeft gelegen op de zakelijke markt, in het bijzonder de Groot zakelijke posten.

De negatieve trends van 2007 hebben zich in 2008 in verscherpte mate voortgezet vooral in de tweede helft, het beursklimaat was aanhoudend negatief, de geldmarkt 'verdween' nagenoeg en de kapitaalmarkt eiste hoge spreads om tot zaken te komen. Vanwege de verslechterende economische vooruitzichten ontstond er naast de liquiditeitscrisis een crisis in de reële economie. Cyclische sectoren zoals vastgoedontwikkeling en -bouw, transport, scheepvaart en automotive zijn hierdoor geraakt; een en ander is aanleiding geweest het kredietbeleid op onderdelen aan te scherpen.

De markt voor particulieren is in 2008 materieel veranderd. Het wegvallen van de interbancaire, geld- en kapitaalmarkt heeft geleid tot verschuiving van de aandacht naar de particuliere spaarders. De spaartarieven zijn, mede door de zware concurrentie, fors opgelopen. Deze verhoging heeft invloed gehad op de hypotheekmarkt; de tarieven voor hypotheeklen zijn volatieler geworden. De onzekerheid over de toekomst en de genoemde volatilititeit hebben geleid tot een terugval in de verkoop van hypotheeklen. Een en ander is aanleiding geweest de acceptatie van nieuwe aanvragen kritisch te bezien.

In 2008 is het revisie- en overstandenbeheer strakker ingevuld, meer dan voorheen wordt gelet op motieven voor het aanvragen van een tijdelijke overstand danwel uitstel van revisie. De overdracht naar Bijzonder Beheer van posten met een overstand langer dan 90 dagen wordt strak gehandhaafd.

40.1.3 Ontwikkelingen risicobeheerorganisatie

Het Integraal Risico Management (Enterprise Risk Management) is in 2008 nader uitgewerkt. De samenwerking van de afdelingen Juridische Zaken, Compliance, Fiscale Zaken, Corporate Development is verder geconcretiseerd. Overlappendingen worden in beeld gebracht en weggesneden. De inrichting van de subafdeling Business Intelligence heeft zijn beslag gekregen.

40.2 Structurele waardecreatie en risicobeheerorganisatie

40.2.1 Commissies

Friesland Bank onderscheidt in haar risicobeheerstructuur een drietal geledingen: toezicht, beleid en uitvoering. Het toezicht berust bij de Raad van Commissarissen die hiertoe een tweetal commissies heeft ingesteld, namelijk de Audit & Compliance Commissie en de Credit Commissie. De Raad van Bestuur is belast met de goedkeuring van het risicobeleid dat wordt voorgesteld vanuit een aantal commissies, te weten:

- Asset and Liability Commissie (ALCO): deze commissie richt zich op het balansbeheer en de risicotypen markt-, rente- en liquiditeitsrisico. Deze commissie vergadert minimaal eenmaal per maand (voorzitter: lid van RvB).
- Commissie Kredietbeleid (CKB): deze commissie richt zich op het krediet- en operationeel risico. De commissie vergadert eenmaal per kwartaal (voorzitter: lid van RvB).
- Commissie Wet- en regelgeving: deze commissie richt zich op het integriteits-, juridisch - en compliance risico. De commissie vergadert eenmaal per maand (voorzitter: Directeur Juridische Zaken).

Voor de bespreking van het operationeel risico is in 2008 een overlegorgaan opgericht waarin de proceseigenaren participeren. De uitvoering van de besluiten worden belegd bij de proceseigenaren en directeuren binnen Friesland Bank. De proceseigenaren zijn lid van het senior management van Friesland Bank.

Bij de kredietverlening is de fiatbevoegdheid door de Raad van Bestuur gedelegeerd aan de Krediet Commissie. Deze commissie vergadert tweemaal per week en beslist op basis van kredietvoorstellen die van advies zijn voorzien door de afdelingen Krediet Risico Management en Juridische Zaken. De voorzitter is lid van de RvB. De fiatbevoegdheid ten aanzien van het participeren in ondernemingen (het onderdeel Friesland Bank Investments) is gedelegeerd naar het Investment Committee. Het Investment Committee vergadert eenmaal per vier weken. De voorzitter van dit committee is de voorzitter van de RvB. Beleggingsvoorstellen voor de beleggingen in courante fondsen en vastrentende waarden worden beoordeeld in de Beleggings Commissie. Deze commissie vergadert minimaal eenmaal per maand. De voorzitter is lid van de RvB. De Commissie Productscan richt zich op productspecifieke risico's met betrekking tot bestaande en nieuwe producten. Deze commissie vergadert eenmaal per drie weken. De voorzitter is de directeur Risk Management. De CMP-unit (Crisis Management Plan Unit) richt zich op het continuïteitsrisico. In dat kader worden bijzondere gebeurtenissen beschouwd, welke van invloed kunnen zijn op de bank. De CMP-unit vergadert eenmaal in de zes weken en indien noodzakelijk frequenter. De voorzitter is de directeur Facilitair Bedrijf. Het Liquiditeit Continuïteit Team is in 2008 aangesteld om noodmaatregelen uit te

voeren om de liquiditeit in stand te houden bij calamiteiten, zoals beschreven in het Liquidity Contingency Plan. De voorzitter is de directeur Risk Management.

40.2.2 Afdelingen

Binnen Friesland Bank hebben een aantal afdelingen specifieke taken ten aanzien van de beheersing van risico's:

- De afdeling Risk Management ondersteunt de Raad van Bestuur en de directies bij de bepaling van het gewenste risicoprofiel, het waarderen van de portefeuilles voor sturing op waarde-creaties, de prijsbepaling van producten en diensten, funding en kapitalisatie, het kwantitatief en/of kwalitatief modelleren en signaleren van de risico's.
Onderdeel van Risk Management is het inspectieteam welke zich richt op de handhaving van de procedures door het uitvoeren van detailcontroles. Dit betreft zowel het kredietproces als de operationele en compliance processen.
- De afdeling Krediet Risico Management (KRM) is verantwoordelijk voor het proces lenen, hetgeen zowel de inrichting als de uitvoering betreft. KRM ondersteunt de Krediet Commissie bij het fatteren van kredietvoorstellen. De afdeling Bijzonder Beheer, die de posten beheert die in achterstand zijn of specifieke aandacht vergen, is onderdeel van KRM.
- De afdeling Compliance adviseert de Raad van Bestuur en de directies over compliance aspecten en risico's van de diverse bancaire processen. De invulling van de zorgplicht richting onze cliënten heeft de bijzondere aandacht van deze afdeling. Tevens is de uitvoering van delen van de Wet op het financieel toezicht (Wft) en de Wet ongebruikelijke transacties (MOT) bij haar belegd.
- Juridische zaken (JZ) heeft als aandachtsterrein het juridisch risico. Zij heeft een beleidsvoorbereidende en operationeel ondersteunende functie, met als belangrijkste taken het signaleren en adviseren over toekomstige wet- en regelgeving en de uitvoering van de huidige wetgeving. Tevens ondersteunt zij de kredietverlening door het uitbrengen van advies over individuele kredietvoorstellen.
- De afdeling Treasury en Financiële Markten (TFM) voert de opdrachten van het ALCO en de Raad van Bestuur uit. Zij bewaakt de limieten van haar posities.
- Internal Audit voert audits uit om zich een oordeel te vormen over de opzet, het bestaan en de werking van de risicobeheersingsmaatregelen.

40.2.3 Risk appetite

In 2008 is voor het eerst een generiek risk appetite statement geformuleerd, dat is uitgewerkt in een risk appetite per risicotype. De risk appetite wordt jaarlijks door de Raad van Bestuur geaccordeerd / vastgesteld.

Om de lange termijn continuïteit te waarborgen, streeft Friesland Bank een single A externe rating na. Dit impliceert dat Friesland Bank voldoende kapitaal aanhoudt om elk jaar met minimaal 99,91% waarschijnlijkheid aan haar financiële verplichtingen kan voldoen. Friesland Bank gaat alleen risico's aan wanneer ze naar verwachting rendabel zijn en de bank beschikt over voldoende kennis en capaciteit om deze planmatig te beheersen.

40.2.4 Risicorapportages

Ten behoeve van de beleidsvoorbereiding, -bepaling en -uitvoering worden de commissies en lijnmanagers voorzien van diverse periodieke risicorapportages. De periodiciteit is veelal maandelijks, echter op onderdelen per dag, week, kwartaal of jaar. De volgende rapportages worden onderkend:

- Economisch kapitaal: de omvang van het exposure, economisch kapitaal, capital adequacy ratio, risk adjusted return on economic capital.
- Kredietrisico: de omvang van het exposure, risicoklasse (PD en LGD), achterstanden, revisiekalender, concentratie.
- Renterisico: de omvang van het exposure, rentetypische vervalkalender, duration, earnings at risk, sensitiviteit voor wijzigingen in korte en lange rente.

- Marktrisico: de omvang van de portefeuille per valuta, value at risk en de looptijd van de contracten.
- Aandelenrisico: de omvang van de portefeuille en de value at risk.
- Ondernemingsrisico: de scope beperkt zich tot het bankbedrijf, inclusief assurantiën.
- Liquiditeitsrisico: liquiditeitstypische vervalkalender en het fundingplan.
- Compliance- en integriteitsrisico: nieuwe wet- en regelgeving, gap-analyses, voortgang en status van de implementatie en incidenten.
- Operationeel risico: de resultaten van de risico- en control selfassessments en de restrisico's.

In een separate rapportage worden de effecten van stress scenario's behandeld. Hierbij wordt nagegaan of het vermogen toereikend is om de continuïteit te borgen.

40.2.5 Kapitaalmanagement

Het kapitaalbeslag voor Friesland Bank per 31-12-2008 is berekend met behulp van de Standaardbenadering voor kredietrisico, de Capital Adequacy Directive voor marktrisico en Basisindicatorbenadering voor operationeel risico. Friesland Bank heeft zich ter doel gesteld om vanaf 1-1-2010 het regulatory capital te bepalen met behulp van de eenvoudige IRB methodiek voor kredietrisico en de standaard benadering voor operationeel risico. Voor pilaar 2 worden de IRB eisen gevolgd. De door Friesland Bank gehanteerde normen voor het vaststellen van de kapitaalstoereikendheid hebben niet geleid tot prudentiële opslagen.

De BIS-ratio bedraagt 12,6%. Hiermee heeft de bank een ruime buffer die ver boven de minimum-eisen van De Nederlandsche Bank ligt en boven de in 2008 geldende interne norm van 11,0%. Vanwege de onzekere economische omstandigheden is de interne minimumnorm voor de BIS-ratio in 2009 verhoogd.

In het interne kapitaalstoereikendheidsproces (ICAAP) worden de kwantificeerbare risico's afgezet tegen de hoeveelheid beschikbaar kapitaal. Er wordt gebruik gemaakt van de capital adequacy ratio (CAR) en de BIS-ratio. De CAR is de verhouding tussen het economisch kapitaal voor diversificatie en het totaal vermogen. Door Friesland Bank is besloten dat de CAR zich dient te bewegen in de range van 60 – 80%. Dit betekent dat 20-40% van het totale vermogen van Friesland Bank niet ingezet wordt om risico's te nemen waar economisch kapitaal voor nodig is, maar dient als extra buffer. Indien sprake is van onder- dan wel overschrijding zullen acties ondernomen worden tot veranderingen in het risicoprofiel van haar activa, dan wel de verwerving van kapitaal. In 2008 is de CAR binnen de genoemde bandbreedte gebleven.

Uit de stress testen, die jaarlijks in mei worden gehouden, is gebleken dat ook onder de benoemde stress scenario's Friesland Bank over voldoende kapitaal beschikt. De scenario's die zijn uitgewerkt zijn onder meer:

- Een macro economische neergang, met:
 - een verdubbeling van de PD en LGD;
 - een daling van de marktwaaarde met 30%;
 - een renteschok van 100bp.
- Technische problemen die zorgen dat systemen down gaan, de uitwijk is na 48 uur operationeel.
- Watersnoodramp, de helft van Friesland onder water.
- De kredietcrisis houdt nog een jaar aan.
- Downgrade van de rating naar BBB.
- De 100 grootste klanten gaan in default.

40.3 Risicotypen en beheer

40.3.1 Kredietrisico

Kredietrisico bestaat uit de mogelijkheid dat een relatie van Friesland Bank niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Het grootste gedeelte van het kredietrisico wordt gelopen op de

kredietverlening aan de particuliere en zakelijke klanten. Daarnaast wordt ook kredietrisico gelopen door de beleggingen in de beleggingsportefeuille en de interbancaire posities. De portefeuille van Friesland Bank is geconcentreerd in Nederland, maar omvat ook enkele internationale posities.

De onderstaande tabel laat het maximale kredietrisico zien voor de diverse onderdelen van de balans, inclusief derivaten. Het maximale kredietrisico wordt bruto getoond, dus zonder rekening te houden met het verlagende effect (op het kredietrisico) van zekerheden welke als onderpand zijn verkregen of andere kredietverbeteringen. Het bedrag van de financiële instrumenten die in deze tabel op reële waarde zijn gewaardeerd vertegenwoordigen het huidige kredietrisico, maar niet het maximale risico dat in de toekomst kan ontstaan door wijzigingen in de waarde.

	Toelichting	Bruto maximale kredietrisico 2008	Bruto maximale kredietrisico 2007
Tegoeden bij de centrale bank	1	86.616	78.583
Vorderingen op bankiers	2	590.773	689.418
Kredieten	3	8.227.278	7.621.968
Overige financiële activa	4	1.018.434	983.582
Deelnemingen	5	128.078	78.626
Acute belastingen	9	468	2.257
Handelsdebiteuren	11	43.926	21.701
Overige activa	12	41.483	37.469
Overlopende activa	13	50.333	39.295
Subtotaal		10.187.389	9.552.899
Voorwaardelijke schulden	43	113.049	98.080
Herroepelijke faciliteiten	43	721.953	659.103
Onherroepelijke faciliteiten	43	143.427	68.740
Totaal kredietrisico		11.165.818	10.378.822

Friesland Bank rapporteert op dit moment aan De Nederlandsche Bank volgens de standaard methode, maar heeft de ambitie om per 1 januari 2010 over te gaan naar de eenvoudige interne ratings gebaseerde benadering (IRB-Foundation). Hierbij wordt het vermogensbeslag bepaald mede op basis van intern ontwikkelde PD- en LGD-modellen. Deze modellen worden sinds 2005 gebruikt en worden jaarlijks gereviewd en waar nodig voorzien van een update.

Het kredietrisicobeleid kenmerkt zich door een behoudende en voorzichtige koers. De cliënt krijgt geen lening die zijn capaciteit te boven gaat, zodat het kredietrisico aanvaardbaar blijft. Bij de fiatting speelt het gezonde verstand de boventoon naast het risicoprofiel vanuit de modellen.

Het kredietrisico wordt op twee niveau's beheerst; op portefeuilleniveau en op het niveau van individuele posten. Het beheer op portefeuille niveau vindt plaats op basis van meerdere indicatoren, zoals:

- Economisch kapitaal
- Earnings at Risk
- Limieten ten aanzien van maximale concentratie in de portefeuille
- Verwacht verlies in de portefeuille
- Overstanden op de rekening courant
- Acceptatie criteria voor retailproducten
- Ratingmigratie

Bij het beheer van individuele posten hanteert Friesland Bank het zogenaamde one-obligor principe. Dit houdt in dat voor de beoordeling van een faciliteit van one-obligor (groep) alle directe, indirecte en voorwaardelijke verplichtingen van iedere separate entiteit, die behoort tot die groep, in ogenschouw wordt genomen. Bij het beheer van individuele posten wordt gebruik gemaakt van een periodieke revisie en wordt het risicoprofiel vastgesteld door een fiatteur. De uitvoering van het kredietrisicobeleid en de fatteringsbevoegdheid is belegd bij de Krediet Commissie.

De concentratie per sector is weergegeven in onderstaande tabel. De verdeling is gebaseerd op de BIK-code van de cliënt. In tegenstelling tot de cijfers per 2008, zijn de vorderingen op bankiers, publieke taken en het kredietrisico uit beleggingen in de vergelijkende cijfers per 2007 niet genoemd. In 2008 heeft herclassificatie plaatsgevonden. Financieringen aan ondernemingen, met als zekerheid de woning van de ondernemer, werd tot en met 2007 gerapporteerd als particuliere uitzettingen. Sinds 2008 betreft dit een zakelijk risico. Het grootste deel van de portefeuille betreft de vordering op particulieren, welke een lager risicoprofiel kent dan de vorderingen op ondernemingen. Binnen de vorderingen op ondernemingen zijn de sectoren vastgoed, financiële holdings / financiële intermediairs en de primaire sector de grootste. Vastgoed en de primaire sector kenmerken zich door een hoge dekking middels hypotheek op gebouwen en grond. Het exposure bij financiële holdings en financiële intermediairs betreft onder andere de uitzettingen bij banken en de beleggingsportefeuille. De laatste twee portefeuilles vallen intern onder het risicotype Marktrisico.

	Bruto exposure 31-12-2008	Bruto exposure 31-12-2007
Prive personen	3.377	4.544
Ondernemingen		
• Financiële holdings en financiële intermediairs	1.135	386
• Publieke taken	863	
• Vastgoed	998	781
• Primaire sector	569	454
• Groot- en detailhandel	326	449
• Transport en logistiek	325	243
• Bouw en infrastructuur	291	254
• Overig	2.777	1.191
Totaal	10.661	8.302

Het landenrisico is geconcentreerd in Nederland; 0,8% van de voor risico gewogen activa is uitgeleend aan partijen buiten Nederland.

Friesland Bank maakt sinds 2005 gebruik van intern ontwikkelde risicomodellen waarmee de kans op default (PD) en het verlies gegeven default (LGD) van klanten kan worden ingeschat. Voor de vorderingen op banken, overheden en de RMBS portefeuille is gegeven de omvang van de portefeuille geen interne rating beschikbaar; er wordt gesteund op de externe rating van Moody's, Fitch of S&P. Bij participaties wordt geen gebruik gemaakt van ratingmodellen.

Voor interne modellen is een model governance proces opgezet. Het model governance proces bestaat uit vier stappen. In chronologische volgorde zijn dit:

- ontwikkeling van het model
- pre-validatie
- implementatie
- validatie

Het volgende overzicht toont de portefeuille opgedeeld naar PD ratingklassen. Conform de eenvoudige IRB benadering vallen onder Corporate de groot- en middelgroot zakelijke financieringen en onder Retail de particuliere en kleinzakelijke financieringen. Van de portefeuille is 2,4% (nog) niet voorzien van een rating. In totaal is € 344 mln in default, waarvoor een voorziening is getroffen. De definitie van default binnen Friesland Bank is in lijn met de definitie van wanbetaling volgens artikel 3:40 van de Regeling solvabiliteitseisen voor het kredietrisico.

2008	FBo1	FBo6	FBo9	FB11	D1	Unrated	Totaal
Interne PD rating	-	-	-	-	-		
	FBo5	FBo8	FB10	FB12	D2		
Kredieten							
- Grote ondernemingen	772	1.162	408	134	109	85	2.670
- Kleine en middelgrote ondernemingen	572	692	380	100	130	25	1.899
- Particulieren met woningen	2.397	404	170	6	78	14	3.069
- Overige particuliere kredieten	156	97	48	18	27	39	385
Totaal	3.897	2.355	1.006	258	344	163	8.023
2007	FBo1	FBo6	FBo9	FB11	D1	Unrated	Totaal
Interne PD rating	-	-	-	-	-		
	FBo5	FBo8	FB10	FB12	D2		
Kredieten							
- Grote ondernemingen	643	477	282	116			1.518
- Kleine en middelgrote ondernemingen	339	585	699	170			1.793
- Particulieren met woningen	3.218	493	157	4			3.872
- Overige particuliere kredieten	154	121	50	27			352
- Niet gesegmenteerd						211	211
Totaal	4.354	1.676	1.188	317		211	7.746

Een analyse van de post overstanden, welke geen bijzondere waardeverandering hebben ondergaan, is als volgt (in miljoenen euro's):

2008	=< 30 dagen	>30 en =<60 dagen	>60 en =<90 dagen	>90 dagen	Totaal 2008
Vorderingen op bankiers	-	-	-	-	-
Kredieten:					
- Grote ondernemingen	5,5	5,3	0,1	5,3	16,2
- Kleine en middelgrote ondernemingen	5,7	1,5	-	1,5	8,7
- Woninghypotheken	0,8	0,2	0,1	0,1	1,2
- Overige particuliere kredieten	1,6	0,4	-	0,2	2,2
Overige vorderingen	-	-	-	-	-
Totaal	13,6	7,4	0,2	7,1	28,3

2007	=< 30 dagen	>30 en =<60 dagen	>60 en =<90 dagen	>90 dagen	Totaal 2007
Vorderingen op bankiers	-	-	-	-	-
Kredieten:					
- Grote ondernemingen	10,3	-	11,3	2,3	23,9
- Kleine en middelgrote ondernemingen	7,9	1,2	1,3	3,7	14,1
- Woninghypotheken	2,2	0,2	0,7	-	3,1
- Overige particuliere kredieten	4,4	0,5	0,1	-	5,0
Overige vorderingen	-	-	-	-	-
Totaal	24,8	1,9	13,4	6,0	46,1

40.3.2 Renterisico

Het renterisico omvat alle risico's die Friesland Bank loopt door de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur. Hierin zijn inbegrepen de risico's door mismatch van de funding, renteopties in producten (zoals een rentebedenktijd) en gedragsreacties van klanten op renteveranderingen (zoals prepayment risk).

Het renterisico is een onderwerp van bespreking tussen het Risk Committee van de RvC en de Raad van Bestuur. De Raad van Bestuur heeft de bevoegdheid om netto-renteposities in te nemen gedelegeerd aan het ALCO (Asset en Liability Committee, dat wordt voorgezeten door dhr. A. Vlaskamp). Het Economisch Bureau van Friesland Bank volgt de ontwikkeling van de rentecurve op de voet en maakt melding aan het ALCO van ontwikkelingen die de positie van Friesland Bank substantieel kunnen beïnvloeden. Het ALCO vergelijkt maandelijks de realisatie van meet-instrumenten met de interne norm en stelt vast of het renterisico zich binnen de normen bevindt. Indien nodig initieert zij correctieve actie.

Friesland Bank behaalt het renteresultaat deels door een beheerste mismatch positie in te nemen. Producten voor klanten zoals de marge-plus hypotheek bevatten renteopties. Voor klanten in het bovensegment van de zakelijke markt verstrekt Friesland Bank renteopties, zoals swaps, FRAs, Caps en Collars. De overall mismatch positie wordt gestuurd door middel van swaps. De rentecurve voor Friesland Bank bestaat uit de euro-rentecurve voor partijen die geen kredietrisico dragen, zoals overheden en een opslag die de markt specifiek voor Friesland Bank rekent. De variatie in de eerste component vormt het renterisico. De tweede component is onderdeel van het liquiditeitsrisico.

Het renterisico wordt maandelijks intern gerapporteerd met behulp van de in onderstaande tabel genoemde instrumenten:

- Duration van het eigen vermogen: de duration geeft aan hoeveel procent de marktwaarde van het totale eigen vermogen afneemt bij een parallelle stijging van de rentestructuur met 1%.
- Gevoeligheid van het resultaat: als de korte / lange rente met 1% stijgt (ten opzichte van de gehanteerde rentevisie), zal het renteresultaat met een bepaald percentage dalen of stijgen.
- Earnings at risk prognose renteresultaat: dit kengetal geeft met een waarschijnlijkheid van 99% aan dat het werkelijke renteresultaat over de komende twaalf maanden nooit meer dan de Earnings at risk (in %) af zal wijken van de voorspelde waarde, als gevolg van veranderingen in de rentestructuur.
- Outlier criterium: de mutatie in de marktwaarde van het Eigen Vermogen als gevolg van een plotselinge, parallelle verschuiving van de yieldcurve met 20bps gedeeld door het Toetsingsvermogen.

Risico beheers instrument	2008	2007
Duration van het eigen vermogen	7,5%	5,1%
Gevoeligheid van het renteresultaat:		
• Korte rente	- 2,59%	-1,16%
• Lange rente	0,70%	1,21%
Earnings at risk prognose van het renteresultaat	12,32%	12,7%
Outlier criterium	18,83%	18,47%
Economic capital voor renterisico (in miljoenen euro's)	€ 28,1	€ 14,2

Het renterisico wordt ieder kwartaal gekwantificeerd met het economic capital model voor renterisico. Dit model heeft als uitkomst de drie maands 99,91% Value at Risk (VaR). Als motief voor de drie maandsperiode is gesteld dat de omvang van de mismatch / gaps in de renteposities van zodanige omvang zijn dat het realistisch is om te veronderstellen dat binnen een periode van 90 dagen deze volledig gesloten kunnen worden. De methode is gebaseerd op een simulatie met behulp van de rentestanden van de laatste vier jaren. Het economisch kapitaal voor renterisico is in 2008 niet hoger dan € 30 mln.

40.3.3 Marktrisico

Friesland Bank loopt marktrisico in een drietal portefeuilles. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de handels- en de beleggingsportefeuille en deelnemingen/participaties in financiële en niet-financiële ondernemingen. De deelnemingen en participaties zijn ondergebracht in Friesland Bank Investments (FBI).

Voor de bepaling van het vermogensbeslag (volgens pilaar 1) vallen de beleggingen in het handelsboek onder marktrisico. Voor de beleggingen in het handelsboek voldoet Friesland Bank sinds mei 2003 aan de Capital Adequacy Directive. Deze handelsportefeuille is zo klein dat er separaat geen vermogen voor aangehouden hoeft te worden. De financiële en niet-financiële deelnemingen alsmede de overige beleggingen van de beleggings- en handelsportefeuille vallen volgens pilaar 1 onder het kredietrisico.

Bij de bepaling van het economisch kapitaal (pilaar 2) worden alle beleggingen gezien als marktrisico. De volgende modellen worden gebruikt:

- EC voor aandelen: dit model baseert het economisch kapitaal voor een belangrijk deel op de volatiliteit van aandelen.
- EC voor obligaties: dit model baseert het economisch kapitaal voor een belangrijk deel op de externe rating. Friesland Bank heeft alleen uitgegeven schuld papier van overheden.
- EC voor special products: onder special products worden o.a. verstaan de CBD en RMBS portefeuilles. Dit model baseert het economisch kapitaal voornamelijk op de wijze waarop de producten zijn gestructureerd.
- EC voor Friesland Bank Investments: voor FBI is geen EC model gebouwd. Het economic capital wordt gelijk gesteld aan het regulatory capital.
- EC voor derivaten: vooralsnog wordt er geen EC aangehouden voor het tegenpartij-risico.

40.3.4 Valutarisico

Friesland Bank loopt valutarisico door haar beleggingen, door producten die zij haar klanten aanbiedt en, indirect, door correlatie tussen valutarisico en de kredietkwaliteit van haar kredietrelaties. De maximale positie aan vreemde valuta is vastgesteld door het ALCO op € 15 mln. Dit bedrag is in 2008 niet overschreden.

Het beleid van de bank is erop gericht eventuele valutarisico's af te dekken door middel van derivaten, waaronder valutatermijncontracten. De valutapositie kan als volgt worden weergegeven (in miljoenen euro's):

2008	Actief	Passief	Per saldo	Derivaten	Positie
Amerikaanse Dollar	44,5	7,1	37,4	-37,6	-0,2
Britse Pond	4,8	3,4	1,4	-1,5	-0,1
Deense Kroon	12,5	0,0	12,5	-12,4	0,1
Overig	9,7	0,6	9,1	-9,0	0,1
	71,5	11,1	60,4	-60,5	-0,1
2007	Actief	Passief	Per saldo	Derivaten	Positie
Amerikaanse Dollar	26,9	23,2	3,7	-9,7	-6,0
Britse Pond	5,4	5,8	-0,4	0,3	-0,1
Deense Kroon	12,7	12,7	0,0	-	0,0
Overig	10,1	1,3	8,8	-8,5	0,3
	55,1	43,0	12,1	-17,9	-5,8

40.3.5 Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico heeft betrekking op enerzijds de mogelijke liquiditeitstypische mismatch tussen vereiste en aanwezige liquiditeiten in normale en bijzondere situaties en anderzijds de kans dat de bank niet voldoende mogelijkheden heeft om liquiditeit aan te trekken. Het doel van het liquiditeitsrisico proces is het verzekeren dat Friesland Bank voldoende liquiditeit heeft om aan haar verplichtingen te voldoen, tegen een redelijk tarief.

De bank beschikt over een door de organisatie gedragen strategie voor de beheersing van de liquiditeitspositie en daarin onderkende risico's. Een en ander is uitgewerkt in het Liquiditeitsbeleid en het Liquidity Contingency Plan dat een overzicht geeft van de maatregelen die Friesland Bank treft ten tijde van een noodsituatie op het gebied van liquiditeiten. De bank onderscheidt drie zogenaamde lines of defence. De eerste lijn omvat de dagelijkse uitvoering van activiteiten, die is belegd bij Treasury & Financiële Markten; als tweede lijn fungeren de afdelingen Planning & Control en Risk Management, de derde lijn wordt ingevuld door Internal Audit.

De bank heeft een adequaat informatiesysteem voor het meten, monitoren, beheersen en rapporteren over het liquiditeitsrisico. Wekelijks wordt de liquiditeitstypische vervalkalender opgesteld door de afdeling Planning & Control. Dit overzicht geeft inzicht in de verwachte ontwikkeling van de liquiditeitspositie in de komende 15 maanden. Daarnaast wordt wekelijks een liquiditeitsdashboard opgesteld, dat de ontwikkeling van markt- en bankbrede factoren beschrijft die van invloed kunnen zijn op de toekomstige liquiditeitspositie van Friesland Bank. Daarnaast wordt op maandelijkse basis de maand- en jaarliquiditeit bepaald. Deze worden maandelijks gerapporteerd aan het ALCO. Hieronder deze ratio's per ultimo boekjaar:

Risico beheers instrument	2008	2007
Maandliquiditeit	1,74	1,52
Jaarliquiditeit	0,51	0,59

De liquiditeitsratio per ultimo boekjaar is positief beïnvloed door de uitbreiding van de positie beleenbare activa als gevolg van securitisatie.

Aan de hand van normen bepaalt het ALCO het liquiditeitsaandachtsniveau. Vanaf mei 2008 is het liquiditeitsaandachtsniveau van Friesland Bank verhoogd en worden de liquiditeitsmaatregelen conform het Liquidity Contingency Plan gecoördineerd door het Liquiditeit Continuïteit Team. Deze beslist aan de hand van de wekelijkse liquiditeitsmanagement informatie welke maatregelen genomen moeten worden om de liquiditeitspositie aan te sturen. De dagelijkse uitvoering van het liquiditeitsbeleid ligt bij de afdeling Treasury & Financiële Markten.

Hieronder worden de belangrijkste bancaire activa en passiva uitgesplitst naar contractuele liquiditeitstechnische looptijd (in miljoenen euro's):

2008	< 1 mnd	1 mnd - 3 mnd	3 mnd - 1 jaar	subtotaal <1 jaar	1 jaar - 5 jaar	> 5 jaar	subtotaal >1 jaar	Totaal
Activa								
Bankiers	591	-	-	591	-	-	-	591
Kredieten	1.282	99	206	1.587	1.079	5.561	6.640	8.227
Obligaties	-	4	185	189	578	117	695	884
Totaal activa	1.873	103	391	2.367	1.657	5.678	7.335	9.702
Passiva								
Bankiers	201	484	27	712	75	10	85	797
Toevertrouwde middelen	2.937	471	797	4.205	1.407	85	1.492	5.697
Schuldbewijzen	4	150	80	234	1.290	1.210	2.500	2.734
Achtergestelde schulden	-	1	16	17	102	291	393	410
Totaal passiva	3.142	1.106	920	5.168	2.874	1.596	4.470	9.638
2007	< 1 mnd	1 mnd - 3 mnd	3 mnd - 1 jaar	subtotaal <1 jaar	1 jaar - 5 jaar	> 5 jaar	subtotaal >1 jaar	Totaal
Activa								
Bankiers	634	-	25	659	30	-	30	689
Kredieten	1.127	117	189	1.433	873	5.316	6.189	7.622
Obligaties	40	25	55	120	236	370	606	726
Totaal activa	1.801	142	269	2.212	1.139	5.686	6.825	9.037
Passiva								
Bankiers	31	25	13	69	111	10	121	190
Toevertrouwde middelen	3.103	717	527	4.347	902	163	1.065	5.412
Schuldbewijzen	3	-	136	139	595	2.195	2.790	2.929
Achtergestelde schulden	8	8	33	49	85	269	354	403
Totaal passiva	3.145	750	709	4.604	1.693	2.637	4.330	8.934

In het managen van het liquiditeitsrisico wordt gewerkt met verwachte liquiditeitstechnische looptijden. Hiervoor worden de contractuele looptijden gecorrigeerd voor enkele effecten:

- Modellering van vaste kernen bij rekening-couranten (debet en credit) en dagelijks opvraagbare spaargelden.
Voor deze producten is ondanks het dagelijks opvraagbare karakter altijd een zeker volume blijvend aanwezig. Dit is op basis van historische data bepaald, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de behandeling van de debetzijde en de creditzijde, vanwege de verschillende

redenen om gelden aan te houden (spaar- versus leenmotief). De vaste kern loopt voor debet-producten 5 jaar, voor creditproducten 15 jaar.

- Modellering van vervroegde aflossing van particuliere hypotheek. Voor particuliere hypotheek is een model ontwikkeld, dat op basis van de concurrentietarieven en de hoogte van het rentepercentage, per hypotheek de kans op vervroegde aflossing bepaalt. Dit model berekent gecumuleerd over de totale portefeuille een correctie op de contractuele looptijd van de portefeuille particuliere hypotheek.

Hieronder worden de belangrijkste bancaire activa en passiva uitgesplitst naar verwachte liquiditeitstechnische looptijd (in miljoenen euro's).

2008	< 1 mnd	1 mnd - 3 mnd	3 mnd - 1 jaar	subtotaal <1 jaar	1 jaar - 5 jaar	> 5 jaar	subtotaal >1 jaar	Totaal
Activa								
Bankiers	591	-	-	591	-	-	-	591
Kredieten	428	396	1.153	1.977	4.006	2.244	6.250	8.227
Obligaties	-	4	185	189	578	117	695	884
Totaal activa	1.019	400	1.338	2.757	4.584	2.361	6.945	9.702
Passiva								
Bankiers	201	484	27	712	75	10	85	797
Toevertrouwde middelen	1.635	725	1.283	3.643	1.725	329	2.054	5.697
Schuldbewijzen	4	150	80	234	1.290	1.210	2.500	2.734
Achtergestelde schulden	-	1	16	17	102	291	393	410
Totaal passiva	1.840	1.360	1.406	4.606	3.192	1.840	5.032	9.638
2007	< 1 mnd	1 mnd - 3 mnd	3 mnd - 1 jaar	subtotaal <1 jaar	1 jaar - 5 jaar	> 5 jaar	subtotaal >1 jaar	Totaal
Activa								
Bankiers	634	-	25	659	30	-	30	689
Kredieten	291	390	1.038	1.719	3.402	2.501	5.903	7.622
Obligaties	40	25	55	120	236	370	606	726
Totaal activa	965	415	1.118	2.498	3.668	2.871	6.539	9.037
Passiva								
Bankiers	31	25	13	69	111	10	121	190
Toevertrouwde middelen	1.562	988	1.072	3.622	1.289	501	1.790	5.412
Schuldbewijzen	3	1	139	143	619	2.167	2.786	2.929
Achtergestelde schulden	8	8	33	49	85	269	354	403
Totaal passiva	1.604	1.022	1.257	3.883	2.104	2.947	5.051	8.934

40.3.6 Compliance- en integriteitsrisico

Het compliancerisico betreft de risico's dat Friesland Bank en haar medewerkers zich niet aan de in- en externe regelgeving conformeren. Dit betreft ondermeer de Wet op het financieel toezicht (Wft), de Wet Bescherming Persoonsgegevens, de Wet Melding Ongebruikelijke Transacties en de daaruit voortvloeiende Algemene Maatregelen van Bestuur en Toezichthouderregels. De interne regelgeving omvat onder meer:

- Beleid inzake zorgplicht
- Regeling Financiële Dienstverlening Bestuurders, Commissarissen en Aangewezen Personen
- Regeling geschenken
- Regeling privé beleggingstransacties en KGI insiders en niet-insiders
- Uitvoeringsreglement Restricted List
- Cliëntacceptatie en beheerbeleid
- Orderuitvoeringsbeleid Friesland Bank
- Orderuitvoeringsbeleid Treasury
- Beleid met betrekking tot Belangenconflicten

De reputatie, transparantie en integriteit van Friesland Bank mogen niet in gevaar worden gebracht. Op dit uitgangspunt worden geen concessies toegestaan.

40.3.7 Operationeel risico

Friesland Bank loopt in al haar processen het risico dat processen of medewerkers falen of bedreigt worden door externe gebeurtenissen. De grote afhankelijkheid van automatisering en de breedte van het productaanbod dragen hieraan bij. Operationeel risico heeft betrekking op de gehele Friesland Bank en is gedefinieerd als het risico van verliezen als gevolg van inadequate of falende interne processen, mensen, systemen of van externe evenementen. Friesland Bank maakt voor de bepaling van het kapitaalsbeslag onder Pilaar 1 gebruik van de Basisindicatorbenadering.

Gezien de aard en scope van het vakgebied worden onder operationeel risico management specifiek de volgende deelgebieden onderscheiden:

- operationeel risico management gerelateerd aan reguliere processen
- operationeel risico management gerelateerd aan projecten
- informatiebeveiliging
- fraude

Een van de tools die gehanteerd wordt voor het inschatten van risico's en de systematische vastlegging in de processen zijn de Risk & Control Self Assessments (RCSA). De RCSA's worden onder meer gebruikt als input voor economische kapitaalberekeningen, als referentiemodel voor Internal Audit, ter beoordeling van de proceseigenaar over het in control zijn van zijn proces en als input voor de Balanced Score Card van Planning & Control.

Binnen Friesland Bank gelden normen om de risico's, die gelopen worden in het kader van de informatiebeveiliging, te beheersen. Als onderdeel van de continue monitoring wordt jaarlijks een assessment gehouden waarin de normen en beheersmaatregelen geëvalueerd worden en indien noodzakelijk bijgesteld. In het kader hiervan wordt tevens vastgesteld in hoeverre Friesland Bank risico's loopt ten aanzien van informatiebeveiliging (waaronder ICT Security en beveiliging van gebouwen, terreinen en personeel) en wordt hierover aan de Raad van Bestuur gerapporteerd. Veranderingen in de beveiliging en implementatie van beheersmaatregelen wordt projectmatig aangepast onder functionele aansturing van de Concern Information Security Officer en met goedkeuring van de Coördinatie Groep Projecten.

Toegang tot applicaties, gegevens en systemen wordt binnen de Friesland Bank op een gestructureerde en controleerbare wijze uitgevoerd. Toegangsrechten tot locaties, applicaties, gegevens en systemen vindt daarmee alleen plaats indien dit voor de medewerker uit hoofde van de functie noodzakelijk is.

In het kader van continuïteitsmanagement worden door Friesland Bank jaarlijks business impact analyses uitgevoerd, die aangeven hoe tijdskritisch de verschillende bankprocessen zijn. Op basis van deze analyse zijn voor de tijdskritische processen uitwijkplannen opgesteld, die jaarlijks worden getest en geactualiseerd. Internal Audit stelt in het kader van de third line of defence vast of de overeengekomen beheersmaatregelen bestaan en werken.

Friesland Bank heeft een fraudebeleidsplan waarin is vastgelegd welke beheersmaatregelen van toepassing zijn met betrekking tot fraudepreventie en fraudedetectie. In een continu proces wordt de effectiviteit van de genomen beheersmaatregelen gemeten en inzichtelijk gemaakt. Als onderdeel van de continue monitoring wordt jaarlijks een assessment gehouden waarin de normen en beheersmaatregelen worden geëvalueerd en waar nodig worden bijgesteld. In de reguliere rapportages van de afdeling Risk Management worden de resultaten hiervan aan de Raad van Bestuur gerapporteerd. Internal Audit stelt in het kader van de third line of defence vast of de overeengekomen beheersmaatregelen bestaan en werken.

40.3.8 Reputatierisico

Het reputatierisico is een kernelement voor een financiële dienstverlener. Waar andere risico's opgevangen kunnen worden door het bijstorten van cash, is het nagenoeg onmogelijk een beschadigde reputatie te herstellen. Het hooghouden van de reputatie van Friesland Bank is een kernwaarde van het bedrijf. Friesland Bank accepteert geen risico's die in potentie de reputatie van de bank beschadigen. Het belang van de reputatie wordt dan ook regelmatig opgenomen in nagenoeg alle interne communicatie zoals werkoverleg, interne trainingen en het intranet.

Het reputatierisico vormt een expliciet element in het overleg tussen de Raad van Bestuur en de directeur Risk Management en tussen de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen. Als meetinstrument voor haar reputatie wordt gebruik gemaakt van de resultaten uit de klant- en medewerkertevredenheidsonderzoeken en de uitkomsten van de beoordeling van de bank door rating agencies. Friesland Bank publiceert haar ratingrapporten.

40.3.9 Ondernemingsrisico

Het ondernemingsrisico is het risico dat de winst afneemt door een teruglopende omzet, als gevolg van de veranderende concurrentieomgeving en het vermogen van Friesland Bank om daarop te anticiperen. Het Economic Capital voor dit risico wordt jaarlijks bepaald op basis van de volatiliteit van de omzet, die wordt gerelateerd aan de omzet en de variabele kosten van Friesland Bank. De volatiliteit van de omzet wordt gebaseerd op twee proxies die op basis van expert judgment zijn geïdentificeerd als belangrijkste 'risk drivers' van het bankbedrijf. Het gaat daarbij om de volumeontwikkeling BBP en de yield op de 10-jaars staatsobligaties.

41. Reële waarde van financiële instrumenten

De volgende tabel geeft van alle financiële activa en passiva zowel de boekwaarde als de reële waarde weer. De getoonde reële waarde van de activa en passiva is exclusief opgelopen rente (in miljoenen euro's).

	Boek- waarde 2008	Reële waarde 2008	Vershil 2008	Boek- waarde 2007	Reële waarde 2007	Vershil 2007
Activa						
Kasmiddelen	98	98	-	90	90	-
Bankiers	591	591	-	689	692	3
Kredieten	8.227	8.368	141	7.622	7.532	-90
Overige financiële activa	1.018	985	-33	984	984	-
Deelnemingen	515	634	119	480	823	343
Overige en overlopende activa	283	283	-	202	202	-
	10.732	10.959	227	10.067	10.323	256

	Boek- waarde 2008	Reële waarde 2008	Vershil 2008	Boek- waarde 2007	Reële waarde 2007	Vershil 2007
Passiva						
Bankiers	797	802	5	190	193	3
Toevertrouwde middelen	5.696	5.731	35	5.412	5.400	-12
Schuldbewijzen	2.734	2.716	-18	2.929	2.946	17
Financiële verplichtingen	96	96	-	27	27	-
Overige en overlopende passiva	336	336	-	245	245	-
Achtergestelde schulden	410	430	20	403	395	-8
	10.069	10.111	42	9.206	9.206	-

De reële waarde van een financieel instrument is het bedrag waarvoor dat instrument tussen twee partijen zou kunnen worden uitgewisseld door middel van een onafhankelijke transactie tussen goed geïnformeerde, daartoe bereid zijnde partijen.

Voor financiële instrumenten in actieve markten wordt de reële waarde gebaseerd op de beurskoers (fair value level I). Voor activa worden biedkoersen gehanteerd en voor passiva laatkoersen. Voor financiële instrumenten in inactieve markten of waarvoor geen beurskoersen beschikbaar zijn, wordt de reële waarde bepaald met behulp van waarderingstechnieken op basis van in de markt waarneembare gegevens (fair value level II) of interne waarderingstechnieken op basis van niet in de markt waarneembare gegevens (fair value level III). Waarderingstechnieken op basis van in de markt waarneembare gegevens zijn bijvoorbeeld genoteerde prijzen van soortgelijke instrumenten of waarderingssystemen die gebruik maken van bijvoorbeeld markttrentes en credit spreads. Waarderingstechnieken op basis van niet in de markt waarneembare gegevens zijn met name waarderingssystemen waarin schattingen en aannames van de leiding zijn betrokken.

Waarderingstechnieken worden over het algemeen gebruikt bij de reële waardebepaling van OTC-derivaten, niet genoteerde aandelen en belangen in industriële participaties. Tot de toegepaste waarderingstechnieken behoren vergelijking met soortgelijke instrumenten waarvoor waarneembare marktprijzen bestaan, forward pricing- en swapmodellen waarbij contante waarde berekeningen worden gemaakt, optiemodellen zoals Black & Scholes en credit-modellen zoals default rate en credit spread. Bij modelgestuurde waarderingstechnieken wordt voor de invoer van gegevens zoveel mogelijk gebruik gemaakt van waarneembare marktgegevens boven niet-waarneembare gegevens. Gebruikte marktgegevens zijn onder andere rentepercentages, volatiliteiten, correlaties en credit spreads. Waar nodig wordt ook een aantal aanvullende factoren zoals de bid-offer spread, het tegenpartijrisico en de modelonzekerheid in aanmerking genomen.

Voor de reële waardering van de RMBS (Residential Mortgages Backed Securities) portefeuille is in 2008 overgestapt van genoteerde marktprijzen (level I) naar een waarderingssysteem op basis van in de markt waarneembare gegevens (level II). De markt voor dergelijke instrumenten is in 2008 inactief geworden, met als gevolg dat genoteerde marktprijzen niet meer beschikbaar zijn danwel geen juiste afspiegeling meer zijn van de actuele onderliggende waarde. In het toegepaste waarderingssysteem wordt de contante waarde van de kasstromen berekend met gebruikmaking van in de markt waarneembare gegevens, zoals looptijden, couponrentes, markttrentes en aflossingsschema's.

In onderstaande tabel wordt de reële waarde van de financiële instrumenten gesplitst naar fair value level:

	Level I 2008	Level II 2008	Level III 2008	Totaal 2008
<i>Handelsportefeuille</i>				
- aandelen	590	-	-	590
<i>Voor verkoop beschikbaar</i>				
- aandelen	65.280	22.293	-	87.573
- participaties	2.486	-	14.192	16.678
- obligaties	379.176	92.473	37.407	509.056
<i>Derivaten</i>				
- held for trading	-	27.094	-	27.094
- held for hedging	-	2.269	-	2.269
<i>Leningen</i>				
- obligaties RMBS portefeuille	-	341.531	-	341.531
- kredieten	-	8.367.783	-	8.367.783
Totaal	447.532	8.853.443	51.599	9.352.574
	Level I 2007	Level II 2007	Level III 2007	Totaal 2007
<i>Handelsportefeuille</i>				
- aandelen	-	-	-	-
<i>Voor verkoop beschikbaar</i>				
- aandelen	146.308	22.912	-	169.220
- participaties	3.089	54.562	-	57.651
- obligaties	366.687	352.091	7.500	726.278
<i>Derivaten</i>				
- held for trading	-	20.074	-	20.074
- held for hedging	-	10.359	-	10.359
<i>Leningen</i>				
- obligaties RMBS portefeuille	-	-	-	-
- kredieten	-	7.532.300	-	7.532.300
Totaal	516.084	7.992.298	7.500	8.515.882

De financiële instrumenten in de fair value level III categorie zijn qua aantal en omvang beperkt. Voor de waardering van deze instrumenten worden in beperkte mate assumpties gehanteerd. Het toepassen van alternatieve assumpties per ultimo boekjaar leidt derhalve niet tot significante fair value mutaties.

Onderstaand wordt per balanscategorie weergegeven op welke wijze de reële waarde is vastgesteld.

Kasmiddelen

De balanswaarde van de kasmiddelen wordt geacht een redelijke benadering van de reële waarde te zijn.

Bankiers debet

De balanswaarden van direct opvraagbare vorderingen op bankiers en vorderingen zonder overeengekomen looptijd worden geacht een redelijke benadering te zijn van de reële waarde. Voor vorderingen op bankiers met een overeengekomen looptijd is de reële waarde bepaald op basis van het contant maken van toekomstige kasstromen, gebruik makend van de interestvoet die op balansdatum van toepassing is op vorderingen aan bankiers met eenzelfde resterende looptijd.

Kredieten

De reële waarde van vastrentende kredieten en hypothecaire leningen wordt geschat door het contant maken van toekomstige kasstromen middels de marktrente op het moment van kredietverlening af te zetten tegen de actuele marktrente voor soortgelijke kredieten en leningen op balansdatum. Bij het bepalen van toekomstige kasstromen is rekening gehouden met het effect van mogelijk vervroegde aflossingen. De balanswaarde van variabelrentende kredieten wordt geacht een redelijke benadering van de reële waarde te zijn. Wijzigingen in de kredietwaardigheid van klanten wordt in aanmerking genomen bij het bepalen van de reële waarde door een correctie toe te passen op de spread. Dit waarderingsmodel gebruikt contante waarde berekeningen om de reële waarde te benaderen. Voor de invoer van modelgegevens wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van waarneembare marktgegevens boven niet-waarneembare gegevens. Gebruikte marktgegevens zijn onder andere rentepercentages, volatiliteiten, correlaties en credit spreads. Waar nodig wordt ook een aantal aanvullende factoren zoals de bid-offer spread, het tegenpartijrisico en de modelonzekerheid in aanmerking genomen.

Overige financiële activa

Zie tabel en beschrijving van fair value levels.

Deelnemingen

Voor deelnemingen waarvan de aandelen verhandeld worden in actieve markten heeft de reële waardebeoordeling plaatsgevonden tegen de genoteerde marktprijs. Overige belangen zijn gewaardeerd met behulp van een waarderingsmodel. Het waarderingsmodel is gebaseerd op multiples welke eveneens bij de initiële investering inputvariabelen waren.

Overige en overlopende activa

De balanswaarde van de overige en overlopende activa wordt geacht een redelijke benadering van de reële waarde te zijn.

Bankiers credit

De balanswaarden van direct opvraagbare tegoeden van bankiers en schulden zonder overeengekomen looptijd worden geacht een redelijke benadering te zijn van de reële waarde. Voor schulden aan bankiers met een overeengekomen looptijd is de reële waarde bepaald op basis van het contant maken van toekomstige kasstromen gebruik makend van de interestvoet die op balansdatum van toepassing is op schulden aan bankiers met eenzelfde resterende looptijd.

Toevertrouwde middelen

De balanswaarden van direct opvraagbare tegoeden van klanten en toevertrouwde middelen zonder overeengekomen looptijd worden geacht een redelijke benadering te zijn van de reële waarde. Voor toevertrouwde middelen met een overeengekomen looptijd is de reële waarde bepaald op basis van het contant maken van toekomstige kasstromen gebruik makend van de interestvoet die op balansdatum van toepassing is op toevertrouwde middelen met eenzelfde resterende looptijd.

Schuldbewijzen

De reële waarde van schuldbewijzen is benaderd door het contant maken van toekomstige kasstromen, gebruik makend van de interestvoet die geldt voor soortgelijke instrumenten. De reële waarde van de uitgegeven Notes door Stichting Eleven Cities No 1, No 2 en No 3 zijn middels een intern ontwikkeld RMBS-waarderingsmodel benaderd. Dit waarderingsmodel gebruikt contante waarde berekeningen om de reële waarde te benaderen. Voor de invoer van modelgegevens wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van waarneembare marktgegevens boven niet-waarneembare gegevens. Gebruikte marktgegevens zijn onder andere rentepercentages, volatiliteiten, correlaties en credit spreads. Waar nodig wordt ook een aantal aanvullende factoren zoals de bid-offer spread, het tegenpartijrisico en de modelonzekerheid in aanmerking genomen.

Financiële verplichtingen

De bepaling reële waarde van derivaten die niet openbaar verhandeld worden is afhankelijk van het type instrument en wordt gebaseerd op een contante waarde model van toekomstige kasstromen. De disconteringsvoet is gebaseerd op de marktrentecurves per balansdatum.

Overige en overlopende passiva

De balanswaarde van de overige schulden en overlopende passiva is een redelijke benadering van de reële waarde.

Achtergestelde schulden

De reële waarde van achtergestelde schulden is benaderd door het contant maken van toekomstige kasstromen, gebruik makend van de interestvoet die geldt voor soortgelijke instrumenten per balansdatum.

42. Derivaten en hedge-accounting

Derivaten zijn financiële instrumenten belichaamd in contracten waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende activa, referentieprijzen of indices. Voorbeelden van derivaten zijn valutatermijncontracten, renteswaps, opties en forward rate agreements. Transacties in derivaten worden door de bank afgesloten voor het beheren van de eigen rente- en valutarisico's en ten behoeve van cliënten. Veelal worden bedrag, looptijd en prijs van derivatencontracten direct met een tegenpartij overeengekomen in de over-the-counter (OTC) markt.

Naast het marktrisico (het risico vanwege verandering van bijvoorbeeld rente en koers) bestaat er ten aanzien van derivaten ook een kredietrisico. Het kredietrisico wordt bepaald door het mogelijke verlies dat ontstaat als een tegenpartij in gebreke blijft. Het kredietrisico wordt gemeten door de positieve vervangingswaarde van de derivatencontracten te vermeerderen met een percentage van het notional amount (bepaald door de looptijd en de aard van de contracten). Indien dit (ongewogen) kredietequivalent wordt gewogen met het tegenpartijrisico (over het algemeen banken) resteert het gewogen kredietequivalent.

De posities in derivaten kunnen als volgt worden weergegeven (in miljoenen euro's):

Ultimo 2008	= < 1 jaar	> 1 jaar - = < 5 jaar	> 5 jaar	Totaal	Positieve markt- waarde	Negatieve markt- waarde
<i>Rentecontracten</i>						
OTC, swaps	77	725	1.152	1.954	16	84
OTC, opties	15	241	50	306	2	2
OTC, forwards	-	-	-	-	-	-
	92	966	1.202	2.260	18	86
<i>Valutacontracten</i>						
OTC, opties	-	-	-	-	-	-
OTC, forwards	63	41	-	104	4	3
	63	41	-	104	4	3
Totaal	155	1.007	1.202	2.364	22	89

Ultimo 2007	=< 1 jaar	> 1 jaar - =< 5 jaar	> 5 jaar	Totaal	Positieve markt- waarde	Negatieve markt- waarde
<i>Rentecontracten</i>						
OTC, swaps	184	484	1.133	1.801	21	17
OTC, opties	7	112	22	141	1	1
OTC, forwards	75	-	-	75	-	-
	266	596	1.155	2.017	22	18
<i>Valutacontracten</i>						
OTC, opties	5	-	-	5	-	-
OTC, forwards	27	1	-	28	2	1
	32	1	-	33	2	1
Totaal	298	597	1.155	2.050	24	19

De kredietequivalenten zijn als volgt weer te geven (in miljoenen euro's):

	Ongewogen 2008	Gewogen 2008	Ongewogen 2007	Gewogen 2007
Rentecontracten	20	23	21	21
Valutacontracten	2	3	2	3
	22	26	23	24

43. Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Dit betreft onder andere voorwaardelijke schulden uit hoofde van transacties waarbij de bank zich garant heeft gesteld voor de verplichtingen van een derde en onherroepelijke faciliteiten die tot een kredietrisico kunnen leiden, bijvoorbeeld niet opgenomen kredietfaciliteiten in rekening-courant.

	2008	2007
Voorwaardelijke schulden uit hoofde van garanties en dergelijke	80.440	80.457
Voorwaardelijke schulden uit hoofde van onherroepelijke accreditieven	32.609	17.623
Voorwaardelijke schulden	113.049	98.080
Herroepelijke faciliteiten	721.593	659.103
Onherroepelijke faciliteiten	143.427	68.740
Totaal	978.069	825.923

De looptijden van de voorwaardelijke schulden en (on)herroepelijke faciliteiten kunnen als volgt naar looptijd worden ingedeeld:

- korter dan één jaar	€ 874 miljoen (2007: € 706 miljoen)
- van één tot vijf jaar	€ 90 miljoen (2007: € 43 miljoen)
- vijf jaar en langer	€ 14 miljoen (2007: € 77 miljoen)

Er is een beperkt aantal procedures tegen Friesland Bank N.V. aanhangig. Op grond van de thans beschikbare informatie en gesterkt door adviezen van de betrokken juridische adviseurs is de Raad van Bestuur van mening dat niet te verwachten valt dat de uitkomst van die procedures van wezenlijke nadelige invloed zal zijn op de vermogenspositie van Friesland Bank N.V.. Voor een deel zijn voor deze procedures voorzieningen gevormd, wanneer waarschijnlijk is dat deze betaald zullen worden.

De verplichtingen uit hoofde van langlopende huur- en leasecontracten (met name huur van panden en operationele autoleasecontracten) bedroegen per einde van het boekjaar:

- korter dan één jaar	€ 3,6 miljoen (2007: € 3,4 miljoen)
- van één tot vijf jaar	€ 7,5 miljoen (2007: € 9,2 miljoen)
- vijf jaar en langer	€ 1,7 miljoen (2007: € 1,8 miljoen)

In het boekjaar is inzake langlopende huur- en leasecontracten ten laste van het resultaat gekomen € 3,4 miljoen (2007: € 3,6 miljoen). In het boekjaar is Friesland Bank voor € 2,7 miljoen (2007: € 1,5 miljoen) aan verplichtingen aangegaan ten behoeve van investeringen in materiële vaste activa.

44. Zekerheidstellingen

In verband met zekerheidstellingen ten behoeve van bepaalde passiva en voor buiten de balans opgenomen voorwaardelijke schulden, alsmede in het kader van transacties op de financiële markten, staan bepaalde activa niet ter vrije beschikking. Dit betreft kasmiddelen € 89,2 miljoen (2007: € 81,4 miljoen) en overige financiële activa € 1,3 miljard (2007: € 0,2 miljard).

45. Verhoudingen met verbonden partijen

In beperkte mate vinden er, tegen marktconforme tarieven, reguliere bancaire transacties, zoals kredietverlening en betalingsverkeer, plaats met verbonden partijen.

	Bankiers debet	Kredieten	Bankiers credit	Toever- trouwde Middelen
2008				
Associates	11.810	14.543	13.731	5.552
Parent Companies	-	-	-	-
Key Management	4	3.921	107	1.650
	Bankiers debet	Kredieten	Bankiers credit	Toever- trouwde Middelen
2007				
Associates	5.388	10.354	-	9.711
Parent Companies	-	-	-	-
Key Management	-	4.503	-	-

Binnen de Groep worden de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen als Key Management aangemerkt, aangezien zij het operationele en financiële beleid bepalen, respectievelijk toetsen.

Raad van Bestuur

De arbeidsvoorwaarden van de leden van de Raad van Bestuur worden vastgesteld door de Raad van Commissarissen op advies van de Remuneratiecommissie. Conform bestendig beleid vindt, gebaseerd op een onafhankelijke, externe marktvergelijking, om de twee jaar een herijking plaats van de beloning van de leden van de Raad van Bestuur. In december 2006 werd de beloning van de leden van de Raad van Bestuur vastgesteld voor de jaren 2007 en 2008. Het pensioengevend salaris van de leden van de Raad van Bestuur is gelijk aan 116% van het salaris. De pensioenleeftijd is in 2006 gewijzigd van 60 of 62 jaar naar 65 jaar in verband met aanpassing van wetgeving Wet VPL (Vut Pensioen Levensloop). De kosten van de pensioenregeling komen voor rekening van Friesland Bank.

De leden van de Raad van Bestuur komen naast hun vaste beloning in aanmerking voor een variabele beloning. Toekenning van een variabele beloning is afhankelijk van de mate waarin de, vooraf door de Raad van Commissarissen op advies van de Remuneratiecommissie vastgestelde, doelstellingen zijn behaald. Vaststelling van de doelstellingen geschiedt conform duidelijke prestatiecriteria die onlosmakelijk verbonden zijn met het bevorderen van de groei en het handhaven van de soliditeit van Friesland Bank. Het totale bedrag aan variabele beloning is gemaximeerd op 50% van de vaste beloning. De leden van de Raad van Bestuur hebben eind 2008 aan de Raad van Commissarissen te kennen gegeven in verband met de bijzondere omstandigheden in de financiële sector, en de gevolgen daarvan voor Friesland Bank, af te willen zien van de toekenning van variabele beloning over het verslagjaar 2008.

De bezoldiging (inclusief pensioenlasten) van de leden en voormalige leden van de Raad van Bestuur bedraagt € 1.659.000 (2007: € 2.146.000 inclusief een gebruteerde kostenvergoeding inzake voorgaande jaren). De specificatie is als volgt:

2008	Vaste Beloning	Variabele Beloning	Overig	Pensioen	Totaal
drs. W.F.C. Cramer	410.000	-	-	95.000	505.000
A. Vlaskamp	320.000	-	-	95.000	415.000
drs. E.H.M.M. Krijnsen RA	320.000	-	-	37.000	357.000
drs. G.T. van Wakeren RBA	320.000	-	-	62.000	382.000
2007	Vaste Beloning	Variabele Beloning	Overig	Pensioen	Totaal
drs. W.F.C. Cramer	407.000	146.000	-	91.000	644.000
T. Branbergen	283.000	83.000	-	52.000	418.000
A. Vlaskamp	315.000	104.000	-	81.000	500.000
drs. E.H.M.M. Krijnsen RA	315.000	104.000	-	36.000	455.000
drs. G.T. van Wakeren RBA	91.000	18.000	-	20.000	129.000

De per balansdatum uitstaande bedragen inzake leningen en dergelijke ten behoeve van leden van de Raad van Bestuur bedragen € 2.392.000 (2007: € 2.947.000). De specificatie is als volgt:

	2008	gem %	2007	gem %
drs. W.F.C. Cramer	1.162.000	4,16%	1.203.000	3,9%
T. Branbergen	-	-	571.000	4,5%
A. Vlaskamp	838.000	4,3%	781.000	3,9%
drs. G.T. van Wakeren RBA	392.000	3,7%	392.000	3,7%

Raad van Commissarissen

Conform bestendig beleid vindt, gebaseerd op een onafhankelijke, externe marktvergelijking, om de twee jaar een herijking plaats van de beloning van de leden van de Raad van Commissarissen. In dit kader is in december 2006 de beloning van de leden van de Raad van Commissarissen opnieuw vastgesteld voor de jaren 2007 en 2008. De vaste beloning van de voorzitter en de vice-voorzitter bedragen respectievelijk € 35.000 en € 28.000 per jaar. De overige leden ontvangen een vaste beloning van € 24.000 per jaar. Alle commissieleden ontvangen een vacatiegeld per commissievergadering van € 1.500.

De specificatie van de bezoldiging € 325.000 (2007: € 303.000) en de uitstaande bedragen inzake leningen en dergelijke ten behoeve van de Raad van Commissarissen € 1.530.000 (2007: € 1.556.000) zijn:

	Bezoldiging		2008	Uitstaande bedragen		
	2008	2007		gem%	2007	gem%
prof. drs. K. Wezeman	70.000	69.000	-	-	-	-
J. Keijzer	61.000	64.000	-	-	-	-
drs. H. Visser	16.000	34.000	-	-	-	-
drs. L.M.L.H.A. Hermans	-	24.000	-	-	-	-
dr. G. Benedictus	41.000	38.000	85.000	5,9%	87.000	6,1%
A. Oosterhof	31.000	30.000	1.309.000	3,6%	1.333.000	3,9%
mr. L. Lindner	47.000	44.000	136.000	5,3%	136.000	5,3%
drs. R.J. Meuter	15.000	-	-	-	-	-
mr. B.R.I.M. Gerner	13.000	-	-	-	-	-

46. Gebeurtenissen na balansdatum

Na balansdatum hebben zich geen gebeurtenissen voorgedaan die dermate belangrijk zijn dat zij de oordeelsvorming van gebruikers van deze jaarrekening beïnvloedt.

47. Bestuursverklaring

Naar onze beste inzichten geeft de jaarrekening, die is opgesteld in overeenstemming met de International Financial Reporting Standards, een getrouw beeld van de activa, de passiva, de financiële positie en het resultaat van Friesland Bank inclusief haar meegconsolideerde ondernemingen. Het jaarverslag geeft een getrouw beeld van de ontwikkelingen in het afgelopen boekjaar, de situatie per balansdatum en de verwachte ontwikkelingen en daarmee samenhangende risico's in het komende boekjaar.

Leeuwarden, 8 april 2009

Friesland Bank N.V.
Raad van Bestuur

drs. R. Klaasman, voorzitter
drs. E.H.M.M. Krijnsen RA
A. Vlaskamp
drs. G.T. van Wakeren RBA

1.9 Belangrijke deelnemingen

Geconsolideerde deelnemingen

FBA Holding B.V.	Leeuwarden	100%
Friesland Bank Assurantiën B.V.	Leeuwarden	100%
Bercoop Assurantiën B.V.	Oldeberkoop	100%
Friesland Bank Assuradeuren B.V.	Leeuwarden	100%
Friesland Bank Investments B.V.	Leeuwarden	100%
Friesland Bank Participaties B.V.	Leeuwarden	100%
Friese Participatie Maatschappij B.V.	Leeuwarden	100%
Overijsselse Participatie Maatschappij B.V.	Enschede	100%
Haarlemse Participatie Maatschappij B.V.	Haarlem	100%
Fries Trustkantoor B.V.	Leeuwarden	100%
Beheerder Friesland Fund B.V.	Leeuwarden	100%
Bewaarder Friesland Fund B.V.	Leeuwarden	100%
Friesland Bank Garant Fonds N.V.	Leeuwarden	100%
B.V. Bewaarbedrijf Friesland Bank	Leeuwarden	100%
Holding- en Beleggingsmaatschappij Kring Noord B.V.	Leeuwarden	100%
Beheersmaatschappij Het Noorden B.V.	Leeuwarden	100%
Stichting Eleven Cities No 1	Amsterdam	100%
Stichting Eleven Cities No 2	Amsterdam	100%
Stichting Eleven Cities No 3	Amsterdam	100%
Stichting Eleven Cities No 4	Amsterdam	100%

Geconsolideerde industriële participaties

Aandelenbeurs Fritom N.V.	Leeuwarden	100%
De Koepel B.V.	Leeuwarden	100%
Doedijns International Holding B.V.	Waddinxveen	70%
Torenvalk Holding B.V.	Poeldijk	70%
Troost Mechanical Services B.V.	Klundert	68%
Arboned Holding B.V.	Utrecht	66%
Succes Holding B.V.	Rijswijk	60%
King Nuts Holding B.V.	Bodegraven	55%
Houdstermaatschappij Preferente Aandelen NDC B.V.	Leeuwarden	51%

Niet-geconsolideerde deelnemingen

Frieschriedt B.V.	Leeuwarden	50%
Optimix Vermogensbeheer N.V.	Amsterdam	45%
Van Lanschot N.V.	's Hertogenbosch	25%

Niet-geconsolideerde industriële participaties

Visual Identity Management Group B.V.	Oldenzaal	50%
Damheer B.V.	Heerenveen	50%
NVA Capital B.V.	Oldenzaal	50%
Orffa Holding B.V.	Werkendam	45%
De Drie Eiken B.V.	Amsterdam	43%
Triade Holding B.V.	Amsterdam	41%
Halcyon Holding B.V.	Enschede	40%
Berghave N.V.	Naarden	38%
SMCS Holding B.V.	Utrecht	38%
Newion Investments B.V.	Nijehaske	35%
Alrec Instore Communication Group B.V.	Leeuwarden	34%
Excent Participaties B.V.	Gouda	30%
The Institute of Travel Holding B.V.	Amsterdam	29%
De Oliehoorn Beheer B.V.	Zwaag (Hoorn)	28%
MeesPierson Informal Opportunity Fund	Rotterdam	28%
Twentures Holding B.V.	Enschede	28%
Main Entertainment I	Den Haag	26%
Jongbloed B.V.	Heerenveen	25%
Ophtec Holding B.V.	Groningen	25%
De Boer Stalinrichtingen B.V.	Leeuwarden	25%
Prins Holding B.V.	Dokkum	24%
Actuera Holding B.V.	Rotterdam	20%
Cosmos Media Investments B.V.	Zeist	20%

2. Vennootschappelijke jaarrekening

2.1 Vennootschappelijke balans per 31 december 2008

(x € 1.000)	Toelichting	2008	2007
Activa			
Kasmiddelen	1	98.356	90.334
Kortlopend overheidspapier	2	-	-
Bankiers	3	493.688	600.300
Kredieten aan de overheid		113.815	154.542
Kredieten aan de private sector		6.141.023	6.133.990
Kredieten	4	6.254.838	6.288.532
Rentedragende waardepapieren	5	1.772.239	786.835
Aandelen	6	88.162	169.220
Deelnemingen in groepsmaatschappijen	7	293.989	298.579
Overige deelnemingen	8	428.217	413.842
Immateriële activa	9	12.052	6.270
Onroerende zaken en bedrijfsmiddelen	10	79.719	79.234
Overige activa	11	182.142	141.439
Overlopende activa	12	46.181	36.219
Totaal activa		9.749.583	8.910.804

2.2 Vennootschappelijke winst- en verliesrekening over 2008¹

(x € 1.000)	2008	2007
Resultaat deelnemingen na belastingen	89.298	132.756
Overig resultaat na belastingen	-164.396	-12.133
Nettowinst	-75.098	120.623

¹ bij de opstelling van de vennootschappelijke winst- en verliesrekening is gebruik gemaakt van artikel 402 boek 2 BW

2.3 Grondslagen

De vennootschappelijke jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, Boek 2, Titel 9. Friesland Bank N.V. maakt gebruik van de faciliteit om in de vennootschappelijke jaarrekening de in de geconsolideerde jaarrekening gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling toe te passen.

Friesland Bank N.V. hanteert in haar geconsolideerde jaarrekening de International Financial Reporting Standards (IFRS) zoals aanvaard binnen de Europese Unie. Vanwege het feit dat Friesland Bank ervoor gekozen heeft de in de geconsolideerde jaarrekening gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling ook toe te passen in de vennootschappelijke jaarrekening zijn het geconsolideerde en vennootschappelijke eigen vermogen en de geconsolideerde en vennootschappelijke nettowinst aan elkaar gelijk.

Er wordt dan ook verwezen naar de grondslagen zoals opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening hoofdstuk 1.5 Grondslagen met uitzondering van de waardering van deelnemingen in groepsmaatschappijen. De deelnemingen in groepsmaatschappijen (aandelenbelangen waar invloed van betekenis kan worden uitgeoefend) worden gewaardeerd op de nettovermogenswaarde.

2.4 Toelichting op de vennootschappelijke jaarrekening

(x € 1.000)

1. Kasmiddelen

Onder deze post vallen wettige betaalmiddelen met inbegrip van in vreemde valuta luidende bankbiljetten en munten, alsmede onmiddellijk opeisbare tegoeden bij de centrale bank.

Deze post bestaat uit:

- Kasmiddelen
- Tegoeden bij de centrale bank

2008

2007

11.740

11.751

86.616

78.583

98.356

90.334

2. Kortlopend overheidspapier

Hieronder wordt opgenomen het door de overheid uitgegeven waardepapier met een looptijd korter dan twee jaar.

3. Bankiers

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende vorderingen op bankiers, onder welke titel dan ook, mits niet belichaamd in effecten.

2008

2007

Deze post bestaat uit:

- Direct opeisbare tegoeden
- Niet-direct opeisbare tegoeden

493.688

545.300

-

55.000

493.688

600.300

Voor de vorderingen opgenomen onder dit hoofd is geen voorziening voor oninbaarheid getroffen.

4. Kredieten

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende vorderingen, voorzover het geen vorderingen op bankiers en effecten zijn.

	2008	2007
Deze post bestaat uit:		
- Kredieten aan de overheid	113.815	154.542
- Kredieten aan de private sector, particulier	2.742.180	3.200.772
- Kredieten aan de private sector, zakelijk	3.484.658	3.028.096
- Voorziening voor oninbaarheid	-85.815	-94.878
	6.254.838	6.288.532

	2008	2007
De zakelijke kredieten gespecificeerd naar bedrijfstak:		
- Agrarische sector	17%	17%
- Industrie, bouwnijverheid	8%	8%
- Handel	7%	7%
- Zakelijke en financiële dienstverlening	57%	56%
- Overige dienstverlening	9%	10%
- Overig	2%	2%
	100%	100%

	2008	2007
De kredieten uitgesplitst naar zekerheden:		
- Overheidsgarantie	9%	7%
- Hypothecaire dekking	36%	38%
- Overige zekerheden (inclusief blanco)	55%	55%
	100%	100%

Het verloop van de voorziening voor oninbaarheid is als volgt:

	Zakelijke kredieten	Particuliere kredieten	Totaal 2008	Zakelijke kredieten	Particuliere kredieten	Totaal 2007
Stand per 1 januari	78.883	15.995	94.878	76.066	12.446	88.512
Juridische fusie Holding Bercoop Groep N.V.	-	-	-	4.955	1.788	6.743
Afboekingen	-21.110	-1.199	-22.309	-4.743	-2.234	-6.977
Verminderingsen	-8.931	-6.889	-15.820	-26.366	-8.349	-34.715
Toevoegingen	17.740	11.111	28.851	28.924	12.108	41.032
Ontvangsten	65	150	215	47	236	283
Stand per 31 december	66.647	19.168	85.815	78.883	15.995	94.878

5. Rentedragende waardepapieren

Hieronder zijn opgenomen de door publiekrechtelijke lichamen, bankiers en anderen geëmitteerde rentedragende waardepapieren, voor zover geen overheidspapier herfinancierbaar bij de centrale bank.

	2008	2007
Het verloop van de beleggingsportefeuille is als volgt:		
Stand per 1 januari	786.835	646.555
- Aankopen	1.743.051	1.061.511
- Verkopen	-662.500	-163.956
- Lossingen	-92.695	-700.696
- Afwaarderingen ten laste van het resultaat	-13.862	-35.105
- Herwaarderingen	11.410	-21.474
Stand per 31 december	1.772.239	786.835
	2008	2007
De uitsplitsing naar emittent is als volgt:		
- Overheden	373.525	356.653
- Particuliere sector	1.398.714	430.182
	1.772.239	786.835
De uitsplitsing naar verhandelbaarheid is als volgt:		
- Beursgenoteerd	369.421	363.260
- Niet beursgenoteerd	1.402.818	423.575
	1.772.239	786.835

Het nog niet geamortiseerde verschil tussen de verkrijgingswaarde en de aflossingswaarde van de rentedragende waardepapieren in de beleggingsportefeuille bedraagt € 3,8 miljoen (2007: € 6,5 miljoen). Het bedrag aan rentedragende waardepapieren dat in het volgende boekjaar opeisbaar wordt bedraagt € 189,0 miljoen (2007: € 79,7 miljoen).

6. Aandelen

Hieronder worden opgenomen de door kredietinstellingen en andere ondernemingen geëmitteerde aandelen, voor zover geen deelnemingen in groepsmaatschappijen en geen overige deelnemingen.

	2008	2007
De uitsplitsing naar het doel van de portefeuille is als volgt:		
- Aandelen behorende tot de beleggingsportefeuille	87.573	169.220
- Aandelen behorende tot de handelsportefeuille	589	-
	88.162	169.220
Het verloop van de beleggingsportefeuille is als volgt:		
Stand per 1 januari	169.220	83.137
- Aankopen	48.099	195.451
- Verkopen	-28.482	-91.927
- Herwaarderingen	-25.479	-17.441
- Bijzondere waardeverminderingen	-75.785	-
Stand per 31 december	87.573	169.220

	2008	2007
De uitsplitsing naar verhandelbaarheid is als volgt:		
- Beursgenoteerd	52.916	146.308
- Niet beursgenoteerd	35.246	22.912
	88.162	169.220

De som der herwaarderingen van de aandelen in de beleggingsportefeuille bedraagt € 9,5 miljoen (2007: - € 5,1 miljoen). De verkrijgingswaarde van de aandelen in de handelsportefeuille bedraagt € 0,6 miljoen (2007: € 0,0 miljoen).

7. Deelnemingen in groepsmaatschappijen

Hieronder zijn opgenomen alle aandelenbelangen waar invloed van betekenis kan worden uitgeoefend en die tevens groepsmaatschappij zijn conform artikel 24b Boek 2 BW.

	2008	2007
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	298.579	396.288
- Aankopen	-	-
- Resultaat	77.025	47.857
- Herwaarderingen	-19.940	-8.675
- Dividenden	-62.023	-120.035
- Overige mutaties	348	-16.856
Stand per 31 december	293.989	298.579

Er zijn per balansdatum geen groepsmaatschappijen die zich kwalificeren als kredietinstelling en alle groepsmaatschappijen zijn niet-beursgenoteerd.

8. Overige deelnemingen

Hieronder zijn opgenomen alle aandelenbelangen waar invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, voor zover geen deelnemingen in groepsmaatschappijen.

	2008	2007
Dit betreft deelnemingen in:		
- Kredietinstellingen	386.798	401.449
- Overige deelnemingen	41.419	12.393
	428.217	413.842
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	413.842	351.668
- Aankopen	47.443	40.628
- Verkopen	-20.175	-19.578
- Resultaat	7.505	57.372
- Herwaarderingen	9.036	9.688
- Dividenden	-29.434	-25.936
Stand per 31 december	428.217	413.842

	2008	2007
De uitsplitsing naar verhandelbaarheid is als volgt:		
- Beursgenoteerd	113.762	118.767
- Niet-beursgenoteerd	314.455	295.075
	428.217	413.842

9. Immateriële activa

Deze post bestaat uit geactiveerde, gekochte en zelf ontwikkelde software.

	2008	2007
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	6.270	3.356
- Aankopen	8.545	4.204
- Afschrijvingen	-2.763	-1.290
Stand per 31 december	12.052	6.270
Cumulatieve aanschafwaarde	18.000	9.516
Cumulatieve afschrijvingen	5.948	3.246

10. Onroerende zaken en bedrijfsmiddelen

Hieronder worden opgenomen bedrijfsgebouwen en -terreinen, machines en installaties en andere bedrijfsmiddelen, zoals technische en administratieve uitrusting.

Het verloop van deze post is als volgt:

	Onroerende zaken	Overige bedrijfsmiddelen	Totaal 2008	Onroerende zaken	Overige bedrijfsmiddelen	Totaal 2007
Stand per 1 januari	65.277	13.957	79.234	63.291	11.894	75.185
Juridische fusie Holding Bercoop Groep N.V.	-	-	-	2.428	286	2.714
- Investerings	3.474	5.835	9.309	4.819	6.762	11.581
- Desinvesteringen	-453	-118	-571	-1.686	-135	-1.821
- Afschrijvingen	-2.948	-5.305	-8.253	-3.575	-4.850	-8.425
Stand per 31 december	65.350	14.369	79.719	65.277	13.957	79.234
Cumulatieve aanschafwaarde	106.975	68.332	175.307	104.434	62.812	167.246
Cumulatieve afschrijvingen	41.625	53.963	95.588	39.157	48.855	88.012

11. Overige activa

Onder dit hoofd worden opgenomen edele metalen, munten en penningen, belastingvorderingen en verder alle activa die niet onder de andere actiefposten kunnen worden gerubriceerd. In deze post is een bedrag van € 121,7 miljoen (2007: € 82,8 miljoen) aan (latente) vennootschapsbelasting opgenomen.

12. Overlopende activa

Dit betreft vooruitbetaalde kosten, te ontvangen rente en overige te ontvangen nog niet gefactureerde bedragen.

13. Bankiers

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende schulden aan bankiers voor zover niet belichaamd in een schuldbewijs dan wel een achtergestelde schuld.

Deze post bestaat uit:

- Direct opeisbare tegoeden
- Niet-direct opeisbare tegoeden

2008	2007
200.959	31.002
596.020	158.733
796.979	189.735

14. Toevertrouwde middelen

Hieronder worden opgenomen alle met de bedrijfsuitoefening van de bank samenhangende schulden voor zover geen schulden aan bankiers en voor zover niet belichaamd in een schuldbewijs dan wel een achtergestelde schuld.

Deze post bestaat uit:

- Spaargelden
- Overige toevertrouwde middelen

2008	2007
2.705.572	2.283.679
3.088.729	3.256.591
5.794.301	5.540.270

15. Schuldbewijzen

Hieronder worden opgenomen obligaties, medium term notes en overige schuldbewijzen.

Deze post bestaat uit:

- 5,25% obligatielening 1998 per 2008
- Medium term notes
- Overige schuldbewijzen

2008	2007
-	136.222
1.625.002	1.470.000
1.152	1.219
1.626.154	1.607.441

16. Overige schulden

Deze post bevat die passiva die niet onder een van de overige passiefposten kunnen worden gerubriceerd, waaronder nog te verrekenen posten in het betalingsverkeer.

17. Overlopende passiva

Dit betreft vooruitontvangen bedragen, te betalen rente alsmede overige te betalen bedragen.

18. Voorzieningen

Deze post bestaat uit:

- Voorziening voor pensioenen
- Overige voorzieningen

2008	2007
36.347	40.398
320	336
36.667	40.734

Friesland Bank biedt meerdere pensioenregelingen aan haar werknemers aan, waarbij de werknemers een pensioen is toegezegd dat 70% zal bedragen van het eindloon danwel het middelloon. Het toegezegde pensioen ging tot 1 januari 2006 in variërend vanaf het 60e, 62e, of 65e levensjaar, echter sindsdien vanaf het 65e levensjaar in verband met gewijzigde wetgeving (Wet VPL (Vut Pensioen en Levensloop)). Voor de werknemers zijn collectieve pensioencontracten gesloten bij verzekeringsmaatschappijen. In de onderstaande tabellen worden de pensioenverplichtingen en de reële waarde van de pensioenbeleggingen weergegeven. De pensioenbeleggingen bestaan voor 82,0% (2007: 72,1%) uit vastrentende waardepapieren, 18,0% (2007: 28,0%) uit aandelen en 0,0% (2007: -0,1%) liquide middelen, waarbij niet in eigen aandelen en/of activa in eigendom van Friesland Bank wordt belegd. Voor VUT en gratificaties zijn geen specifieke fondsbeleggingen, welke ultimo 2008 € 11,9 miljoen bedragen (2007: € 11,3 miljoen).

Bij de bepaling van de pensioenvoorziening zijn de volgende belangrijke veronderstellingen voor de lange termijn gehanteerd:

	2008	2007
- Disconteringsvoet	5,25%	5,00%
- Verwachte salarisontwikkeling (inclusief inflatiecorrectie)	2,50%	2,50%
- Verwacht rendement op beleggingen/verzekeringstechnische voorzieningen	4,50%	4,50%
- Verwachte indexatie	2,00%	2,00%

Deze percentages zijn gebaseerd op langetermijnverwachtingen. Het verwachte rendement op beleggingen/ verzekeringstechnische voorzieningen is het gewogen gemiddelde van de verwachte rendementen gebaseerd op de beleggingsstrategie, voor aandelen is dit 6% en rentedragende waardepapieren 4%.

Het verloop van de pensioenvoorziening is als volgt (in miljoenen euro's):

2008	Verplichtingen	Beleggingen	Corridor	Totaal 2008
Stand per 1 januari	214,4	202,0	-28,0	40,4
Juridische fusie Holding Bercoop Groep N.V.	-	-	-	-
- Pensioenkosten boekjaar	7,1	-	-	7,1
- Actuariële rente c.q. rendement beleggingen	10,5	9,1	-	1,4
- Bijdrage werkgever inzake lopend dienstjaar	-	13,3	-	-13,3
- Bijdrage werknemer	-	0,6	-	-0,6
- Uitkeringen	-5,2	-5,2	-	0,0
- Administratiekosten	-	-1,1	-	1,1
- Actuariel resultaat	4,1	-34,6	38,4	0,3
Stand per 31 december	230,9	184,1	10,4	36,4

2007	Verplich- tingen	Beleg- gingen	Corridor	Totaal 2007
Stand per 1 januari	219,0	189,9	-8,8	37,9
Juridische fusie Holding Bercoop Groep N.V.	9,2	6,2	1,2	1,8
- Pensioenkosten boekjaar	8,9	-	-	8,9
- Actuariële rente c.q. rendement beleggingen	9,9	9,1	-	0,8
- Bijdrage werkgever inzake lopend dienstjaar	-	9,1	-	-9,1
- Bijdrage werknemer	-	0,6	-	-0,6
- Uitkeringen	-5,7	-5,7	-	0,0
- Administratiekosten	-	-1,1	-	1,1
- Actuarieel resultaat	-26,9	-6,1	-20,4	-0,4
Stand per 31 december	214,4	202,0	-28,0	40,4

	Meerjarenoverzicht				
	2008	2007	2006	2005	2004
Pensioenverplichtingen	230,9	214,4	219,0	269,3	223,9
Pensioenbeleggingen	184,1	202,0	189,9	178,5	161,6
Tekort	46,8	12,4	29,1	90,8	62,3

In de resultatenrekening is tot en met 2008 cumulatief € 3,6 miljoen (2007: € 5,0 miljoen) verantwoord inzake actuariële verliezen. De premieafdracht voor 2009 bedraagt naar verwachting € 9,1 miljoen (2007: € 9,3 miljoen).

De overige voorzieningen betreffen voornamelijk verzekeringstechnische voorzieningen, met name voor nog niet verdiende premies. Als gevolg van afspraken met verzekeraars is er een risico aanwezig dat bij voortijdige beëindiging van een verzekeringscontract een deel van de ontvangen premie moet worden gerestitueerd. De omvang van de voorziening wordt bepaald op basis van historische gegevens.

	2008	2007
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	336	361
- Toevoegingen	-	24
- Vrijval	-16	-49
Stand per 31 december	320	336

19. Achtergestelde schulden

De onder deze post opgenomen schulden zijn achtergesteld bij alle tegenwoordige en toekomstige verplichtingen van Friesland Bank N.V., vervroegde of gedeeltelijke aflossing is niet toegestaan. Het gemiddeld rentepercentage op de achtergestelde schulden bedraagt 5,2% (2007: 5,2%), de gemiddeld resterende looptijd is 8,5 jaar (2007: 7,4 jaar).

20. Eigen vermogen

Het geconsolideerd en vennootschappelijk eigen vermogen is gelijk. Voor de toelichting wordt verwezen naar de toelichting op de geconsolideerde balans.

21. Voorwaardelijke schulden en onherroepelijke faciliteiten

Dit betreft onder andere voorwaardelijke schulden uit hoofde van transacties waarbij de bank zich garant heeft gesteld voor de verplichtingen van een derde en onherroepelijke faciliteiten die tot een kredietrisico kunnen leiden, bijvoorbeeld niet opgenomen kredietfaciliteiten in rekening-courant.

	2008	2007
Voorwaardelijke schulden uit hoofde van garanties en dergelijke	80.440	80.457
Voorwaardelijke schulden uit hoofde van onherroepelijke accreditieven	32.609	17.623
Voorwaardelijke schulden	113.049	98.080
Herroepelijke faciliteiten	721.593	659.103
Onherroepelijke faciliteiten	143.427	50.740
Totaal	978.069	807.923

Raad van Bestuur en Raad van Commissarissen

Voor de bezoldiging van en de kredietverlening aan de leden van de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen wordt verwezen naar de geconsolideerde jaarrekening (post 45).

Leeuwarden, 8 april 2009

Friesland Bank N.V.
Raad van Bestuur

drs. R. Klaasman, voorzitter
drs. E.H.M.M. Krijnsen RA
A. Vlaskamp
drs. G.T. van Wakeren RBA

3 Overige gegevens

Statutaire bepalingen inzake de winstverdeling

De winstverdeling vindt plaats overeenkomstig de artikelen 25 en 26 van de statuten van Friesland Bank N.V.. In hoofdlijnen zijn de statutaire bepalingen inzake de winstverdeling als volgt:

Van de winst, zoals die blijkt uit de vastgestelde jaarrekening, zullen zodanige bedragen worden gereserveerd als de Raad van Bestuur, onder goedkeuring van de Raad van Commissarissen, zal bepalen. De daarna resterende winst staat ter vrije beschikking van de algemene vergadering.

De vennootschap kan aan de aandeelhouders slechts uitkeringen doen voor zover haar eigen vermogen groter is dan het bedrag van het geplaatste kapitaal vermeerderd met de reserves die krachtens de wet moeten worden aangehouden.

Ten laste van de door de wet voorgeschreven reserves mag slechts een tekort worden gedelgd voor zover de wet dat toestaat.

Winstverdeling

Het voorstel voor de winstverdeling is als volgt:

	2008	2007
Resultaat boekjaar	-75.098	120.623
Interimdividend perpetual	-5.589	-5.327
	-80.687	115.296
Als volgt te verdelen:		
- Toevoeging/onttrekking aan de wettelijke en statutaire reserves	-20.471	27.558
- Toevoeging/onttrekking aan de overige reserves	-60.216	87.738
	-80.687	115.296

Accountantsverklaring

Aan: Raad van Commissarissen van Friesland Bank N.V.

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening 2008 van Friesland Bank N.V. te Leeuwarden gecontroleerd. De jaarrekening omvat de geconsolideerde en de vennootschappelijke jaarrekening. De geconsolideerde jaarrekening bestaat uit de geconsolideerde balans per 31 december 2008, de winst- en verliesrekening, het mutatieoverzicht eigen vermogen en het kasstroomoverzicht over 2008 alsmede uit een overzicht van de belangrijkste grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen. De vennootschappelijke jaarrekening bestaat uit de vennootschappelijke balans per 31 december 2008 en de vennootschappelijke winst- en verliesrekening over 2008 met toelichting.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de vennootschap is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven in overeenstemming met International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie en met Titel 9 Boek 2 BW, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat, zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de vennootschap. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het bestuur van de entiteit heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel betreffende de geconsolideerde jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de geconsolideerde jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Friesland Bank N.V. per 31 december 2008 en van het resultaat en de kasstromen over 2008 in overeenstemming met International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie en met Titel 9 Boek 2 BW.

Oordeel betreffende de vennootschappelijke jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de vennootschappelijk jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Friesland Bank N.V. per 31 december 2008 en van het resultaat over 2008 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende andere wettelijke voorschriften en/of voorschriften van regelgevende instanties

Op grond van de wettelijke verplichting ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e BW melden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amsterdam, 8 april 2009

Ernst & Young Accountants
namens deze

w.g. mr. drs. G.H.C. de Méris RA

Personalia

Raad van Bestuur

drs. W.F.C. Cramer (1961)

Lid RvB sinds: 01-12-2004

Voorzitter RvB: 27-04-2005 t/m 16-03-2009

A. Vlaskamp (1956)

Lid RvB sinds: 01-07-2004

drs. E.H.M.M. Krijnsen RA (1968)

Lid RvB sinds: 01-01-2007

drs. G.T. van Wakeren RBA (1960)

Lid RvB sinds: 15-09-2007

drs. R. Klaasman (1959)

Lid RvB sinds: 01-01-2009

Voorzitter RvB sinds: 01-04-2009

Raad van Commissarissen

prof. drs. K. Wezeman (1940), voorzitter

Benoemd in 1999, zittingsperiode eindigt in 2011

Voormalige hoofdfunctie: Hoogleraar Administratieve Organisatie Rijks Universiteit Groningen

Overige functies:

Voorzitter RvC Hordijk Holding B.V.

Voorzitter RvC Koopman Holding B.V.

Voorzitter bestuur Stichting Woningmaatschappen VSN

mr. L. Lindner (1944), secretaris

Benoemd in 2005, zittingsperiode eindigt in 2009

Voormalige hoofdfunctie: Concernstafdirecteur Algemene Zaken Koninklijke Friesland Foods N.V.

Overige functies:

Lid RvC Neerlands Glorie Conserven B.V.

Lid RvC Koninklijke Tichelaar N.V.

Vice voorzitter Golf & Country Club Lauswolt

Lid Kernteam Programma voor Commissarissen en

Toeziethouders van de Erasmus Universiteit Rotterdam

J. Keijzer (1942), vice voorzitter

Benoemd in 2000, zittingsperiode eindigt in 2012

Voormalige hoofdfunctie: lid directie NPM Capital N.V.

Overige functies:

Directeur Bosplaat Advies

Adviseur Nationaal Register Commissarissen en Toeziethouders

Voorzitter RvC Koopmans Koninklijke Meelfabrieken N.V.

Lid RvC en voorzitter Audit Committee Stern Groep N.V.

Lid RvC Wadinko Beheer B.V.

Voorzitter bestuur Stichting Arbo Unie Nederland

Lid bestuur Het Internationaal Danstheater

dr. G. Benedictus (1952)

Benoemd in 2004, zittingsperiode eindigt in 2012

Hoofdfunctie: Eigenaar Adviesbureau (veterinair consultant)

Overige functies:

Voorzitter AOC Friesland (tot 1-4-2008)

Voorzitter Bond van Friese VogelWachten BFVW

Voorzitter Stichting Agrarische Schouw

Vice-voorzitter Provinciale Staten van Fryslân

Voorzitter Indoor Friesland

Voorzitter RvC LTO Vastgoed

Lid bestuur Hapin

Voorzitter Nederlandse Veeverbeteringsorganisatie NVO

A. Oosterhof (1947)

Benoemd in 2004, zittingsperiode eindigt in 2012

Hoofdfunctie: Akkerbouwer

Overige functies:

Lid van de Gebiedscommissie Dongeradeel

Drs. R.J. Meuter (1947)

Benoemd in 2008, zittingsperiode eindigt in 2012

Voormalige hoofdfunctie: Directeur Generaal ABN AMRO Bank N.V.

Overige functies:

Voorzitter van het pensioenfonds van ABN AMRO Bank N.V.

Commissaris/Lid audit committee TD Waterhouse Bank N.V.

Bestuurslid Ubbo Emmiusfonds Rijks Universiteit Groningen

Bestuurslid NCD

Mr. B.R.I.M. Gerner (1951)

Benoemd in 2008, zittingsperiode eindigt in 2012

Hoofdfunctie: Chief Financial Officer/Lid Raad van Bestuur Imtech N.V.

Overige functies:

Vice-voorzitter International Chamber of Commerce Nederland

Vestigingen

Regio Leeuwarden

Dokkum	De Dijk 4
Franeke	Voorstraat 2
Gytsjerk	R. van Nautaweg 51
Leeuwarden	Wiardaplantage 17
Leeuwarden	Zaailand 108
Sint Annaparochie	Statenweg 11
Stiens	Wythústerwei 14

Regio Drachten

Buitenpost	Kuipersweg 32
Burgum	Bulthuisingel 1
Drachten	Burg. Wuiteweg 27
Surhuisterveen	Torenplein 7
Zwaagwesteinde	Schoolstraat 30

Regio Heerenveen

Gorredijk	Hofland 2
Grou	Mr. P.J. Troelstrawei 6
Heerenveen	Nieuwstraat 4
Joure	Midstraat 20

Regio Sneek

Bolsward	Jongemastraat 41
Harlingen	Noorderhaven 114
Koudum	Hoofdstraat 1
Lemmer	Vissersburen 88
Sneek	Hegedyk 9

Regio Bank Bercoop

Oldeberkoop	Willinge Prinsstraat 20
Oosterwolde	Dertien Aprilstraat 2
Wolvega	Hoofdstraat Oost 57

Regio Groningen

Groningen	Paterswoldseweg 811
-----------	---------------------

Regio Alkmaar

Alkmaar	Kennemerstraatweg 31-33
---------	-------------------------

Regio Assen

Assen	Oostersingel 11
-------	-----------------

Regio Zwolle

Zwolle	Burg. Van Royensingel 10
--------	--------------------------

Regio Enschede

Enschede	M. Harpertsz Tromplaan 52
----------	---------------------------

Regio Amsterdam

Amsterdam	Museumplein 17
-----------	----------------

Regio Utrecht

Utrecht	Maliebaan 22
---------	--------------

FBA Holding B.V.

Leeuwarden	Zuiderstraat 2
------------	----------------

Friesland Bank Investments B.V.

Leeuwarden	Beursplein 1
Amsterdam	Museumplein 17
Enschede	M. Harpertsz Tromplaan 52